

IACOBI

SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM VOLATERRANVM DE PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS, QVI INSCRIBITVR, PHÆDRVS

In quo accusatio Philosophiæ continetur.

MNIS, MARI Volaterrane, quæ ad bene beatè q̃ vivendum pertinet doctrinæ institutio, ducta primum mihi quidem à Philosophiæ preceptis videtur esse: atq; ab eius facultate disciplinæ, quæ in contemplatione rerum naturalium, & moribus ad uirtutem fingendis, constituendisq; cernitur. Pòst autem his literis, quę quemadmodum sunt, sic etiam uocantur sacræ: in quibus vera Dei percipitur cognitio, cùm aucta & corroborata, tum ad extremum ex variis fluctibus iactationibusq; vitæ, quas nostra imbecillitas fert, ad stabilem certamq; spem immortalitatis conuersa, atq; translata. Ac nos,

qui (vt tu ipse optimus testis es) harum artium vtranque ad-mauimus semper, & nunc quidem iam in alteram hanc, quę nostræ & personæ propria est, & religionis, tanquã in portum vela deflectere, & pleno cursu contendere cogitamus: adhuc tamen in Philosophia magis exercitati, quòd in illa plurimum operæ, & quantum ab occupationibus publicis, quæ nos diu & multũ districtos tenuerunt, disiungi licuit, antè actæ ætatis consumpsimus: duximus non alienum nec nostra dignitate, nec eorum, quos ad virtutis studium atque amorem genuit ipsa natura, vtilitate, nos facturos, si quæ de hominibus doctissimis, Græcis præsertim, quorum in hac laude sine vlla dubitatione excellit industria, accepta à nostis fuissent, ea Latino sermone cõscriberemus: primumque gratia hac debita ea quidem & merita Philosophiæ reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, maturescentibus etiam annis ad illam cœlestem scientiam incumberemus. Atque hoc ita agere id studiosius etiam sumus meditati, quod in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari videtur Philosophia: non quin & apud veteres, & nostra etiam, ac patrum auorumque memoria extiterint docti viri, qui eam velut incertis sedibus peregrinantem & vagam, & maxime quidem posteaquã eiecta è Græcia est, in hanc vrbem adsciscere & potuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui voluerunt variis plerunque rationibus impediti, in medio spatio restiterunt: & qui potuerunt non ferè sunt ad eam voluntatem adducti. Ita illa necessariò penes barbaros morata, tanquam iuris nostri morisque expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac vt illum omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potissimum nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam professus

fuit hoc se populo exhibiturum, vt Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quem ego vnum maximè statuo incredibili quadam magnitudine ingenii, qua & omnes longè vicit superiores, & posteris spem penè sui imitandi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verum siue infinitis nouæ Academiæ (sic enim appellabatur orta ab Archesila, à Carneade confirmata disciplinę ratio) disputationibus impeditus, quarum illa contra omnia dicendo nunquam terminauit modũ: siue quòd propinquo & celeri cum suo, tum Reip. fato, illius per vim nefariam fuit interrupta industria, minus aliquanto nobis præbuit, quam aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralem partem Philosophiæ ꝑsecutus est, eamq; carptim separatis quæstionibus: in physicis quidem nihil attigit, nec verò de ea parte, quę ad disserẽdum tota est, literam omnino fecit vllam. Quod si ille tum hoc conatus est, in quo illi non animus aut ingenium, sed ex parte quadam fortuna defuit, vt Philosophiam è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latium, aliquantumq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturum à Romana facundia existimaret: quid nos tandem, & nobiscum unà cæteros omneis, quibus cordi Philosophia est, agere conuenit? aut quanto elaborare studio, vt tendentem nobis vltro manus, fidemq; & opem nostram implorantem, pro sua parte & facultate quisq; à barbarorũ inscitia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid est quod æquo minus queat animo ferre quisquam institutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem vniuersæ vitæ Philosophiam possideri ab iis, qui vt acutè forsitan aliquando moueri videantur ad disserendum de ea, inaniter tamen & id

promptum esse intelligant, quam te, domumque tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quę cunctis etiam hoc gratiora ex te accidunt, quod tua ista incredibili humanitate condiuntur: quam tibi in uerbis quidem & uultu, omnique corporis motu insculpsit ipsa natura. Sed ea factis, & in experiundo fit illustrior. Itaq; es assecutus, ut nō magis unū unus, quam te diligant uniuersi. Quam ob rem, quod paulo ante dixisti, nullam te integram sine congressu amicorum percipere uoluptatem, & de eo tibi assentior: & (ut pro cęteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam vberius. Sumus enim hac tua fruenda humanitate. Hoc ingenio, his optimis & suauissimis moribus, in mutua nostra beneuolentia propemodum beati. TVM GALLVS: *Gaudio sane Citrari, inquit, pręclaro hoc, quod mihi tribuisti, vel iudicii tui, vel, vt ego potius interpretor amoris testimonio* Atqui: *inquit* PHAEDRVS, *Galle, vtrūque est, & iudicium, & amor. Sed quādo de amicitia aliquid omnes, quid à adoletus?* ET EGO: *Quid inquam Phędre? nisi me vehementer hoc vestro sermone esse delectatum: ac sentire quidem vobiscum vna, nihil esse in vita præstabilius amicitia: queq; in Gallo nostro laudibus extulit Citrarius, verissima confiteri. Sed quod vnum vel præcipuum ab eo video prætermissum, id à me referri, & commemorari debere puto: non enim natura solum, & propensione animi quadam aut fortuito euentu lapsus in hanc rationem Gallus, ad liberalitatem, & beneficentiam, veritatemque amicitiæ totum se contulit: sed aliquanto magis accepit à Philosophia, vt ista eadem recto iudicio & constanter ageret, in quo quidem vno est posita virtus.* Nouit *enim quemadmodū de statuis Dædaleis à doctissimis proditum est, eas*

nobis Galle & naturali virtute, & tuo ipſius conſilio inſtitutoq; talis, qualem te eſſe cernimus omnibus eis animi dotibus inſtructum, quę magno homini cõueniunt: Sitq; tua iſta propria, & peculiaris laus, non Philoſophię, quam ſummus ille vir tuus nouus hoſpes & amicus P. Bembus, cuius tanta fertur apud omnes virtutis & literarum gloria, iure ſane in te contuliſſe mihi viſus eſt, cum ita diceret, vrbem hãc tot antiquorum monumentis, tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam: ſibi tamen maiorem atq; ornatiorem fuiſſe viſam, quod te in ea ciuem eſſe contigiſſet. Hoc de te ille ita vt ſentiret, nõ tu, opinor, promiſſa barba es aſſecutus, nec tunica pulla, nec trito pallio, nec inepta, & intempeſtiua loquacitate, ſermonibus per omnes circulos conferendis: longe enim hęc aliena graui viro, Philoſophis vero quotidiana ſunt: ſed liberalitate, & prudentia, & quod cũ te multi fortuna & copiis in hac vrbe antecedant, nemo eſt tamen, qui ad bene de probis & doctis hominibus merendũ te vno ſit propenſior: Nam quod ad Sadoletum attinet, quẽ ego & amo medius fidius, & florentem eſſe cupio, non poſſum non moleſtia affici, cum illum video ſubducentem ſe amicorum & familiarium cœtibus, in hac ſqualente & ſordida Philoſophia tabernaculũ pene vitę ſuę collocaſſe, doleoq; meam tam parui apud eum fuiſſe autoritatem, vt ipſum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad conſilia grauiora retrahere. Atq; ad me conuerſus, In mentem venit mihi, inquit, ea proferre aduerſus te, quę in Euripide Zethus ad Amphionem fratrem protulit, quorum equidem ſententiam, non numerum recordor: Negligis o frater, inquit, ea quę te oportet diligere, naturamq; animi tui ſuapte ſponte nobilem puerili quadam concinnas forma: & neq; in iudiciis commode

loqui studium tibi est, inq; iis cernere quod æquum idoneumque sit: neq; alios iuuare consilio potes tuo. Ac de tuo quidē, inquit, ingenio quid sentiam, mihi ipse conscius sum: quātum autem te diligam, tu optimus es testis. sed quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in quo frustra à me consumpta opera est, idem nunc his audientibus vt dicam, moneamq; te aliquot annis minorē natu audacter, idem amor me cogit. Vereor enim vel potius formido certo, ne istam tuam ingenii animiq; indolem, qua te ad grauiores res tractandas idoneum semper iudicaui, hoc Philosophiæ studio penitus corrumpas: in quo si esset ipso aliqua fortasse liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta vanitate illius scientię esse qui potest: tibi tamen videndum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & pręmia non otiosis, sed industriis hominibus proponuntur, qui factum tuum probari illi spossit, qui scirent de vita cuiusq; & institutis iudicare. Inquiritur enim in vitā tuam, mihi crede, curiosius quam tu fortasse existimes: Nā cum a primo commosses animos multorū expectatione quadam, nunc te velut inertia desedisse, non possunt non mirari homines, idq; non reprehendere, cum in popularibus studiis, & his quę frequentię ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes viros, vindicare te in aliquam laudem possis: illa tamen, quę silentii, & solitudinis sunt, malle persequi. Quorum profecto opinioni & iudiciis inseruias oportet si aliquo numero esse optas, aut si eam uerè assequi uis, quā tibi falso promittit Philosophia, sapientiam, ne ve te in tenebris abdas, cum facilè in hominum oculis queas, & in luce consistere. Quę cum ille dixisset aliquanto commotius, quod eum ad hanc rationem conciationemq; dicendi & uoce, & motu corporis, & animo flagrante ac subito natura forma-

*uerat,summumq; illi preterea ingenium,summum in pronūciando leporē addiderat.*CITRARIVS. *O amœnum diē hunc,inquit,& mihi diu,ac Gallo desideratam opportunitātem,aliquando te Phędre in vniuersam inuehentem Philosophiam audiendi:Equidem interfui sępe,idq; locis pluribus cum carperes Philosophiam,in quo ego potissimum attendere solitus sum acumen ingenii tuii,& facetissimis dictis delectari.sed de ea tota quid haberes,dicere,percontandi ex te,cum id maxime auerem,auerem,ante hunc diem facultas non est data:quam nunc oblatam libentissimis nobis, nostra fuerit culpa,si amiserimus:aut si non ex te omnia, quę volumus de tuo in Philosophiam animo ac iudicio,audiendo fuerimus consecuti.Imo,inquit* GALLVS,*& hic locus maxime aptus est,& tempus idoneum:nec est quicquam,in quo iucundius hunc consumamus diem,quam ob rem da hoc nobis Phędre,vt te de uniuersa Philosophia quid sentias audiamus.*AVDIETIS,*inquit:sed hac conditione,si omnibus sum facturus gratum.*HIC EGO *arridens, Mihi ne,inquam,esse gratum potest,in tantum discrimen uenire Philosophiam? Quid ita,inquit* CITRARIVS *non tu eam dicere es solitus ueritatis patrocinio sat tutam esse?* SI QVIDEM, *inquam, ueritate, non eloquentia causa pendetur.Pendetur, inquit* GALLVS, *& bono es animo:non enim hic imperitę multitudinis concio, ad quam in inuidiam facilę, & in suspitionem Philosophia adducitur: sed auium concentus, & florum tanta hęc uarietas ac copia, huius orationi coronam factura est.* ATQVI, *inquam, Galle, huius orationi (siquidem ea in uituperanda Phiolosophia futura est) auium iste concentus obstrepat sanè*

velim. An nõ tu hosce flores, qui tantam nunc odorum amœnitatem naribus nostris aspirant, & mox auritos, & postea etiam vocaliores fore putas, quam esse posset ipsa illa, de qua nunc dicebas imperitę multitudinis concio? SANE, inquit, hoc est quod ego gaudeo: intelligo enim pręter voluptatem, quam audiendo percepturus sum, huius mei pręterea suburbani pretio permultum accessurum esse, quod quidem disputatione vestra hac celebratius multo futurum est, quam aut peregrinis arboribus, quę in hunc ipsum locum vndique accersitę sunt: aut nobilitate eius picturę, qua est superior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phędrus me intuens, veritatem sinito venire in certamen, tumet silentium teneto. AGE AGE, inquam, phędre (video enim te in procinctu esse, pugnę auidum) illud moneo, parcius: ne si uno hoc pręlio penitus philosophiam obtriueris, non habeas deinde quicquã, in quod ita studiose, & libenter inuehare. NVLLVM est periculum defore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cum dixisset, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi, inquit, prisci illi ueteres, qui primi semetipsos sapientes, & artem eam, quam profitebantur, sapientiam appellauerunt, aut callido consilio quęsisse in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuisse. Etenim si um scirent: & intelligerent ipsi, inanem eam esse, quam habebant in manibus, scientiam: appellatione tamen pręclara illã adducere in honorem studuerũt, cęterisq; psuadere, id quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta illorum ratio, & callidum in primis consilium fuit: sed ita, ut seculi illius ingeniis nihil iudicarent esse rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem habuerunt de sapientię disciplina, & cęteris facere conati

re conati

reconati sint puerorum mihi morem videtur fuisse imitat ut enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas: aut è cera easq́ charius amplexi, veste atque auro exornant, Deos ūq́ quorum libitum fuerit, imponunt eis nomina: demumq́ longius prouecti credulitate puerili, quasi rem seriam agentes, rei ludicrę diuinos honores tribuunt: Sic Philosophi isti vesti ri (me autem intuebatur loquens) quos solos penes esse sapi entia, quiq́ eam ipsam ab sese vnis peti atque addisci volunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ętas ludum suum concedit, his alienum stultitia: inane disciplinæ simulachrū splendidissimi nominis appellatione honestauerunt: Quo n on possunt quidem non allici aliquando & inuitari nonnull i, vt insistant aliquantum, cupiantq́ interiora coguoscere. Quod enim sapientia nec in cœlo, nec in terra quicquam est Ræstantios, iccirco ipso nomine commoti, accedunt ad cupiditatem aliquam cognoscendi. Sed si qui lautiore paulò ingenio ingressi fuerint, maturę vt abalienētur. Ex quo illud Neoptolemi apud Ennium, Philosophandum sibi esse, sed pau cis: nam omnino, haud placere. Credo homini militari ex bel lica virtute veriorem meditanti gloriam, conueniens fuisse vi sum, quid isti profiterentur: agnoscere: quæ vero minutius superstitiosiusq́ tractarent, & in quibus frustra contererēt ætatem, ea ceu verę sapientiæ repugnantia penitus despicere atq́ contemnere. Et nimirum magna, eximiaq́ professi, in minimis ferè versantur. Quod si splendore nominis rem otto, rem ipsam introrsum magis aspexeris: totamq́ istam artem, quæ se magistram tradendę sapientię profitetur, in ma nosnsumptam diligenter expenderis: non tu in ea quidem sapientiam vllam, quæ sit vere & solide sapientia, sed imaginem potius inanem quandam deprehenderis sapientię: sine

corpore, sine mente, ipsius illius sapientię operibus atque muneribus sola voce resonantem. Nam *cum rerum gerendarũ sit sapientia, imperii gubernandi, dignitatis ac potentiæ sibi comparandę,* Philosophia *pro his maximis, maximeque expetendis rebus, tanquam immunitatem laborum in beneficii loco illi tribuens, eam in verbis pensitandis, & argumentorũ conclusiunculis arte astringendis, rebusque iis, quę nihil pertineant ad nos, accuratius indagandis, festiuo opere occupat: vt suarum virium & grauitatis oblita, à cœtu hominum, atque ab regendis ciuitatibus: ad solitudinem, inertiamque traducatur.* Atque *huic arti tamen sapientię nomen est datum: in quo primum istorum est arrogãtia reprehẽdenda.* Quis *enim illis hoc concessit? aut quo nam iure fuit ab ipsis vsurpatum, vt artem suam, cuiusmodi ea cunque sit (nõdum enim de hoc disputatio, post videro) in ipso statim ortu atque initio, inscriberent Sapientiam? cumque necdum plane perspectũ cognitumque esset, hominum ne vitæ vtilis futura esset, illa, nec ne esset, tamen tanquam ratio absque ea recte, ordineque viuendi conctorum iam confessione constare non posset, ita summum rerum humanarum titulum illi prescriberent?* Verũ *fuerit hoc vitium superiorum illorum, & qui septem dicti septem dicti sunt, quos tradunt cunctos in Grecia* Delphis *primum conuenisse,* Athenis *prætore* Damaso: *iterum deinde* Corinthi, *cum eos* Periander Corinthiorum *tyrannus hospitio accepisset, circiter quadragesimamquintam olympiadem, quo tempore* Romæ L. Tarquinius Priscus *regnum obtinebat.* Atqui *hi isti ipsi, si sua sententia se appellauerunt sapientes, indulserunt sibi profecto, quam par erat, vehementius.* Sin *autem populorum soffragio vocati sunt: habẽt egregiam sui cognominis, & quo iure glorientur, autoritatem.*

Siquidem ad imperios & stultos delatum fuit de sapientibus iudicium, etsi video non istos solum, sed alios compluреis, si fama & opinione vulgi sapientia censeatur, nulla illustri de causa passim habitos sapienteis: simul vt quis enim in illa rude indoctaque uetustate vel dixerat aliquid, vel egerat concinnius, ita ascribebatur ad numerum & nomen sapientis. Quo ex genere maternus auus Thesei Pittheus, cũ versibus pangendis sententiolas quasdam complecteretur, in primis iudicatus est sapiens. Lycurgus vero eundem nominis honorem iustius est assecutus: quod enim confusam et ptubatã, ac (vt Herodoti utamur verbo) κακονομωτάτην Lacedęmoniorum Remp. legibus latis constituerat, ferẽdisque laboribus, & periculis alacriter adeundis: ciues ad fortitudinem, & ad omnia belli munia apprime erudierat, compa- rata sibi autoritate & gloria, sapiẽs merito existimatus est. Sed vt ab hoc magno sane viro abeamus, quid cuiquam esse tunc potuit in sapientię nomine gloriosum, cum Homerus, cuius dicta pro decretis habẽda sunt, etiam fabris attribuat sapientiam? Ac, ne quis illorum septem, quos & nos nimium iam sępe in mediũ adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philosophos, nec sapiẽtes fuisse, vllã alio ex genere putet fuisse sapiẽtiã: quã eã, quę dicta in Pittheo: Primum poetę plerique, iique adeo pfrigidis deinde argutulis quibusdã, vt sibi videbãtur, sentẽtiis, multitudinis plausum captãtes. Quid enim Chiloni Lacedæmonio (vt de eo potissimũ loquar) tria ne dicta sapiẽtię laudẽ afferre debuerũt? At ea in foribus templi Delphici sunt inscripta quid tum? non enim qui inscripsit, aut qui insculpsit (opinor) faber sapientior fuit? NE QVID NIMIS recte hoc quidem, & sibi ille admodum cõstitit: paucissima enim

ocutus, multam sibi parauit sapientię famam. Sed quid illis sapientibus fiet, qui suis libris, atq; scriptis omnia referserunt? NOSSE uero SE QVENQVE, quam uim habet, si ab hoc communi atq; vsitato sensu abieris, ipso illo interprete qui edidit, censeo esse quęrendum. Nam illud quidē inopinatum ac nouum, & nescio unde erutum: nemini enim unquam in mentem venire potuisset: COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: Quid? hiccine solus vadimoniū deserere coactus fuerat, eius que bona proscripta fuerant? sed quoniam in singulis non est immorandum, & vnius tamen exemplo cęteri noti esse possunt, ratio concludenda est, sapientium nomen, ab ipsis usurpatum, plenum arrogantię esse: à papulo delatum, inanitatis. Correxit errorē hunc veterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quod primus Philosophiam pro sapientia instituit appellari. Is in illa sua perigrinatione, in qua, ut de Vlysse scribit Homerus, moltarum gentium mores et instituta perspeculatus fuerat, cum peragraret in reditu veterem Gręciam, atq; illo itinere venisset sicyonem, ibiq; cum Leonte sicioniorum tyranno congressus, interrogatus ab eo esset, quem nam ipsum se profiteretur, num sapientem? respondit soli Deo congruere nomen sapiētis: se vero Philosophum esse: hoc est, studiosum & cupidum sapientię. Graue responsum & dignum moderatissimo viro, nihil sibi arrogauit, nihil sublatius de se locutus est, tantum eam cupiditatem, quę cuncto generi humano è natura insita est, sapientię adipiscendę, in se aliquanto fortassis acriorem inesse significauit. Plena igitur grauitatis oratio: neque ipse non idoneus, cuius autoritatem cętere sequerentur, si in eadem porro sententia constitisset, neq; dissensisset postea à sese, cęterisq; rebus non iam se moderatū & gra

uem, sed flagrantem ambitione importuna prębuisset. Nam *quid illa iactatio popularis,* & Gręcię *omnibus in locis, vbi cœtus celebrari erant soliti, sui ostentatio? Quid nudatio femoris aurei* Olympię, *cum ad ludos solenneis cuncta adesset* Græcia? *aliud in eo indicant, quam speciosum illud sapientis nomen, quod ipse paulo ante ab hominibus cunctis abiudicarat,* & *Deo vni tribuendum censuerat, cum conaretur apparere ipse* Deus, *vsurpare illum confessione reliquorum,* & *ad semetipsum vertere, tanquam pręstigiis quibusdam, uoluisse? Quanquam femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forsitam vulgus commouere: iis, qui hominem nouerant meminerantque ex aurificina paulo ante ad Philosophiā egressum, miraculo esse non potuit. Quid quod ad Italiam se contulit,* & Metaponti *sedem, ac domicilium statuit fortunarū suarum? qui conueniebat homini famio, pręsertim cum plus honoris, quam satis opus esset, in germana Gręcia paribus illius haberetur? Sed, opinor, occupatis ibidem populorum animis opinione,* & *fama superiorum sapientium, cū eum, quantum assequi posset, celebritatis pœniteret: nouas illum sedes, vberiorem segetem suę propagandę laudis, vacuis etiā tum à Philosophia harum gentium animis, in Italia quęsiuisse. Quibus in locis disciplinæ sectam eam condidit, quę Pythagorica est appellata, magistra illa tariturnitatis.* Hoc confite*rer commode, si ut in addiscendo, sic etiam ad docēdum adhibitum silentiū fuisset: huius enim molestię parte iam careremus.* Porro *apud eum mos iste tenebatur, vt qui se huic dissent disciplinę, obmutescerent integrum quinquennium, docerenturque primo communia quędam, velut elementa artis: deinde secretiora* & *quasi mystica: neque id à magistro: ille enim abditus et semotus ab oculis, nemini se communicabat:*

& semotus ab oculis, nemini se communibabat: sed responsis: & tanquam oraculis erudiebat iuuentutem, donec tandẽ perspecto ingenio, moribusque probatis, qui iudicati fuerant digni, admittebantur ad conspectum: magistri, cõmerciumque sermonis. Quod qui assequebantur, confestim domum ad necessarios suos literas, nuntiosque gratulandi causa mittebant, tanquam eximium quiddam & optandũ adepti. Hãc vitę, morisque eius insolentiam secuta illa arrogantia est: quod vnus fere philosophorum omnium dictum & autoritatem suam sanctam haberi instituit pro ratione. Vnde enim ce es bre illud αὐτὸς ἔφα, quod vsurpare solitierãt, qui tuebãtur pythagoream sententiam, si quando (vt fit) in disputando premerentur, vt delitescerent in sapientis magistri autoritate & nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sunt, cum sunt, cum quid de pristino statu volunt dimouere, vt non aliquam proponant causam & rationem voluntatis suę, sed de egregiis autoribus tanti nominis, artisque huius appellatione ac titulo, dicta hęc sint. Quę vna si disciplinam profitetur sapientię: ridicule arrogãs est sin studium duntaxat, & cupiditatem sicut ipsa vis vocabuli declarat, nihil habet eximium prę cęteris, nec quo tantopere glorietur prӕter cӕteras. Quis enim est quocũque ex studio, quacunque ex disciplina, qui non maxime cupiat sapientem esse se: aut cui quicquam omnium rerum uideatur sapientia esse diuinius? Illud nunc videamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritque iam inde ab initio accipientibus commendata: est enim profecto aliqua ex origine etiam & generis stirpe censenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorũ, nisi parentum distinguant nomina, & gentes, pares principio censeantur esse clari obscuris, in-

genui seruis propterea quod nihil non demum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem, Ita philosophię prima commendatio à suis inuentoribus, & tanquam parentibus, repetēda est. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni assignatis? Gręcis, an ne Barbaris? Video magnum esse certamen, habetq́ par vtraque fortes aduocatos, ueruntamē ipsorum etiam confessione Gręcorum superiores Barbari. Itaq; & Aegyptii suum Osirin iactant: Vulcanumq́ Nili filium aperuisse philosophię principia annis prope innumerabilibus, antequam in Gręcia de his ipsis rebus mētio, ulla haberetur, & Gymnosophistas apud indos, Druidas, apud Gallos, vel ipsa teste Gręcia, magnam sapientię famam video cōsecutos. Druidum quidem nomen in summa vt tum habebatur diuini humaniq́ iuris notitia, non solam Gręcis literis celebratum: sed & ipsi Gręco vocabulo Semnothei sunt appellati, propter scientiam colendorum Deorum videlicet, & celebritatem religionis: atque iidem de rebus occultissimis primi non pauca ad cognitionem hominum attulisse existimati sunt: magno sane munere insigniq́ beneficio, tanquā parum multa essent in oculis omnium posita & in conspectu, quę ingenium, diligentiamq́ requirerent. Predicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito specu responsa sapientiæ percontantibus edentem, nuncque uelut euanescentem ab hominum oculis, rursum autem sese in conspectum dedentem, industi, deceptique prestigiis, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & sacrificia illi solennia habita, & epulę institutę sunt. Athlantem illaudibus Lybes ferunt: ob imitationem enim cœlestium circulorum in sphęra lignea relatam. quodam QVASI sapientię pręmio, ipsius humeris cœlum sustineri nimium

ſimplex illa memorauit antiquitas: vt illum ſuę artis, ſi modo ſapit quicquam, neceſſe ſit pœnitere, ſiquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuo addictus eſt. Ochum habent Phœnices autorem ſapientię ſuę: at Phœnicas Gręci, neque hi ſolum ſed gentes fere omnes: literarum enim vſum, ſine quibus nimirum ſapientia non conſtat, omnium conſenſu Phœnicibus acceptum latum fuiſſe legimus: iidem iſti, quod quidē ſapientię partem aliquam attingit propius, ad maritimos curſus dirigendos, atq; vt non iam fortis eſſet, ſed conſilii nauigatio, minorem Vrſam notauerunt, eandem Cynoſuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quę hoc etiam certior dux eſt nauigantibus, quod gyro interiore breui conuertitur orbe. quid dicam de Chaldæis, Magisq;, quorum alteri ſpectandis ſyderibus, & cœli conuerſione intuēda cum ſtatos illic, ſolenneisq; motus deprehendiſſent, ſolisq; & lunę, cęterorumq; errantium ordines, concurſiones, momenta ꝑ pēdiſſent, quæq;, quo ue die in cœlo euenire neceſſe eſſet, aliquanto ante prædicerent, ſcitum quiddam in vita comperiſſe viſi ſunt, idq; populare, atq; plauſibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipſis illis fructuoſum, quod ꝑ vaniſſimas prędictiones fatalium euentorum, animis imperitorum ſuperſtitione implicatis, uiam ſibi ad quęſtum inuenerunt & ad dignitatem. Magi poro iam inde à principe illo Zoroaſtre eadem pene uia ad ſimilem honorem in Perſis ſunt euecti: ſacris enim & cerimoniis Deorum procurandis, cum de naturalibus quoq; principiis nonnullo diſſererent, adiungerēt prę terea diuinationem ex alio certo genere, ac Chaldęi, animos & regum & gētium illarum, captos admiratione ſui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, aliiſq; pręterea quā multis, quos noſtra nunc prudēs prętermittit oratio, antiquā

tus proditum est, fuisse orta Philosophiæ principia: barbariq; omnes fere, qui in huius laudis contentionem uocati sun: quorum si inuentum sapientia ista uestra est, atq; ab eis, tanquã à principibus, autoritas est huic arti tribuenda: Primũ quoniam abierit Græciæ infinita illa & intollerabilis gloriatio, omnia sibi vindicantis, & quæ omnium artium laudatarum initia, progressus, fines cum ab sese ortos, tum apud se perfectos vult: Deinde (fateor enim ego quoq; hoc loco quidẽ Græcis) esto, sit tanti, quanti esse uos vultis Philosophia: Quid aut elegans ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut deniq; eximium & nobile à barbaris potuit proficisci? Si vero Græciæ ascribẽdus est iste honos id quod me hercule malim, si per ipsos liceat, ac nisi domesticis testibus, iisq; admodum probatis lis secundum aduersarium detur: erit aliqua fortassis in origine Philosophiæ commendatio propter ingenium famamq; Græcorum: sed tamen perexigue, atq; infirme à paucis positum est, primis harum rerũ inuentaribus Lino memoratas esse Thebas, Musæo Athenas, qui ètiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris institutum Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferẽdum acceptum est, cum illud dicatur, quod tamen etiam ante dictum est, congruẽdam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitam in lucem modo prodeuntem rei eiusce titulo noncupauerunt, in qua peruestiganda, atq; in cõstituendo ecquidnam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingeniis, & studiis elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus confirmabitur, quod in progressu reprehenderunt ipsi sese, tumoremq; &

elationem nominis aliquanto verecundius vsu ipso & tractatione admoniti, in Philosophię appellationem subsidere voluerunt. Quod si illi hoc fecerunt medio in cursu, cum rem eam quam assidue tractabāt, habere iam notiorem cœpissent, ut imminuerent aliquid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipsa pene calce consistentibus, & iam plane edoctis, quam puerilis ars tota ista Philosophia sit, diripere illi quod reliquum est autoritatis: eamque haud quaquam sibi debiti honoris insignibus nudatam, e suggestu sedeque principum, in scholarum angulos, & homunculorum inerticulorum, disceptationes eiicere? quæ præsertim tam sit auida, & helluatrix, vt nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Pręclarum quibusdam videtur esse cœlestia contemplari, arrogat hoc SIBI in primis Philosophia: Moderari politias, ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum, Scire agere vitam prudenter, & nauiter, & nauitęr: hoc vero pręcipuum ait esse munus, instructi ab sese sapientis: Apte, & congruenter temporibus loqui, vnumque facundia excellere inter multos: huius quoque siue artis siue peritię, viam à se prędicat, & rationem esse petendam. Sunt etiam subtiliores, & minime populares artes, scientięque mathematicum, in quas temere irrumpat. quę (malum) ista tanta cupiditas, quę impudentia est? Quoquo modo certe ea non ferenda: suique tandem aliquando huic procaci Philosophię sunt constituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depascaturque omnia omnium, ne ve ex alienis opibus intumescat: in quo tamen quantus (o Dii) error est eorum: qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasque disciplinarum deductam esse cum imperio

volunt, stabilē ei nullam relinquunt sedem, vbi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cū hospite litigandum sit: quam nos litem sic dirimamus, si placet: Si vna quęque ars suum & certum habet nomen, quo appelletur, separatimque, & seiunctè denotetur à cęteris, neque potest vnius certę artis duplex ęque esse nūcupatio: non erit Astrologia Philosophia, non Geometria, non Musica, non Arithmetica: habēt enim singulę hę sciētię appellationes suas, in queis & sua cuiusque artis vis, facultasque comprehenditur, & à cęteris ea seiungitur. Itaque si Erasistratum suę artis & professionis nota iudicare voluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum astrologum, & Aristoxenum fortasse musicum, Philosophi autem nomen ab vnoquoque horum segregabimus. Si vero ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen accesserit Philosophia, iam non magis fuerit in Astrologia sapiens Eudoxus, quam in statuaria arte Phidias: nec minus sapiens pictor Apelles, quam philosophus plato: Quod idem in reliquas etiam vulgares, & mechanicas artes, vel Homero teste, deductum, efficit id, quod antea dixeramus, ridiculam esse horum professionē, qui sibi soli doctrinam arrogant sapientię. Quare si sententiam tueri & existimationem volunt suam, tanquam eximium quiddam minimeque vulgare adepti contrahant philosophiam necesse est intra fines suos, neque eam libere ita depopulari sinant aliena: ne si aditum ad prętorem sit improbitatis damnetur, alienoque cum ignominia reddondo, suas ipsa etiam fortunas, si quas modo habet: mulctæ nomine abiiciat. Subiicere igitur philosophiæ, siue mauultis S. A P I E N T I Æ, certam rem & propriam, quasi materiam, quandam oportet, in qua sola

ipsa dominetur, neq; in ea admittat consortium reliquarum. Quæro ergo, quam? Hic tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere posse postulans, Philosophia est, inquit, rerum diuinarum humanarumq; scientia. Agnosco sonitum, pompamq; verborum: certi in re nihil video. Quis hunc nõ irrideat tanto cum strepito tam tumide se inserentem? Ecce alter de transuerso festiuam affert collectionem: Si vt quis in quaq; arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiens perhibetur: verbi causa Phidias si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære Lysippus, sapientium nomen propter egregiam in arte sua cuiusq; prestãtiam sunt meriti: quod idem valet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerum in mũdo prestantissimarum scientia. Huic cyathus mulsi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; esset sapientia, haberemus exploratum. Num non videtis ex his quidẽ definitionibus nihil afferentem quod clare & dilucide de se polliceatur, falsę modo in populum opinionis aucupatricem esse Philosophiam? Verum his omissis, requiramus potius terminos, quos peregere ii, qui in ea autoritatem sunt cõsecuti Platonem dico, & Aristotelem: hos enim uideo à vobis in toto genere hoc constitui principes. Hi ergo partitionem Philosophię trimembrem esse voluerunt, vt triplex eius munus esset, trina functio: vna pars in rerum cœlestium contemplatione, causis, effectibusq; naturę indagandis uersaretur: Altera mores, leges, instituta, virtutes, vitiaq; hominũ constitueret: Tertia disserendi rationem, diiudicãdiq; quid verum esset in disputando: quid falsum quid cõsentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuisa Philosophia est, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quã eam

dem, si Latinis malumus vti, quam Grecis (etsi Greca quoque ipsa nomina iam in cõsuetudinem nostram adsciuimus) rationalem forsitan recte possumus appellare, quod idem est & Logicam. Hac diuisione constituta cõgrediamur propius, atque ita vt ne vibrare arma tantummodo, & quosdam edere motus, sed vt manum etiam conserere, & prelium uideamur inire uoluisset: singulasque hasce partes, quid vnaquęque earum ad sapientiam valeat, consyderemus: vt si vniuersę artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (sic enim dicendum est) potuerimus demonstrare multorum animos hoc errore liberalitos à superstitiosis & inanibus curis, ad illustres & serias occupationes transferamus: nisi quid ad hęc vos. QVID *nam:* CITRARIVS *inquit, nisi nos in magna audiendi expectatione esse: vt experiamur. Phędre, tua ista singularis eloquentia num nam queat in maxima causa stabilem & fixam multorum de Philosophię virtute labesactare opinionem. Nec tamen ego is sum, qui bellum illi habeã indictum: nec tam reprehendendã & abiiciendam Philosophiam, quam modum in ea quęrendum puto: in quo sentio, Phędre, aliqua ex parte tecum, proboque Neoptolomii sententiam, quę mihi cum Sadoleto meo vna est dissensio. Ille enim (vt vides ipse) operã omnem in ea locari, & nihil agi aliud in vita rectum putat. Sed tu perge quęso, & in hanc partẽ potius incumbe tamen: nam qui amplius ęquo collaudent Philosophiam, nimium sępe multi, & mihi molesti sunt.* AT QVI, *inquit* GALLVS, *mihi contra modo mirari ueniebat in mentem, cum philosophiam vererer etiam summopere, non solum diligam, qui possem non ęquis auribus modo, verumetiam studiose audire eam vituperantem phędrum. Sed profecto sic est, vt dicitur: Nil tam iniquum, quod non*

dicendo ęquum videri queat. Cum enim tantus in hoc homĩne lepos sit, vt me illius quidẽ semper, sed & alios omneis sępe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenii tanta, vt in quam se cunq; incitet partem, aliorum secum studia pertrahat, & vim quodammodo afferat sensibus audientium: itaq; vereri iam ipse cœpissem, ne quid de mea pristina uoluntate erga Philosophiam dimitterem, nisi me confirmaret expectatio defensionis, quam Sadoletus noster est habiturus: quod ipsum imi quidẽ non difficulius futurum est, quod tecum nũc non adest is, qui esse semper vna solat, nec a te unquam, Phędre, discedere, alterum lumen vrbanę huius facundiæ Camillus Porcius. HIC EGO, Hoc, Galle, inquã, quod mea fiducia teipsum confirmes, vide ne in fraudem potius te dedu cat: namq; ego quis sum? aut quid possum per me deniq;? Sed si quid fuerit, quod vtinam aliquid sit, bonitas causę suppeditarit mihi facultatem aliquam respondẽdi: & tamẽ Phędrum nostrum paratiorem esse video, quam expectaremus: quam enim sibi accusandam & refellendam assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma videtur mutuatus, quę in illã ipsem demum eratoriis viribus, & neruis intorqueat. Equidem vellem Marius Volaterranus adesset, amicissimus omnium nostrum, homo cum acerrimi ingeniis, tum omni quidẽ illi liberali doctrina, sed in his Philosophię studiis in primis exercitatissimus, quem nos omnes audiuimus sæpe qua cunq; esset de quęstione propositum, in vtramuis partem disserẽtem ita copiose atq; ample vt quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quod non posset eo dicente discerni quid verum esset, & quid falsum: quod incredibili quadam ingenii & orationis copia audientium mentes obruebat. Sic huius sit & sublimibus sententiis, & acutissimis argumen

tis referta disputatio: in extenuando vero, & amplificando, tanta uis, vt nihil illo laudante humile, nihil vituperante videatur excelsum: haud sane ille nunc pateretur desertá, & oppugnatam iacere Philosophiam: presertim in eam impetum faciente Phędro, quo cum ille semper fuit cunctorum opinione quasi comparatus: summum in vtroque ingenium, summa eruditia, salis & facetiarum vbertas par: verum ille Philosophię aliquantum & studio, & amore coniunctior: phędrus hanc popularem orationis laudem magis est secutus, qua nunc fretus, si ipso iudice populo vti posset, ne ille causam (vt ego arbitror) parum ęquam, haud difficiliter obtineret. sed bene agitur cum philosophia, quod a populari disceptatione remota est. Quamobrem ede nobis phędre ea, quę aduersus eam nunc primum tu quidem, neque leuiter, sed & diu antea, & perquam accurate es meditatus. TVM ILLE, Faciam equidem, inquit, atque hoc tibi studiosius nunc morem geram, quo sis in me tu postea aduersarius lenior: nec tamē mihi interdictum putabo, quin si ad paucos iudices me perculeris, ad populum mihi parata sit prouocatio. HIC cum arrisissemus, VIDETVR, inquit, ordo rerum & natura postulare, vt prius describamus sapientiæ formam: que, mea quidem sententia, cum aptior ex seipsa sit, tum ad vitam splendide, & cum laude degendam accommodatior: qua posita, facilimum postea fuerit, qui ab hoc signo, tanquam nauigantis ab Arctico polo, aberrauerint, eorum errorem insipientiamque coarguere. Quoniam igitur sapientem eum esse volumus, non qui in solitudinę, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, conciliisque hominum vitam agat: communesque cæte-

rorum uoluntates & studia secutus, referat ad sese omniaq; quæ quidem sint expetenda, siue adeo quæ expetantur: expetitur enim idem, & expetendum est, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, vt in eo adipiscendo omnis cura industriaq; ponatur: erit sapientia, earum rerum comparandarum scientia, quæ ab eo genere hominum, quo cum versaris, & æstimentur plurimi, & maxime expetantur: hoc definitione breuis comprehensum, oratione est dilatandum. Tria sunt (vt mihi quidem videtur) in quibus omnis humani consilii residerii q;, & ratio vertitur, & appetitio: eaq; veteri etiam prouerbio notata, quo sic distinguitur: Optimum esse bene valere, honorari pulcherrimum, iucūdissimum frui eo, quod quis maxime cupiat: ita salutis, gloriæ, iucunditatis præclara esse videtur & expetenda adeptio: nec vero quenquam esse omnino omnium mortalium reor, qui non hæc sibi cuncta adesse maxime velit. Sed voluntas nullam habet laudem: libera enim est omnibus, & tardis iuxta, solertibusq; communis: scire autem inuenire sibi ad potiunda hæc aditū: & cum vniuersa in hoc certamen tanquam in cursum, aut luctam descendat multitudo, præripere vnum cæteris palmam adipiscendi, aut certe inter paucos suum locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius sapientiæ est, cuius nos iudicationem non vni, aut alteri, sed frequentissimo consilio permittendam statuimus. Nam si quis singulari quadam opinione præditus, diuersus longe a populi iudicio, aliam sibi, nescio quam nocturnis lucubrationibus in silētio & cubiculo effingit sapientiam (vt nunc taceamus alienam eum quādam & deuiam, longeq; aberrantem à communi prudentia, ac plenā vanitatis sequi rationem) quid, quæso, aliquid is vt efficiat, quam erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille

omnino

omnino æmulum, nullum riualem est habiturus? An ignoramus cōtentione certantium, ac veluti licitatione quadam, augeri rerum precia, atq; ęstimationes? certoq; indicio esse iacere eas res, & penitus abiectas esse, in queis nulla inter se contra licentium studia consistantur? At hoc minime vult sapiens: uerum quod maximi & est, & habetur, in eo maxime conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudiciū acta sua pręcipue consiliaq; accommodat. Vt enim habitum corporis, atq; vestitum: vt ędificationis formam, domiciliorumq;: vt lauandi, cœnandi, loquendi morem: sic actiones, & consilia totius uitę ad populi iudicia flectere, dirigereq; debemus: porro illa temporibus reguntur. Est ergo primum sapientis munus seruire tempori, & semper in eo, quodcunq; plurimi fuerit pręcipuas suas partes, & principem autoritatem esse, postulare. Iam ne cernitis totius sapientię intelligentiam, quam Philosophi suam esse uolunt, populum sibi potiore iure vendicare? Et sane ęquius multo est, vnum concedere sententiis plurimorum, quam vnius plurimos. Desciscere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantię est non ferendę, aut leuitatis irridendę. At populus nunquam diu in eadem sententia permanet. Quid tum? Turpe est sapientię variare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hęc, quæ generata sunt mortalia? vt enim Valetudo non ex eisdem semper, sed ax aliis, & aliis retinetur cibis: sic sapientię consilia non perpetuo vna sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius pręcipuum est, in humanis rebus possi dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constans est, sed alio alias, & tanquam fluctu quodam fertur ad iudicandum, icci rco de honore detrahitur sapientię, sed haud scio, an vegetior

hac re quidem, & semetipsa solertior quodammodo sapientia ipsa fiat, ac vti facem motus, sic illam mutatio, & variatio accendat. Vt enim si idem mos perpetuo tenendus esset, & consuetudo eadem, facile esset vnicuique inueteratã vsu, & per munus traditam, uitæ sapienter degendę retinere disciplinam: Sic quoniam mutandę sępe opiniones, ferendę uicissitudines, studia in diuersam partem conuertenda, prioris uitę ratio omnis atque descriptio sępe etiam repentenus difficile, quam præclarum, in uarias sese formas crebro commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesque temporũ promptam solertiam afferat. Floruit in gubernatione Reip. P. Scipio Nasica Pont. Maximus: neque in ea solum sapientis uiri laudem, sed optimi etiam cognomen senatus iudicio, matre Idęa Pessinante hospitio accipienda, meruit. Atque is ipse cum subitis seditionibus turbata esset Respub. lenitatem illam suam pristinam, odio inimicorum incrudescere passus est: nec minus dissidentibus factionibus uictores suos esse uoluit quam antea tranquillo Reip. statu, ornatos florentesque uoluerat. Lęlius ueto eodem illo tempore etiam proprio cognomine dictus est Sapiens: quia cum agrariis prius legibus fautorem se præbuisset, simul ac pręsensit multorum se odia in caput suum concitaturum, destitit ab incepto, transiitque ad eam partem, vt locupletes censeret in agrorum possessione esse retinendos. Flexit horum uterque consilia et actiones suas ad id, quod expediebat, quodque tempus ferebat: egere sapienter. Quod si lenitatem Scipio, constantiam Lęlius tenuissent, preceptis forsitan huius uestrę paruissent Philosophię: sapiẽtium quidem nomine, & laude caruissent. Vnus est ex omni antiquitate, quem maxime admirer, C. Iulius Cęsar, cuius tanta animi uirtus, tantum ingenium fuit;

vt anguſtius thearum gloriæ ſuæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quàm ipſe meritus, ſit habuiſſe videatur. Hic *non ad vnam, alteram ve laudem, ſed ad omnia ſumma natus: cum etiam tum adoleſcens probari in foro eloquentiam videret, adhibuit ſtudium, in ea nemini vt eſſet ſecundus: ex bellica porrò virtute gloriam ſibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & induſtria, vt non ſolum gentium omnium victor, ſed naturę etiam eſſet, Oceano domito, atq; eo toto ſummotis nationibus non ſolum inueſtigatis, verumetiam bello armisque ſubactis: fluminibus, quæ neutiquam permeabilia viderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis ſpatiis terrarum celerius curſu, quam fama peragratis.* Atque *hic idem, domi & in patria, vbi intellexit priuatim quęri opes, Remp. in medio prędę omnibus eſſe: operam dedit, vt conctorum exiſteret princeps,* IMPERIVMQVE *ſibi acquireret: ad ſalutem illud quidem, non ad perniciem ciuitatis ſi per homines impios eà quę conſtituerat efficere ſitus eſſit.* In *hoc ego homine maximam vim ſapientię fuiſſe duco: & certe talem ſtatuo eſſe debere, quem iandudum effingere conor ſapientem, alto animo, acutum, ſagacem, induſtrium,* LONGE *prouidentem in poſterum, ſuam virtutem impartientem omnibus, ſibi pręcipua & maxima appetentem, opes,* IMPERIVM, *autoritatem, gloriam: non enim obliuiſci tuo ſui ſapientia, nec ſuorum penitus commodorum curam abiicit, ſed refert ad ſe omnia ſapiens, conſulitque* SIBI *potiſſimum: nec putat, digniorem eſſe quenquam, qui commodis vitę honoribusque fruatur: habetque illud in ore, opinor,* Pacuuii, *ſapientem qui ſibi prodeſſe nequeat, nequicquam* SAPERE. Hanc *ego artem, & diſcipli*

tam agendę vitę;sapientiam voco, ciuilem quandam popularemq; Philosophiam, erigentem homines ad facta tũ splendida, tum in multitudinem gloriosa:eosq; magnos, potẽtes, nobiles,atq;,vt vno verbo complectar omnia,principes denique efficientem.Conferte nunc istam vestrã, si placet, quam in scholis quotidie declamitatis philosophiam, vt hęc ab illa quid intersit,diiudicare possimus. Ac primum, tanquã vestibulo amplo,atque excelso ornare illam cupientes, prępositis rerum cœlestium contemplationem & occultarum rerum, causarumq; indagationem:ea enim est physice, quæ primũ tota incerta est,minimeq; comprehendibilis:deinde etiam si comprehendatur,prorsus hominum vitę inutilis & supervacanea. Quid enim poterit gloriari se adeptum esse,qui illa cognouerit,cum non sua,sed aliena cognouerit?verum cognosci non possunt. An ille mundi effector,& fabricator tanti operis Deus,tantis locorum interuallis a semetipso nos disiunxisset,si suas sedes,arcanaq; consilia nobis nota esse voluisset. Quid est aliud bellum indicere Diis, more gygantum,quam illuc niti ascendere,quo nobis aditus omnis penitus est interclusus. Atqui mihi videntur veteres illi haud illepide de gygantibus fabulati,quo horum insolentiam,temeritatemq; arguerent:quod ea re firmius adducor,vt credã, quod vt illi montibus tribus,tanquam gradibus, sic philosophię partibus,in altissima loca moliuntur ascẽsum: Ter sunt conati imponere pelio Ossan,Scilicet atq; Ossę frõdosum inuoluere Olympũ:Ter pater extructos disiecit fulmine montes.Scripsit diuinę,vt omnia,poeta omnium maximus:nec tã ille ut gygantum,qui certe nulli id egerunt,quam ut hominum suis ingeniis nimium confidentium arrogantiam refelleret. Quanquam non ingenii est,sed dementię,quę nullo intel

ligi pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam isti quidem ingenium si habuissent, primum quidem sciri ista non posse vel ipsi cognouissent, vel doctissimis hominibus, ac principibus disciplinarũ suarum affirmãtibus credidissent. Deinde ea omnino nihil ad se pertinere. Postremo quas ad res ingenium adhiberi, & prudentiam oporteret, ad eas res adhibuissent, in cœtibus hominum videlicet, & cõciliabulis ciuitatem: vbi nõ in vmbra, & cubiculo, sed in sole, atq; campo: non in argutiis, & conclusiunculis, sed in agendo & regendo sapientia ipsa cernitur. Verum ad hoc genus vitę pręstabile atq; eximium, tãquam abortu naturę quodam cũ minime idonei nati essent, confugientes in ocium solitudinem, ignauię culpam & tarditatis, ad cœlestis scientię laudem transferre tentauerunt: cœliq; res, rationes, causas, freti ocii abundãtia, formam, motum materiam ex qua constet, opificem a quo sit factus, fine quo intendat, inquirere: cum terrena, & quę in manibus, quęq; ante oculos erant, percipere non potuissent. Quod est ante pedes nemo spectat: cœli scrutantur plagas. Antiquus versus in hosce factus: sicut Thaletem vnum e septem illis argute lusum ab anicula legimus: qui cum domo semel antelucanus egrediens, vt siderum quorundam annotaret cursum in subiectam pedibus foueam, quam non animaduerterat, cecidisset: Quid, inquit anus ancilla acute procax, a te expectandũ Thales est, vt nobis de remotissimis rebus perceptũ tradas: cum ante pedes quę sint, ea minime intueare? Acris in illum obiurgatio: sed valet in reliquos. Omnes enim qui huic arti se, & studio dediderunt, aut desperatione ducti, posse se inter cæteros suum locum, & statum obtinere, huc sunt compulsi: aut vanitate quadam ingenii, leuitateq; natu-

rę friuolam oblectationem hanc, & arridentem ocio, desidięque disciplinam, seriis occupationibus antetulerunt. Huiusmodi homo Anaxagoras fuit, qui percontanti cuidam, Quonam esset natus: Ad cœlestium contemplationem, inquit. Si oculis intuendam, nihil ille habebat quam cęteri homines plus: Si mente & scientia comprehendendam, næ Anaxagoras ad rem nullam natus, si qui dem ea sequebatur, quę non poterat assequi: haud secus multo, ac mens ipsa illa cuius idem ipse repertor fuit, quam infinito antea tempore cessantem, tandem admouisse manus tradidit, ad minutissimas particulas corporum naturaliu min unum confusas secernendas: quę infinita & interminabilis secretio, non tam Anaxagoream mentem arguit frustra suscepti laboris, quam Anaxagoram dementię, atque hic ipse, quo liberius hisce commentitiis rebus vacaret, ne ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuosissimos habebat, incultus dicitur reliquisse, nequaquam laboriosam mentem illam, quam tantopere adsciscebat, imitatus: cum non laborem ipse modo, sed cogitationem quoque effugeret laboris. An hoc conuenire sapientię existimauit, cum laborem mētis tantis pręconiis efferret, se nihil laborare? & cum mens alieni tantam curam gereret, sua ipsum negligere? Quanto sapientior eius auditor pericles, hac mature dimisse disciplina, ad Regēdam Remp. se contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Atheniis solum, sed in tota Gręcia fere princeps. Atq; hęc sententia, nullam sublimium rerum atq; occultarum nec sciri posse a nobis nec percipi, si autoribus nobis nunc demum prodiisset in lucem, non dubitaremus eam sane cum asseuerarre constanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verum si qua eius tamen inuidia apud aliquos est, nil probi

bet, opinor, quin eã a nobis depellamus, & ad eos ipsos, quos contra dicimur, reiiciamus. Etenim, quod sacrę testantur literę, a Rege superbissimo extructam turrim, cuius apex, & excelsitas in cœlum finienda esset: tum Deum ad disturbandũ opus uarietates linguarum, & uersiuocalęs sonos, discrepantiasque verborum immisisse, vt aliud petentibus, aliud accipientibus iis qui fabricæ instabãt, ab opere desisteretur: idẽ mihi optime quadrare in philosophos videtur, Deũ cum misereret potius, quam his iratus esset (nescit enim diuina bonitas irasci) de summis rebus acerrimis illos discensionibus inter se cõcitauisse; vt alius alium redarguendo, omnes ineptã curam deponerent. Enimuero quem primum testem ab istorum parte, contra istos eos ipsos excitabimus? Opinor illum quem vos principem, quem autorem, quem parentem philosophię dicitis, Socratem. Quid ergo is, quid affert? Se scire hoc unum, quod nihil sciret: atque hanc vnam sibi adesse sapientiam, quod incerta pro certis non duceret. Nec vero sensit hoc solum, sed palam quoque omni tempore prædicauit: nec prędicauit modo, VERVM etiam re ipsa secutus est. CVM enim Archelai in physicis discipulus fuisset eius, qui Anaxagoram audierat, TOTAM eam penitus abiecit, contempsitque scientiam: tum quod certi in ea nihil inesset, tum QVOD minimum conduceret (vt ipse dicebat) ad beatam vitam, in qua una conquirenda potissimum homini esset elaborandum. Neque adeo leuius ille Anaxagoram accusabat, QVAM nos eundem paulo ante reprehenderimus: QVOD (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) ALTVM QVIDDAM, & supra se sapiẽs: Deorũ opera patefacere tẽtasset: q̃ illi operta esse voluissent. Empedocles

vero, cuius elegans de rebus naturalibus poema, plus ingenii & venustatis, quam sapientię profecto continere. Interdum quasi furore incitatur, nihil posse percipi, ne sensibus quidē exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstenso penitus abdita esse. Idemq; ait, ad rem pręsentem quidem, & quæ occurrerit, cōsiliū homini adesse: mutatis autem iis rebus, in quas ante intuebatur, mutari & hominis sensum ac cōsilium: vt videatur Protagoream rationem, quę post exorta, & copiosius defensa est, his pautis verbis innuere: cum quo sentiens Parmenidas vetustus autor & nobilis, quo quisque membrorum temperamento prędıtus est, inquit, sic habet mentem temperamentum illud sequentem. Extat etiā responsum Anaxagorę, Talia esse cuique quę occurrant, qualia ab eo cōcipiātur. Tanta enim mobilitas, & quasi fuga rerum cunctarum a veteribus illis animaduertebatur, vt negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem est ac negare, bis eadem nos vere vti posse ratione. In quo facetum illud Eratyli, qui cum Heraclitum reprehendens, ne semel quidē id fieri posse censeret, iam oratione in rebus enarrandis nihil vtebatur, quod negaret rem expectare moram dictionis posse: sed tātummodo sublato digito, capiteq; reiecto actum nō esse agendum indicabat. Democritus vero naturæ veluti succēsens, obuoluta dicit esse omnia, & in profundo penitus à nostris aspectibus retrusa. Quanquam hic quidem, quo melius, credo, illa cerneret, oculis se dedita opera dicitur priuauisse: cum iam Empedoclem idē furor, ne diutius is frustra in quęrendo operam sumeret, in crateras Aetnę pręcipitem iecisset. Vtor singulis testibus, iisq; spectatis: quorum si autoritati fides adiungenda est, nihil est cur inanem hunc laborem in Physicis, illis ipsis desperantibus, nos subeamus:

Neque enim aliud eſt veritatem inquirere, vt ait Ariſtoteles, quam volantia ſectari: hoc eſt, ea quæ comprehendi non poſſunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his prçclaris autoribus in primis nixa in lucē prodiit Philoſophia. Quid ſecta vna Philoſophorum, & quidē ea nobilis Academia, ſiue ea vetus, ſiue noua ſit, non ne hoc dogmate vniuerſo, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certo poſſe, nec rei cuiquam aſſentiendum eſſe: Cum enim viſa (ea Græci phantaſmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorſus à falſo eſſe poſſint, qualia ſunt à vero, non eſſe regulā, qua liquido demonſtretur, altera ab alteris quicquam intereſſe. Huius ſententiç princeps fuit, vt mihi quidem videtur, Plato, atq; ab ipſo illo Socrate: ſed hic primus rationem hanc dubitandi in ſcriptis prodidit, effinxitq; Socraticum morem, cuius admirabilis eloquentia mihi omni Philoſophia videtur præſtantior. Sane ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illā, nos ſuſtinentiam, ſi placet, appellemus, nihil pro certo affirmandi: literis perſecutus eſſet, ſi non eādem ipſe ſententiam tenuiſſet. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis poſt Polemonis auditor renouauit Arceſilas: quintus deinceps ab eo Carneades etiā acrius defenſitauit. Hçc me labore hoc leuat, vel inuidia potius. Quod enim eſt à me poſitum, cauſas rerum occultas, & ſcientiam cœleſtium non poſſe percipi, hæc nō modo ſuſcipit defendēdum, ſed dilatat etiam: & quidem amplius aliquanto quam velim. Tollit enim prçterea etiam iudicia ſenſuum, neq; relinquit omnino quicquā, in quo poſſit aſſenſio noſtra conſiſtere. Quamobrē relinquamus hanc, qua ex parte fundit ſe latius, & ſuam litem facit, eam ipſam quoque manifeſto inſanientem: quod enim percipi non poſſe ſentit, id ipſum illa vehementer, vt

percipiat, elaborat. Quatenus vero nobiscum facit, cum præsidio quidem vtamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atque scientiam: quos inter si iam seculis conuenire potuisset, vt de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obscuris dicam, cum in clarissimis tanta sit dissensio? Sole hoc quid lucidius esse potest? vnde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra est radiatio: atqui hunc ipsum, cuius aspectus maxime implet oculos nostros, non modo quid sit, sed ne quantus quidem sit, horum adhuc concordi sententia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum esse, aut non molto plus, vel minus: scilicet hic omnia suis oculis indulgens: quorum vt saluum teneat, incolumeque iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, sibi vnquam cum torsisset aciem, duas è lychno flammulas vibrare visas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quam terram: Num hæc axigua differentia est? Creuit impudentia, centum enim & sexaginta partibus sunt, qui velint terram à sole superari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum septempeda controuersius coerceat: verum non metiendo, opinor, sed cędendo. Nā qua ex materia, quo ue ex corpore factus sit, ausus solus est Anaxagoras dicere: ferrum esse illum igne penitus candens, veritus credo ne si ad secernendum hunc quoque mens illa sua manus admouisset, solem in mundo nō haberemus. Hoc fortassis Democritus neglexisset: Anaxagoras pertimuit: itaque muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forsitan profecisse hac sententia existimetis, hoc nomine ab Atheniensibus impietatis est damnatus.

Quid nobis omnibus magis esse potest persuasum (nam perceptum non audeo dicere) quam cœlum circuncirca nos torqueri: terram in infimo mundi iacere immobilem? Extitit tamen philosophus Syracusanus Niceas, qui stare cętera cũ sta censeret, solamque rerum omnium terram circum axem moueri, ex eoque fieri, vt eadem apparerent omnia, quæ circunuerso cœlo eueniunt: Huic vt defuerit sua ratio, temeritas certe pro ratione affuit: adeo nihil tam absurde dicitur, quod non aliquo autore defendatur philosopho. Iam cœlestium orbium numerosnum adhuc satis peruestigatus est? finem equidem video nullum fore, si quod vsque adhuc factum est, singulis prope seculis nouus aliquis orbis pręterea adiiciatur. Nam de epicyclis astra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipsi vocant, sint ne, nec ne sint, digladientur per me licet cum philosophis Astrologi: quorum alteri statos fieri motus sine his, alteri cum his naturam stare posse negant. Atq; hęc tam perspicua in mundo & manifesta quę palam feriunt oculos: auersoque etiam in aliam partem, rerum pulcherrimarum spectaculo ad contemplationem sui trahunt, si IGNORATA *sunt, & impercepta, quid erit de obscurissimis rebus, & a sensu nostro absconditis dicendum? Omittamos de Diis loqui, quo in genere nos Deum vnum agnoscimus, tribus personis, eadem mente, eodem numine, eadem natura, eadem potestate in absolutam & simplicem vnitatem redeuntem, nõ enim hoc o* PHILOSOPHIA, *sed ab ipsomet Deo, & Dei filio accepimus, irrideamusque in hac re tãta philosophorum ineptias, delitias videlicet Epicuri monogrammos Deus constituentis, sine corpore, sine farto, sola circumcirca lineata descriptione, humanę figurę similes:*

Stoicorum quoque anum illam fatidicam contemnamus: Illud strictim attingamus, quod sane non concesserit: nemo: principio incognito, quę ex eo principio gignantur nequaquam posse cognosci. Quod ergo nam est rerum naturalium principium? num aque, quod Thales posuit? quanquam ille veluti diuinans, quod siti atque ęstu esset moriturus, conciliare sibi tanto honore curauit aquam: An aer, vt placuit Anaximeni vel ignis, quod Heraclyto: item finitum principium ne, an infinitum: mobile, an ne immotum. Video maximas dissensiones. Nam atami Democriticę innumerabiles quotidie mundos fortuitis concursibus efficientes, consumunt cogitationes nostras immensitate regionum, quas peruagantur: & turba corpusculorum. Materiam porro illam Aristoteles, quam sine forma vlla, & sine ratione esse voluit, vnde cognosci posset: quomodo ipse cognouit. Longum est enumerare singula: & patere tamen arbitror, ignorari Physico illis autoribus, quibus tractata sunt: quorum simul vt quis sententiam suã dixerit, non mecum illi quidem, sed cum cęteris Philosophis futurum sit negocium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientię quidem in hac parte Philosophię tãtum abest, vt aliquid insit, vt cõtra sapienter deliberet, qui hęc tanquam ingeniis nostris longe exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profecto tantis sese à nobis spatiis Deus abiunxissit, neque tot aliud supra aliud circunduxisset, tam vasta & diffusa elementorum corpora, igne quoque postremo commutabilem mundum hunc vallasset superinduxisset irrequietos ambitus cœlestium orbium tot, atque tantorum, cursuque eos immenso, ac inenarrabili in gyrum concitasset, solidissima & firmissima compactos materia, si a nobis homunculis humi stratis, & in infimum locum deiectis per

cipi hęc omnia, & comprehendi voluisset. Sed fac cognosci: quid tandem quæsi nostra interest: Chreme, tantum ne ab re tua est ocii tibi, aliena vt cures, ea ad te quę nihil attinent. Iure igitur Socrates *scientiam hanc reiecit, vel vt obscuram vel tanquam non necessariam:* Philosophiamq́ue *peregrinantem procul à nobis, & in cælo errabundam, credo hospitium quærentem, deduxit quasi manu in ciuitatem: versariq́ue inter homines assuefecit: eiq́ue prefecit muneri, vt de bonis rebus & malis ad vitam potius pertinentibus, inquireret.* At *enim ingenua est, & homine libero digna hęc speculatio: cur non curiosa potius, & ei ipsi molesta, cui te nimium studeas insinuare.* An *ego si quę domi ago: & in cubiculo, ea curiosius quis perscutetur feram molestè: neq́ue verum arbitrer pati, vt mei intimis rebus speculator immineat: &* Deum *per suasum nobis habebimus hac inani nostra curiositate delectari.* Nam *de principibus quid narrem: quorum ad* Deum *propius accedit imitatio:* Regis *persarum ferunt speciē & maiestatem eiusmodi esse, nihil vt illa augustius, nihil spectabilius nec cogitari quidem possit. Ipsum quidem Susis, aut* Ecbatanis *se continentem, abditum a multitudinis oculis, habitare regalem domum admirabili opere perfectam, cuius parietes ex omni parte auro, ebore, electroq́ue perfulgeant. vestibula porro domus multa extare, amplaq́ue, septis, distincta pluribus, aliquot inter se stadiorum interuallo, muris pręaltis, & ęneis foribus munita, quorum custodes sint eximiæ dignitatis viri: è quibus principes & summates qui sunt, duces, dynastæ, satrapes in primo proxime regiam assident vestibulo, cęteri deinceps ordine suo succedunt, omnes magnifico cultu pro honorum scilicet & dignitatis ratione.* Ianitores *deinde cum his, & qui oculi auresq́ue regis appellentur*

Greco vocabulo apta coagmentatione ὠτακουσταί, quorum vsu ac ministerio & videat rex cuncta, & audiat. Tum autem dispositi suis locis; quęstores, scribę familiarum, & venationum duces, quique adauntium dona recipiant, quorum quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem cõfluat multitudo. Denique operum; negociorumque cunctorum quæ ad gubernationem regni necessaria sint, sui cuiusque muneris curatores, atque præfecti: ipsam autem vniuersæ Asię dominatiorem terminatam ab Occidente Hellesponto, ad Orientem Indis per regna & nationes & satrapias tributam, pręsidibus esse ornatam suis, qui se seruos magni regis cuncta confiteantur: tum infinitam multitudinem existere cursorum, tabellionum, speculatorum, nuntiorum: ac montanorum pręcipue ignium, quibus rerum nouarum signa, si quę de improuisa res accidant, & procul & propere dari possint: Quorum quidem omnium tantus sit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, vt quod in vltimis tris imperii nouatũ sit, id eodem ipsomet die, succedẽtibus sibi inuicem nunciis, ignibusque, Susis, aut Ecbatanis o Rege intelligatur. Ad hũc talem tantumque regem, inque eius aulam, secretumque cubiculum si quis aspirare conetur, rimando & speculando singula curiosius, vtrum ab eo initurus gratiam, an offensionẽ contracturus esse videatur? quę ergo audacia est, nihil vereri Deum in eadem causa, in qua pertimescimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quę ne si oculis quidẽ intueamur, quæ & quanta sint, capere animo possimus? An non diuino oraculo est proditum, Cœlum cœli domino, terram uero homini esse datam? vt cum eos fines, quibus circũscripti sumus, agnosceremus: extra hos egredi, & ad sublimiora euolare velle non contenderemus. Sed de huius scientię

inutilitate, necnon vanitate, impudentiaque eorum, qui tantū sibi ex ea arrogant, etsi plura poterant dici: tamen quoniam satis multa diximus, transeundum ad mores est: in qua parte maxime philosophorū se iactat oratio: audent enim (quid est autem quod non audeant?) palam de se predicare, idque cum sermonibus, tum in scribendo asserere, ciuitates ab sese constitutas, leges humano generi datas, artemque totam recte & ordine viuendi a philosophia & inuentam, & perfectam fuisse. Habeo hisce gratiam, magno enim errore sum liberatus: quod enim antea ignorabam philosophum fuisse Romulum, qui hanc vrbem, quam incolimus, omnium sine controuersia maximam, & multo prestantissimam, condiderit: id nunc horum beneficio scio. Velim tamen audire, si cōmodum est, quam in philosophia sectam fuerit professus Romulus. Atqui huius etati longe dispares septem illi, quorum nomen in Grecia floruisse diximus: necdum philosophie vox vsquam gentium fuerat audita, cum Romulus singulari quadam, & pene diuina sapientia preditus, ex eo uidelicet sapientie genere, non QVOD isti, sed quod nos supra descripsimus, anno, vt est literis traditum SEPTIME Olympiadis primo, Charopo Archonte Athenis, nō solum condidit hanc ciuitatem, sed etiam optimis exornauit & legibus, & institutis, taleque studium virtutis iniecit, vt ab eo primo inductu, ceu aque percusse in circulos solent, vsque ad vltimos orbis terrarum terminos IMPERIVM populi Romani fuerit propagatum. Et quoniam argutule verba isti captant, in quo vno studio ILLORVM omnis opera consumitur: teneamus stabilem distinctionem ILLAM, rationemque vere sapientiæ, quam nos antea edidimus, disiunctam ab horum

inani, futiliq; sapientia: ne similitudine verbi aberremus ne ue cum quid sapienter factum dicimus, id intelligamus philosophe (ut sic loquar) esse factum: sed prudéter, sed strenue sed nauiter, ad laudem honorifice, ipsi, illi qui fecerit, commode & utiliter. Conantur illi quidem uno sapientię verbo, in uoluere omnia, sed resistendum impudentię est, atque è duabus diuersissimis unius vocabuli sententiis, sapientia nobis ipsa prehendenda est, illis sapientię vox quędam relinquenda: qui primum cum de moribus ordiuntur dissertationem, hoc ueluti fundamentum scientię suę subiiciunt, virtutem in actione esse: neque intelligunt homines stultissimi damnari ab sese primo statim inceptu artem suã. Si enim uirtus in agendo consistit, quid attinuit tot voluminibus editis, cum de eisdem pręsertim rebus plures scribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipsa uirtute, picturam quodam modo uirtutis amplexari. Scribis de uirtute, diuidis in partes, species singulas definis: disputas in utranq; partem, remq; positam in factis & in vigore quodam animi naturali, ad conclusiunculas, & syllogismos traducere vis: atq; idẽ dicas virtutem non in ratiocinando cerni, sed in agendo: qui potes magis tecum ipse pugnare. Tibi itaque ergo credamur affirmanti, virtutem abs te petendam esse, qui non uirtutem teste ipso te, sed simulachrum quoddam in tabulis descriptum obtines virtutis. An Vlysses cui tantopere laudi datur ab Homero, quod mores hominum multorum vidit et vrbes, si nationes easdem, quas peragrando obiuit, eadẽ maria, in quibus toties naui fracta periclitatus est, ex descriptione orbis terri in tabula depicta contemplatus fuisset, moresq; & ritus variarum gentium aliquo narrante didicisset, ipsam illam haud iure esset laudem à summo poeta as

secutus: & nobis persuadebimus, ex verbosis voluminibus istorum, tanquam ex pictura, virtutis officium & laudem nos posse consequi? Atq; hęc ego perinde loquor, vt si isti tamen aut de virtuteirecte sentiant, aut in eo quod sentiunt inter se sint concordes: neutrum horum est, & vtrunque nobis breuiter perstringendum. Virtutes volunt esse mediocritates: Quęro ergo, quę sit ista mediocritas? huius enim stabilem & certam si afferre queunt rationem, afferant aliquando, figantque terminos, ac locum ipsum signent, vt vbi sit, & in quo consistat uirtus, possimus ad punctum constituere, sin autem mediocritlltem istam suam inconstantem & vagam ceu nauem fluctuante salo, anchoris quidem alligatam ne illidi ad liteus possit, medio autem in spatio huc illuc decursantem, variari moribus: opinionibus volunt: nec eandē vibq;, neque vnam semper esse: quid nobis dat explorati atq; percepti, horum uolubilis de virtute definito? Sic enim si recte recordor, inquiunt: temperātem esse, verbi causa, qui his oblectetur, quibus oportet, & quando opus est, & quemadmodum decet: atq; hanc virtutem mediocritatem esse, intemperantiæ ex vna parte: ea enim est, quę se in omnes passim ingurgitat voluptates: stupidatis ex altera, qua sensus hominis ad omnem gustum voluptatis penitus est obtusus. Quibus autem oporteat temperantem vti, & quando, & quomodo, nihil certi nouis præscribunt. At hoc est illud, quod maxime quærebam: quo sine (autore te) nec usus virtutis vllus, nec ratio constare potest. Item cum liberalem in medio statuunt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci sit interiectus, quid me docent de fortitudine, de liberalitate, cæteris partibus, membrisq; vittutis? me dixi? quid alium quenquam, qui quidem sit illorū scriptis & oratione ad vir

tutem paratior? Nam si rogem eos, amabo hoc mihi expediete, vtrum ne sentitis virtutem sine philosophia obtineri posse, nec ne? Quid respondebunt? posse annuent? confecta res est, profligatum negocium, quo enim nobis iam erit philosophia opus? Negabunt? quid fiet tot clarissimis ducibus, optimis fortissimisque ciuibus, quorum ęgregiis testata operibus, nominis gloriam virtus, cum ipsa pene ęternitate adęquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium suorum, quã nuper expulso Tarquinio Rege comparauerant, vim fieri à Porsena indigne ferret, ingruentem exercitum Hetruscorum in primo ponte sublicio sustinuit solus, tandiu, quo ad pons rescissus à tergo, aditusque hosti ad vrbis mœnia interclusus foret: quo facto, proiecit se in fluuium, & vulnere accepto incolumis tranauit ad suos. Quero ergo, num ille hac definitione fortitudinis à philosophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an insita magnitudine animi & cõstãtia naturali. Paulo post eiusdẽ Regis porsenę castra ingressus est Mutius, dissimulato habitu: vt eũ hostem, quẽ Resp. vniuersa non poterat, ipse vnus ferro à ceruicibus patrię depelleret: cuius inuictam mentem cum elusisset fortuna, scriba pro Rege obtruncato, quasi repetens ab sese erroris admissi pœnas: dextram foculo iniecit: urique immoto corpore est passus: hic quoq; in laude, & in uirtute non mediocre profecto aliquid, nec ex istorum disciplina: sed omnia summa spectauit. Quid Marci Curtii illa de memorabili pietate dicã quã compulsus in terrę hiatum ingentem: pręcipitem se iecit, vt oraculo obtemperans, labentem patrię salutem morte sua sisteret. Est ea quidem accurate a te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis versibus: quorum

iurii, antia

lectione ita delector,vt memoriæ pleraq; mandarim:nec ve nio fere ad eum locum, vbi ille consecrat sese, deuouetque Diis inferis,salutem patriæ excipiens,quin misericordia for tissimi iuuenis mihi animus deliquescat.sic enim sacris rite peractis,inducis ipsum ad illum terrę discessum horribilem tanquam ad aram victimam vltro accedentem:

Ille autem(nam fata premunt,longasque recusant
Ferre moras) coram uacuum progressus in æquor,
Vt stetit abruptę titubato in margine ripę
Pallidus,inq; atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rursum cœlo,sublataq; tendens
Brachia,in has supplex exoluit pectora uoces.

Cernitis constantem & certum, ne ea quidem metuen tem,quæ supra captum humanę fortitudinis esse uideatur. Audiamus quid precetur:

Dii patrii,quorum auspiciis stat maxima Roma,
Et pater omnipotens,& nostri sanguinis autor
Bellator Mauors,Vulcane,paterq; Quirine,
Vestalesq; foci,Ianiq; biuerticis ora,
Audite hęc,sanctumq; precanti aduertite numen.

Deos testes inuocat,ad quos paulo post ab hominibus est discessurus. At quid nam est,quo inuocet:

Si qua(nefas)uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamq; uocat,fraus hinc communis abesto,
Vnus ego haud segnis dextrę,nec frigidus armis.
Hanc animam inferno umbrarum regi,& Stygiis Diis
Deuoueo,lucemq; uolens,aurasq; relinquo.

Quid ita Marce Curti: aut quid tibi hac capitis deuo tione expetẽs:num domesticũ aliquem utilitatis fructum:

Nequaquam, inquit:

Tantum dura mei fugiant discrimina ciues,
Hanc spem, quam patriç incolumis dant fata, sepulcri
Et mortis comitem posco, ac mecum ire sub umbras.

Ergo hęc te spes vna consolatur morientem, quod patriã relinquis incolumem. quid Diis inferis, quam in te esse potestatem vis? Exequamur deinceps, vt videamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene a natura constitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophię, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tuui vos infensi inanes, queis Romula virtus
Displicet: inuidiamq́ mouent ingentia facta,
In mę omnes conferte iras, & quicquid acerbum est
Iu caput hoc quodcunque atrox, sęuumq́ parastis,
Vertite ab exidio patriæ exitioq́ meorum,
Ipse luam.

Dignus cuius Iouem ipsum spectantem è Capitolio caperet misericordia, etsi ei tum iter illud non ad exitium, sed ad immortalitatem erat: Sequitur enim,

Simul hęc dixit, simul astitit olli
Conspicuusq́ auro, & Massili pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostem
Primus, & obstantes incursus rumpere turmas
Suetus erat, subitaq́ acies turbare procella.
Hunc vbi terga premens, dorsoq́ exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animiq́ interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul ęre refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruscant.

Proue hor longius illecebra carminis: itaq́ redeundum

ad institutum est. Hanc præclaram imaginem pietatis & fortitudinis, num è philosophorum scholis putatis esse depromptam? Deprompsisse te dices, Sadolete: quanquam ego te arbitror ex poetica facultate potius. Verum ille quidem iuuenis fortissimus harum rerum tum rudis, patrii moris peritus erat, quo omnis omnium erat ad virtutem & laudem contentio. Non disputo hoc loco quam sapienter manifestam in mortem se obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam singularis, cuius fructum nullum viuus erat percepturus: pie quidem & fortiter certe. Q uanquam huius similes per multos quondam tulit hęc ciuitas: quos si philosophorum oratio, ac non habitus naturę pręclarus, atque diuinus, patriis legibus obtemperans, ad virtutem animasset, nę haud vnquã hic locus orbis terrę imperio domicilium prębuisset. Quoergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudum loquimur, mediocritas? quę aut inutilis est, quod incerta: aut irridenda, quia nulla. Q uid? non ne vosmetipsi commemorare soletis, Stoicos nobilem in primis, vestra etiam existimatione, vestroque iudicio, philosophorum sectam, subtilius certe creditã velut ad examẽ, perpẽdere singula: sustulisse funditus omnẽ istam mediocritatem? magnisque clamoribus à philosophis reliquis dissentire? Atqui hi cũ stirpitus euellunt ex animis nostris omnes affectiones, quod iis nulla ex parte volunt perturbari sapientem: adimunt profecto uirtuti campum hunc à veteri Academia datum, in quo metando, capere medium sibi ipsa locum, & ita demum profiteri se virtutem possit. Etenim si nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla molestia: si nullus flagrauerit ardor cupiditatum, intestinarumque appetitionum: sed constanter & firmiter ab omni vel tantulo motu partis in animo ratione ca-

ventis, auersa semper erit & aliena ratio: mensque sapientis: neque ea magis appulsu perturbationum huiusmodi, quam saxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uero & hos ad animum sapientis pertinere motus; ac in eis ipsis mediocritate temperandis consistere uirtutem, & Peripateticis, & veteribus Academicis fidem habendum: alia tamen commodior: alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usquequaque: nosque certis uestigiis quasi manu deducant ad cognitionem perfectam: titubantemque istam mediocritatem ratione aliqua: tanquam vinculo constringant: vt mihi me illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea comprehendi à nobis possit: neque eam reiiciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neque eadem obseruatio. Sin autem quę sit in vnaquaque re tenenda mediocritas, suo cuiusque consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturę bono & ingenii sui uiribus perspicere poterit quid sit in quaque re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugienda extrema esse, difficileque statuat ieiunitatem, vitare & crapulam, cũ (in quo inest uirtus) quod medium inter vtrunque est, escis & potionibus uti ad corporis valetudinem optime sciat. Et tamen si tanti ista est mediocritas, eaque ab his & rite inducta, & optime percepta: cur ab ea tantum ipsi verborum & loquendi profluentia discesserunt? an cęterarum quidem rerum modum, loquendi fines nullos esse voluerunt? At ego nil video neque sententiis sapientium, neque communibus prouerbiis, loquacitate notatum magis esse: quorum enim est, Multiloquio inesse stulti-

tiam:non ne horum istorum, qui sapientia verbosius tradenda committũt in decretũ ipsi suum? sectemur philosophos, virtutis ab his vsum & disciplinam petamus, inque eorum libris euoluendis tempus omne conteramus:ut cum verba pro factis, virtutem pictam pro vera fuerimus amplexi, tum in eo ipso, quód turpissimum est (quid enim est graui & sapienti uiro garrulitate fœdius?) ne in nostris quidem definitionibus insistamus, simulque asseramus mediocritatem: simul ipsi nimii simus: ut quod & uerba sunt; & uerborum modus nullus est: utraque re à uirtutis a prestantia, & grauitate desciscamus. Atque ac definitione labefacta, quę tanquam arx est totius horum scientię, corruere quidem uirtutes cæteras extructas super mediocritate illa prçclara cernimus. Sed de ipsa Iustitia seorsum aliquid est dicendum: non enim hanc fortitudini similiter & temperantię uolunt esse mediocritatem: sed medioctitatis potius in alio effectricem, ut si quis inserenda iniuria in superiore loco factus sit, multa dependenda ad ęquum redigatur. Hic enimuero breuiter & expedite quęro, Iustum natura ne sit, an in legibus hominum duntaxat, & in opinionibus ac disciplina: si enim à natura est: quę fuit multorum in philosophia principum sententia, atque opinio, quodque idem in primis sensit Pindarus, Legem, inquiens, reginam mortalium omnium, & immortalium, agere ius violenter prępotenti manu: ea re facere se coniecturam hanc quod Hercu'em legerit, nec emptas, nec donatas Gerionis boues abegisse. Si inquam pręstantioris è natura est in inferiorem dominatio, & ad eius, qui plurimum possit, arbitrium iuris tota ratio flectenda ac moderanda est, qui primum erit, quæso, iniurię locus, aut quę iniuriarum dabitur actio, quęue recusatio, ui enim dominante,

mato, atq; perfecto fides habenda est, tanquam nullam in natura, quam proferre posset, iustitię speciem, intuēti. At eiusdem Socratis discipulus Aristippus: ut eandem de iusto, iniustoq; sententiam vtrisque interiectum tenuisse Socratem possimus suspicari: cum quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptum. Quanquam si philosophię cum legibus, quod quidem communis vtilitatis intersit, facienda est cōtentio, quid simile: vt fortem virum exempli causa constituamus, definire fortitudinem esse habitum animi ferentem aspera, & difficilia constanter, quatenus decet, & quando, aliaq; similia multa, & legis iussa attendere. Miles qui sacramentum iustum dixerit, ad signa frequens esto, imperia seruato, acie ne excedito iniussu imperatoris: ne ve locum ab eo assignatum deserito, nisi teli petendi, aut hostis feriundi caussa: qui harum rerum migrassit, mors pœna esto. Non ne à lege hac vobis fortitudo, à philosophia oratio fortitudinis videtur tradi. Eodem modo in cęteris. Est enim grauitas legis, & autoritas in iubendo, atq; vetando: philosophię vaniloquentia in hisce rebus omnibus ad disceptationes & verba reuocandis, quo esse nil potest à vera virtute alienius. M. Cato ille sapiēs quietiam ex sapientia hoc cognomen inuenit, antequam in hanc esset urbem philosophia perlata; cum Carneadem, & Diogenē philosophos legatos ab Atheniēsibus in causa Oropi missos ad senatum, rem suę ciuitatis audisset orantes, perturbatus eorum oratione, quam primum censuit dimittēdos iuuentutem enim à studiis militię ad eos audiendos conuersam esse, simulq; intonuit, velut oraculo quodam, Tunc orbis terrę imperio ciuitatem hanc spoliatum iri, cum in ea esse honos philosophię cœpisset. Neq; ille opinione falsus est: omnes enim postea huius præstigiatricis, & tamquam ueneficę in

Defin. forti.

troitu in vrbem, industriæ nerui, & disciplinę soluti sunt: nec ante desiit è virtute agere quisquam, quam de ea loqui didicisset. Sed quoniam nos quidem præclarissimum nomē hoc virtutis à cognitione hominum & disciplina non remouemus, quod eo è communi vita, tanquam sole è mundo sublato, nedum agendi splendide, sed ne loquēdi quidem, uia & ratio vlla patere possit, quod ante fecimus de sapientia, vt exponeremus, quidnam ea esset, sententiam nostram, idem nunc conabimur de virtute: nec tanquam è philosophorum schola, quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artem, ab ipsoq; primo limine tum nouis atq; absurdis sententiis eorum: tum iurgantium inter se, rixantiumq; clamoribus fui repulsus, sed tanquam homo in hac vrbe diu multūq; uersatus, in qua quod omnibus assentientibus vere dixerim, tota mihi & agendi rite, & iudicandi ratio cum inuenta fuisse videtur: tum tractata semper atq; perfecta. Hanc igitur vrbem si vere, si iure: si merito laudibus efferentes, pręstitisse eam cunctis nationibus, cum consilii & sapientię gloria, tū virtute atq; factis existimamus: recte omnis fuerit ab illa in nostram disputationem & sapientiæ, & virtutis species describenda. Vt enim si quis fingendi artem: aut cælandi cōparare esset meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidię Olympio mensiones, conuenientias, lineamentaq; deduceret, quam ex vllius statuarii, si opus ab illo nullum proferretur, posset oratione: Sic nobis ad indagandam, vel intuendā potius virtutem ac sapientiam, non philosophorum inanis sermo, sed simulachrum nobile pręstātissimę ciuitatis debet esse propositum. Quod igitur vrbs Roma, vel ciuitas potius, quę hunc murorum cinctum, quam vrbem dicimus incolebat, de principio sibi orbis terrę imperium designauit,

quarumq; rerum, atq; artium vsu, atq; exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis artesq; adhibuit in disciplinam, legibus consciuit, honore aluit: prǽmiis corroborauit icciro nos sapientissemę ciuitatis exemplum imitati, sapientiam eam descripsimus: quę esset earum rerum scientia comparandarum quę communi ęstimatione hominum maximi penderentur, eas porro res diximus opes, potentiam, imperium, gloriam: quanquam in vno fortasse, imperio insunt omnia. Sed quia non semper peruenitur ad summum, in quoto quoq; virtutis & sapiētię gradu insistere exoptandum est. Quoniam vero non in vna sapientia opis tantum est, vt à semetipsa efficere omnia ea possit, cumulateq; explere: & consequi beatissimam vitam, nisi ad eius opus, munusq; quod in prospiciendo est ac pręspeculando, tum finem quo intendit, tum uias atq; itinera, qua ad eum finem peruenitur, natura acris & uegeta adiungatur effectrix consultorū, quæ fuerint deliberata ratione: icciro ad suis omnibus & partibus eam, & numeris instruendam, quemadmodum in corpore oculis manus, sic virtus in animo sapientię necessario comes & administra data est, vis & efficientia quędā in animo cuiusq;, qui quidem sit ad res gerendas natus, uigorq; et diligentia naturalis, hāc Græci δεινότητα, nos Latine, & quidem aliquanto significantius: nauitatem possumus appellare, insitam illam industria peragentem impigre prudentiæ decreta: cuius cum ingenii, consiliique lumine societas & conspiratio, nimirum illa chorum illum explicat, consensumque virtutum, quarum philosophi duntaxat nomina, viri fortes rem effectusque nouere. Nam vt sese prudentia nauitasque coniuncte vel ad labores, periculaque dedunt; vel ad uoluptatem, uel ad pecunię. V S V M, & tra

stationem: ita sua in quoque genere existit, elucetque virtus, tum liberalitas, tum fortitudo, tum temperantia, Ac vt in eodem exẽplo insistamus: non sat fuisset profecto vrbi huic, nec videre, summe omnium esse expetẽdum cęteris gentibus imperare, nec vero quibus id rebus commodissime agi et cõfici posset, etiam prouidere: nisi uirtutem: hoc est, natiuitatẽ, & industriam ad agẽda quę viderat, adhibuisset: quã quod adhibuit, & quidem ciuitatibus cęteris multo magnificentius, iccirco cunctarum sibi gentium peperit dominatũ: imperioque constituto, atque opibus omnium suæ potestatis factis, finem nacta quo intendebat, effudit demum in ipsa ex se se plurimas, & maximas in omnẽ genus hominũ vtilitates. Siquidem ex loco & solo hoc, ex his ipsis mœnibus, non tam substructione murorum, quam antiquę maiestatis gloria & religionis honore munitis, omnis humanitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus sacrorum, cultusque vitæ lautior, omnes denique optimę atque honestissimę artes in orbem longe & late terrarum inundauere. Hac *descriptione à nobis facta: quę iam uera uirtus sit, quo ue ea spectet, tanquam ad finẽ quidem, & quid sibi porro expetat, arbitror uobis esse pate factum.* Nam *quem isti finem uirtuti statuunt, si modo serio agunt, neque illudunt expectationi nostrę: est sane causa cur dimoueamus: aiunt enim uirtutis finem, ipsam esse uirtutem, quomodo hoc narrant: non enim satis quid dicant intelligo: ut uirtus sibi ipsa finis sit: hoc est, vt quęrat ea, & appetat semetipsam.* Q*ui fieri potest: aut cur se iam nacta, uel agat quicquam, moleatur ob adeptionem sui: neque potius iam contenta: & plena conquiescat, ut prorsus nulla à uirtute, si ita se habeat res, proficiscatur actio:* Nam *quid ab se egrediatur aliquid operę laborisque propter se suscipiens: aut cur*

e complexu diuellatur suo, quo rursus deinde redeat ad sese cum iam in seipsa posita & locata sit. Nam quos nos illi fines proposuimus, non illi quidem idem sunt, quod virtus: sed uota, effectiones, pręmiaq; virtutis, ad quę duce & comite, virtute, peruenitur. Imperium, & potestas, & autoritas & gloria, opesq;, ministrę earum cupiditatum, quas insitas in natura hominis, ad eum modum, gubernat ratio, vt sine damno, dedecore ve optata nobis suppeditantes, vitam iucundam & beatam efficiant. In hęc aciem & lumen mentis omne intendit prudentia. Iustitia vero, si subtiliter tota & penitus introspiciatur, nihil aliud agit profecto, quam vt comparata sibi inter homines autoritate atq; fide, honoribus vltro, & pręmiis cumuletor. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum: non odio quidem, aut contemptione voluptatum: sed vt sanitatem in corpore, tranquillitatem conseruet in animo: quorum altero assequimur vt de voluptate ipsa liquidius iudicemus, quod ipsum ad gustum eius & iucunditatem cōducit plurimum, altero, vt diutius illa, & sua uius perfruamur. Vna est uirtus fortitudo, quę declinare aliquantum à lege sapientię, & laboribus quandoq; tolerādis periculisq; alacriter subeundis, parum commodi sui rationem ducere uideatur: uerum tanta est lux eius illius glorię, quam sibi habet propositam, ut quemadmodum in solis lumine colores cęteri discerni non facile possunt, sic splendor laudis perstringat sępe non solum fortunarum, sed salutis etiā & capitis cogitationem. Nec uero Philosophi non in fine ipso titubauerunt: iidem enim uirtutis finem, uirtute: iidē beatam uitam uirtuti, ut finem, statutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu est: aliud enim necesse est finem, aliud eam esse rem, cui is sit finis. Sed de beata ipsa uita quid sit,

acies suas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: non ut disceptantium numero causa difiniatur, sed vt clamores & iurgia augeantur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fugitans, & se vtrisque venditare cupiens, voluptatem coniunctam cum honestate statuit esse finem, uacuitatem cum eadẽ doloris Diodorus peripateticus: nam Hieronymi Rodii sententia tanta mihi magis, quam fortis videri solet: ille enim vna indolentia summi boni nomine honestanda, non tam adipisci bonum, quam uitare studuit malum. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam vitam, & veteres Academici, & princeps peripateticę sectę Aristoteles voluere: trinaque ab illis genera bonorũ inuenta, quę animi essent, & quę fortunę. Contra Euclides Megarensis, ipse quoque à Socrate, è quo Megarici Philosophi: summum bonũ esse quod esset vnũ & simile, & idem semper, nec tamen illud quod nam esset, satis explicauit. Quid aut impatibilitatem Pyrrhonis (eam Gręci ἀπάθειαν) aut scientiam Herilli aut indifferentiam Arystonis: aut mentem, aciemue mentis, qua verum cernere tur, quam Menedemus intulit, & ab eo qui sunt Eretriaci appellati: in ponendis finibus commemorem: Qui quidem fines innumerabiles pene philosophis sunt: iidemque direpti saepe Philosophorum inter se contentionibus, sępe vltro citroque statuti, rursusque commutati, neutiquam adhuc finium regundorum stabile iudicium, nec certam mensionis notam tenuerunt: quoque magis tantas istorum insanias mirere, possessione neque uberi, & ea admodum litigiosa: at ita fusę sunt EORVM & discrepantes, ac fere ad libidinem, contentionis studio, de his ipsis finibus bonorum effutitę sententię, VT nemo mehercule sit, neque ITA orbatus animo: neque oculis usque adeo ca

ptus, atque conniuens, qui in quancunque partem temere fortui toque se mouerit, non incurrat in aliquam earum, quas de summo bono tractant philosophi, opinionem, atque sententiã. Quę igitur grauitas, qui ordo, quę constantia? quid in philosophia ista uestra tale atque eiusmodi, ut in ea accuratius uersati, aut quietiores animo, aut consultiores iudicio atque scientia, moribus ornatiores, sapientia instructiores simus? Et hęc ea est (si Diis placet) quę nos se erroribus omnibus erepturam, in uiã ueritatis inducturam, ad bene beateque uiuendum eruditurã pollicetur. Simile uero est eximere erroribus, & his maxime inuoluere: offerre dubitantibus lucem ueritatis: & clarissimis ultro rebus omnium tenebras dubitationum offundere, tradere uitę beatę rationem ac regulam, & in ipsa cõstituẽda beata uita, summa cum miseria & pertinacia, turpissimis altercationibus, & maximis contentionibus conflictari. Quę quoniã me bona ex parta uobis demõstrasse arbitror cuiusmodi sint, & quam inania ab his, qui se magistros uolunt, & doctores sapientię esse: non suscepta solum, uerum etiam inconstanter, leuiter, contentiose, nequiter & disputata & tradita: deque parte hac, quatenus quidem pertinet ad mores: satis est dictum: quę reliqua sunt breui iam sermone percurramus. Restat enim pulchella & concinna, non iam illa matrona, sed meretrix Dialectica: De qua quid est cur iã multa dicamus, Etenim ea si corpus suum haberet, & propriam subiectam huic arti materiem in rebus & in natura positam, in qua se uersaret, formamque sibi inde alicuius certę excuderet disciplinę, esset fortasse aliquid, quod contra eam serio dicere possemus. Nunc autem quid agamus, suscipit illa iudicis, disceptatricisque personam. cuius munere? decurię? Nullius: neque enim in albo pretoris ulla mentio: & suscipit

tamen,

tamen, verùm impudenter: neq; adeò huius indignitate impudentiæ stomachum vt hominibus, sed vt risum moueat: veri se & falsi ait esse disceptatricem, & de ea re laturam iudicium. Quos inter ænum Medicos, si quid incidat (vt assolet) controuersiæ de genere morbi, & num mittendus sanguis, aut aluus ducenda sit: hic verum illa diiudicabit, aut falsum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medicina loqui? An inter Mathematicos? quid eius vllam in partem interest, puncta, numeros, lineas, sonos, motus, interuallaq; cognoscere? nam cum duabus cæteris, quas non paulò antè perstrinximus, Philosophię partibus, si quid haberet cōmunitatis, aut cōmercii, nequaquam esset illa ab his partis suę propriis insignibus, & ipso nomine discreta. Quid ergo est? nudata rebus omnibus, exclusaq; doctrinis, vt est nimiū ambitiosa, & in numerum procedere cupiens, format sibi ipsa atq; fingit articulam quandam verborum scilicet, & eorum nouorum, vt aliquid saltem hoc pacto esse videatur: terminos, propositiones, syllogismosq; fabricans, & syllogismorū figuras, tum simplicium, tum (vt vocat ipsa) connexorum: quas etiam memorię videlicet, & docilitatis causa carminibus cōpræhendit, sane quàm lepidis. Atqui videamus quā rem agat: Omne animal est substantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal sit, nec'ne? hoc Physices est, & eius disciplinę, quę rerum naturaliū profiteatur notionem. Nihil, inquit: sed exempli causa infero, vt argumenti vis intelligatur. Ergo tu serias res exempli causa affers, vt friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, est, a: Pulchrè: Omne, c, est, b: Probe: ergo omne, c, est, a. Admodum. O libidinem effręnatam garriendi: tanti'ne est hæc perplexa vestra cognoscere? quorum perceptio diffi

cilior est propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumentorum, quàm sit cuiuslibet alterius scientię integra disciplina. Similia sunt illa: Si est, a, est, b: non est, b: non est ergo, a. Ne sit sanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum discessimus, nostra quasi refert? Verum tu grauis planè iudex, veri disceptator & falsi, quid habes dicere, cur tua ista ars aliquid veri nos doceat, cum sit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerum consistens, quo tanquam fundamento niti possit? falsi verò vitādi, qui nos efficiat cautos, cum si quid tamen agit, illud potissimum agat, vt captiosis & fallacibus conclusiunculis, si cui quid perceptum est, & comprehensum, id inuito, ingratisque extorqueatur? Vnde enim Sorites? vnde mentiens? vnde illud Corneum, pręclara sophismatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀεγὸν λόγον vocant Gręci) optimè in hos conuenire non negarim, veluti è qua omnis eorum vita dependeat. Sed quęro, num statutum etiam nunc nauis illa, XXX. remorum in portu Athenis, qua vectum in Cretam Theseum Minotauro interempto, septem illos nobiles pueros in patriam reduxisse incolumes fama narrabat, sit ne ea ipsa, quę fuerat Thesei? an prorsus alia? cum quod ex ea vetustate deperierat, deinceps fuisset refectum? Quin & alia hisce consentanea: Est ne tacētem loqui? nequaquam: at cum lapidem loqueris, tacētem loqueris: acutè: quid ergo vetat lapidem esse te, etsi loquaris tamen, sed quę lapidibus digna? Item illud: Est ne sanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus se peieraturum, vbi peierauit, sanctè iurauit: igitur tu, qui veri tibi arrogas iudicium horum testium, qui vt sanctè iurent, libenter peierabunt, fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercu-

le illud festiuum: quo Coriscum verberari vidisti, hoc Coriscus verberabatur: Næ: at vidisti oculo Coriscum verberari. Cernitis vt plena omnia ineptiarum sint, nihilq; ab hac disciplina solidum, nihil sit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in vsum prudentię aliquem, aut scientiam nos inducat, sed in ea laqueos tantummodo & tendiculas confici captandis ingeniis adolescentulorum: quibus si qua antea ordine statuta sunt, mox destituãtur: vt Penelopen telam suã ferunt quantum texuisset interdiu, tantundẽ nocturno opere retexentem. Eadem cum essent nomina rerum causa indicandarum reperta; primũ ipsa rebus omnino prętermissis, in ipsis nominibus versandis, ac citro vltroq; torquẽdis operam omnem sumit. Deinde etiam alia sibi fingit, tanquã ex argilla, & luto, quę non rerum nomina sint, sed nominũ. Tũ autem toto isto in genere vsq; eò illudit tortuose, atq; ambigue, vsq; eo sibi in eo uehementer placet, si quem inexpectato, & pręter concessorum sententiam captionibus includat, inopinantẽq; irretiat, ut casum pro casu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet sæpe, & apertissime atq; impudentissime cauilletur, puerilemq; sibi ex hac re gloriolam & laudem intempestiui acuminis quęrat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philosophus, attamen ille melius, quã aut Menedemus, aut Stilpho, ipsi quoq; probati in Philosophia & clari, quorum in his sophismatis & argumentorum fallaciis omnis industria consumpta est. Etenim Zeno cum dialectico argumento esset ab adolescente quodam lacessitus, atque uti responderet efflagitaretur: Amabo noli, inquit, ad studia me puerilia reuocare. Stilpho autem tãtum in his nugis posuit, ut capta per uim patria, cum admoneretur à propinquis, si quid de bo-

nis suis seruatum vellet, extra vrbem vt efferret, responderit, omnia se bona sua secum ferre. Quanto hic arti suę plus autoritatis contulisset, si illaqueasset argutiis Demetrium Regem, ne quod ille instituerat, Megaras vrbem opulentam militibus diripiendam permitteret. Nam Menedemi fertur illud in primis: Alterum ab altero alterum est: prodesse, alterum à bono: igitur prodesse non bonum. Dignus cui Rex Macedonum Antigonus, qui in hunc Philosophum plurima contulit, nunquam quicquam prodesset: vt quod non erat bonum, eo illum ne afficeret. Sed hęc friuola, eaq; innumerabilia, quippe in queis tota ista ars & studium est situm, prętermittenda nobis sunt: finisq; faciendus, tum quòd satis iã de tribus partibus Philosophię disputatum est, omniumq; inutilitas & vanitas demonstrata: tum vt ne in idem ipsi vitium garrulitatis incidamus, quod in his repręhẽdimus. Reliquum nunc est, idq; extremum, vt videamus quid afferant, non dico isti, qui Philosophię palàm omnem honorem tribuunt, qui sine illa arbitrantur nullius esse momenti viuere: nam hi quidem sua stultitia dupliciter mulctati sunt, & quòd ineptissimis in rebus tempus omne suum, & studium disposuerunt, & quòd ne hoc ipsum quidem intelligunt, se oleum (vt dicitur) & operam perdidisse. Sed qui cùm tantum Philosophię non deferant, affirment tamen non esse illiberale hęc ipsa cognóscere: scientiam enim omnem in partẽ bonorum esse: ita Philosóphię studium, vt nihil magnopere profit, tamen nihil obesse: qui mihi videntur non ea loqui, quæ sentiunt: sed quia si plena manu collaudẽt Philosophiã, sibilum metuunt, cùm cupiant dissimulare, vereri ne ipsi quoq; ad Philosophorum numerum irrisione vulgi aggregẽtur, si qui pręsertim prouectiore iam ętate hoc faciunt: nã

pueris & adolescentulis (dicam enim ingenuè quod sentio) hæc quidem concessa sit potestas Philosophos tantisper sectandi: omnis enim illam ętatem decet ludus, quòd nō grauitas ab ea, non consilium postulatur: quin habet aliquam indolem ingenii, aliquod specimen ingenuitatis ista ipsa in pueris, vt balbutiendi sic etiam Philosophandi grata intuentibus naturę incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, diesq́ ipsa aliam uitam affert, alios mores postulat, perseuerare in his rebus, & ludicris exercitatiunculis serias res posthabere, summæ non solùm ignauiæ, uerum etiam amentię est. Etenim nobis posita est ante oculos uita communis, quę nos incendere habeat studio, & cupiditate earum rerum assequendarum, in quibus cunctorum studia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui specie ipsa pulchritudinis & dignitatis alliciunt ad sese animos nostros, & aduocant: Sunt imperia, in quibus constituti qui sunt, cū Deorum quasi similitudinē uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potentię suę: Sunt opes atq; diuitię, subsidium uitę, ornamentum ocii, uirtutis atq; prudentię necessaria supellex, solatium in laboribus, auxiliū in periculis, quarum qui potiuntur, ii neq; ullam ipsi frustra suscipiunt cupiditatem, & cęterorum quoq; cupiditatibus liberaliter inseruiendo, studia sibi hominum, & uoluntates ad quodcunq; libuerit perficiendum, adiungunt: Est autoritas, atq; existimatio, quam qui in ciuitate sua obtinent fide sibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanquam inobseruati, vestigiis, quò intenderint, possunt peruenire: est deniq; tota illa domi splendida, in foro illustris, ad populum gratiosa, in senatu grauis ratio vitæ, atq; descriptio: quæ cùm sibi in omnes partes congrua & consentanea fue

rit, cumque ea se ingenii, & fortunę munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis metum possit afferre: neque aut propter debilitatē animi in aduersis rebus succubuerit, aut propter insolentiam in secundis immoderatius fuerit elata: sed eum semper tenorem eam constantiam adhibuerit, ut neque animo unquam labefiat, nec consilio: admirabilem quandam speciem profert summi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum sapientię laude decoratum esse uolumus. Atque hæc tot atque tanta, quę qui hominis prima & pręcipua esse negant, homines mihi non uidentur ipsi, cum optabilia ipsa per se, & suapte ui expetenda sunt, tum hoc magis inflammant mentes nostras ad appetitionem sui, quod omnium studiis atque uotis uehementissime conquiruntur: incitamur enim omnes profecto similitudine et ęmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorsus uis naturę eluceat. Quis enim in stadio currentibus subito cęteris, non continuo ipse animatur ad cursum, ut etiam si se tenere uelit, nerui nihilominus uenęque turgescant, & tanquam signum expectantes pulsu uegetiore ad prosiliendum concitentur? quis aut in lachrymis circunstantium siccos, aut in plausu & lętitia merentes tenuit oculos? cui quamuis timido & insolenti sonitus tubarum, & Martius ille clamor prælium poscentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, vt ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinē, aut fiducia ad spem non iniecit? ac vt breui comprehendam, id quod in fidibus lyrę videmus accidere, vt si contentę duę eisdem tonis fuerint, alterno pulsu resonent inter se: sic cum in omnibus rebus, quę natura eadem communicant, tum autem in homi-

num genere, in quo præcipue, tanquam in pulcherrimo & nitidissimo speculo natura cernitur, magna vis est similitudinis, eaque maxime naturalis: cui qui repugnare conātur, nec eodem cursu ferri, eadem cum populo opinione atque sententia se permittunt regi: ii Philosophiam non sapientiæ, vt veritas ipsa conuincit, sed amentiæ & peruersitatis amplectūtur rationem. quòd si hæc ipsa, quæ modo numerauimus, eximia atque ampla, lusu quandoque & temeritate fortunæ nō ad industrios & laboriosos homines, sed ad desides inertesque deferuntur, non tantam tamen afferunt iucunditatem, vt si sint eadem studio & labore quæsita: mirabile enim est quantopere his delectemur, in quibus ipsi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat voluptas, quam aliqua molestia antecessit, & solicitudo: vel quia omnis boni malí'ue, suauis ac molesti iudicatio, in comparatione quadam est: vel quòd bona nostra, quæ ingenio autore nobis ipsi effecimus, chariora multò nobis sunt, quàm quæ à fortuna accepimus: nihil quidem natura vt sit fructuoso labore iucundius: sed quem in hac tanquam acie populari, in tanta varietate & copia rerum amplissimarū, quibus quidem intermixtæ sint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nouiter versari oporteat: profectò cernitis cuiusmodi eum esse necesse sit, acrem, firmum animi, consilio cautum, celeres motus habentem, non solùm mentis atque ingenii, sed corporis etiam atque oculorum: vt tectus ipse & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis cōmoda creare possit. Protrahamus nunc medium in forum consuetudinemque communem Philosophos istos vestros, vt quam Philosophiæ debeant gratiam ab ipsa instituti & aliti possimus coràm constituere. Ac primum hos

non tanquam ex equo Troiano claros duces, sed vti narrat eos esse, qui sub terram aliquandiu fodiendis metallorum venis detenti sunt, squallenteis & horridos, sordida barba capilloq;, cadauerosa (vt ille inquit) facie esse reperietis, qui primo sui aspectu moueant admirationem, vt percontentur homines inter se, illud que Plauti habeant in ore, Vnde est ista auis? Et hercule, quoniam quidem auium mentio facta est, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concursus vulgi fiunt. Expectatur itaq; ab his nouum aliquid & inusitatum simile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac supercilii. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diē & lucem intueri valentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inanimum curarum & cōmentationum suarum, effutiunt eue stigiò aliquid, aut de scientiarum varietate inter indoctos, aut de prudentia inter stultos, aut de iustitia inter eos, quorum nunquam futurū est iuris partem vllam administrare: & hactenus quidē feruntur, quod ad vultum quidem attinet, atq; vocem: nam odore corporis non sunt ferendi: verum vbi ipsis vicissim aliquid earum rerum tractandum est, quas vita postulat communis, vsq; eò apparent absurde in omni genere atq; incompositi, tantosq; risus concitant, vt conuersò quodam, & præpostero modo, quę paulò antè Philosophi species contractionem animi & tristitiam denunciabat, ea nunc rursum pro ridiculo & delectamento omnibus sit. Quapropter mirari satis nō queo, quid Platoni in mentem venerit, Socratem doctorem suum sic vituperare: siquidē in Gorgia quasi gloriari videtur Socrates, quòd cum tribus sua prærogatiuam ferret, atq; ipsi forte contigisset, vt custos esset suffragiorum, punctorumq;

numerum ad consilium deferret, se quòd aptè id facere nē sciuisset, totius populi risum concitauisse. Atqui riserint sanè tunc illi haud iniuria inscitiam ineptiasq́ Socratis: egò quòd ipse de se hoc prædicet, & velut gloriando commemoret, non solum risu, sed maxima irrisione dignum puto. Quanquam quid in vno insistimus Socrate, cùm turbam legamus Philosophorum tantum sibi assumpsisse licentiæ, vsque adeò à pudore, à modestia, à communi vsu hominū, ab ipsa lege præscriptioneq́ naturæ abfuisse, vt sine vllo rubore, velut animo abalienati, ea palàm in foro ipso, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quę nos in conclusis, & semotissimis cubiculis vix audeamus: quę ne apertè commemorem (equidem pudore impedior) cum illi homines planè lauti atq́ mundi ita porrectis digitis ratiocinandò concluderent, nihil esse re vera turpe, nec cum rubore agendum, quòd necessitatem vel etiam causam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in iis illi & populum, & lucem volebant habere testem. Verùm sit hoc genus quoddā ineptū & rude Philosophorum, qui sine mente, sine ingenio, lingua tantum volubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris vixerint, nec verò quid, aut etiā apud quos pensi quicquam ducentes, ludos se maximos reddunt hominibus: iidem omnium prędę & contumelię expositi: quod quidem non iam liberi hominis sed abiectissimi mancipii est existimandum. Sunt alii odiosiores, qui dum volunt concinni esse, atq́ vrbani, primum isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi eacunq́ est) non verè, neq́ ex animo, sed ostentationis causa dant operam: domi otiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus ha-

bentes, commurmurantes ipsi secum, & tanquam ad ea quę legunt acrius animum attendant, nunc collum subrigentes, frontemque & supercilia conduplicantes rugis, tanquam scopulo in legendo, sic ambiguitate aliqua offensi, mox continuò exhilarati, nutu significantes quod obstructum aliqua difficultate fuerat, ingenio esse patefactum: interdum constrictis & compressis buccis admirationem in vultu desormãtes, quasi preclarum aliquid inuenerint tum maxime atque diuinum: sæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum desixi, suffurantes interim oculis, si qui fortè pretereuntiũ obseruet se, & diligentius intueatur: iidem in circulis & corona, vbi ad disceptandum aliqua de re est ventum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, vt facilè appareat, nihil esset tam diuersum, neque tam discrepans, quàm à vita Philosophorum orationem: Hi ipsi cùm se ad familiaritates hominum, præsertimque locupletum, & ad conuiuia sodalitiorum dediderint, tanta in vtroque intemperantia ferruntur, vt nec poscendi vnquam modum, nec liguriendi finem statuant: sæpe etiam madidi vino & semisomnes è conuiuio auferantur: atque dum se vrbanos volunt ostendere, quòd nulla salis neque facetiarum norunt condimanta, aut apertè & asperè maledicunt absentibus, aut in præsenteis turpiter et conuitiose inuehuntur: nec verò lucello aliquo oblato nõ omnia perpeti animum inducunt, quę fœdis assentatoribus, & leuibus parasitis sæpe sunt proposita: vt non oblitos vultus solum, colaphorumque messem perferant vberé: sed aulas quoque interdum, quemadmodum poeta ait quidam, in caput suum commeare patiantur. Horum nimirũ turba fores Dionysii tyranni refertę fuerunt, cum ille nescio quibus propositis pecuniolis, Philosophorum vndique greges atque exa-

mina, & in his tanquam Regem Apium Platonem ad sese illexisset: vbi tum, quæso, erat virtus, vbi continentia, vbi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant vltro ipsi profectò, cum se ex Sophocleo carmine in domum potestatemq; tyranni, hoc est, in seruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis semper Philosophorum sapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in vita gerebant: itaque per abusum contemptumq; tyranni, adigebantur subire ea, & perpeti, quę ne liberis quidem mulierculis ducerentur tolerabilia: vt & procumbere in faciem adorantium gestu, & in conuiuiis nudi, vel muliebribus stolis induti saltare cogerentur: quanquam erant ex eo numero, qui iocis & cauillis eleuare conarentur tantam illam impositam Philosophię contumeliam. Tertium genus est eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum sublatiore à natura instructi, cum se de principio vel parentum culpa atq; inscitia, vel fortuito casu aliquo ad Philosophiã contulerint, multumq; in ea temporis, optimamq; partem ętatis consumpserint, nec sapientia sibi ex ea comparata, quòd verbis & syllogismis sapientia non traditur: nec vsu, more, studiisq; hominum satis perspectis, propterea quòd in illo inani studio occupati, seriis rebus operam dare nequiuerũt: vbi tanquam è somno expergefacti referre instituunt sese ad ciuiles occupationes, consuetudinesq; communes, profundunt ex se subitò agmen veluti omnium cupiditatum, furentesq; ambitione importuna, ac summum in locum quoquomodo ascendere instituentes, non callide neque dissimulanter (non enim astutè apteque consilia exequendi, aut artem vlla nouerunt, aut modum) sed vastè, atque perfractè perrumpũt, omnia cędibus, incendiis, rapinis: nihil'que sibi faciunt

reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatum duntaxat exatiandarum causa appetierint principatum: vt quidem nulla vsquam maior, quàm ab hoc genere hominū pernicies atque calamitas liberis ciuitatibus & Rebuspub. infesta noscatur. Declarant hoc veteres Græcorum historiæ, quæ ex eorum numero multos, quos sapientium nomine insignes fuisse diximus, ciuitatibus suis cladem & seruitutem prædicant intulisse: Quorum in primis vnus è septem Periander Cypseli nobilissimam ferè totius Græciæ altam vrbem Corinthum tam sæua tyrannide tenuit oppressam, vt postea quam cædes ciuium maximas fecisset, matronas palàm die festo atque soléni omni mundo muliebri perornatas dispoliasset, sacra profanaque omnia ad suum commodum libidinemque conuertisset, miserit ad extremum nauim onustā puerorum nobilium, qui execandi donabantur, nescio ad quem barbarum Regem: quę postrema nimirum ciuitati illi calamitas incidisset, nisi eos ipsos pueros in nauigando Iunonis Samiæ numen, & religionis illius cerimonia liberasset. quid illas deplorem omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cūm è satis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum essent deiectę, cūm multas domi seditiones, multos exterorum hostium incursus, plurimas inimicissimorum Regum & finitimorum Philosophorum iniurias pertulissent, nunquam tamen adeò grauiter affectę, neque tantis sunt exitiis & calamitatibus afflictę, & perditę, quàm cum ab Aristone Philosopho in acerbissimam seruitutem fuerunt redactę: qui homo sceleratus & impius, omnique bellua longè immanior, cum stupris, & vi nefaria omnis ferè familias nobiles dehonestauisset: ciues qui virtute atque ingenio pręstare videbantur, exilio partim, partim cę-

dibus sustulisset, omnium bona atque fortunas prędam suam duxisset, permisisset seruis Thracibus & barbaris possidēdam vrbem, ad extremum obsessus ab exercitu Romano, L. Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clarissimam interire secum direptione atque incendio, quàm vnus ipse cedendo liberam incolumemque relinquere. Hęc sunt pręclara, atque eximia Philosophię istius vestrę documenta: sic ab ea virtus hominibus & sapientia traditur: tales ab ipsius cura atque lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipsi viuendi rationē vllam tenent, nec si ad potestates & ad imperia efferantur, cęteros sinunt tenere. In hac denique ars est, & ratio, & consilium, & autoritas bene, beateque viuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaque perridiculi sunt, aut scelere atque malitia nobilitantur. Quāquàm quid ego de viuendi ratione Philosophiam insector: cum ipsa se mortis cōmentationem esse dicat: vtinam quidem esset, sicut in Cleonbroto Ambraciota fuit, quem ferūt lecto Platonis libro de immortalitate animi, vale soli dicentem (vt in gręco epigrammate est) in mare, sese ex altis rupibus pręcipitauisse: eandem viam tenerent cęteri, ne ue cōmentatione tam diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugaces isti, suaque nos obtundere loquacitate desinerent. Sed forte expectant illud eis dum obiiciam, in quo maxime gloriari sunt soliti, infestam in primis & inimicam religioni esse istorum artem. Quod medius fidius non faciam: neque vllam in hos ex aris atque templis, sed suis ipsorum, & propriis ex criminibus inuidiam colligam: simul locū haud prębebo ostentandi ingenii, inque eo gloriandi, quasi longe & multo plus videant ipsi, quàm nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facile acquiescimus: iccircoque ob eam

rem imperiti ab his, & idiotę appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac vanissima, inertissimaque scientia ętatem recte conteri putet? qui veras arteis, studia grauia, occupationes illustres, quibus ad commoda vitę & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & commentitiis iam non illis rerum, sed volitantium quarundam opinionum simulachris? fora relinquat, vt domi sit deses? consuetudinibus viuentiũ careat, vt cum mortuis fabuletur? ea quę sunt, & quę extant in promptu, ingenio industriaque parata, contemnat omnia, dum quę vel nusquam sunt, vel si sint, vtilitatem tamen aliquam hominibus afferre non possunt, inani studio consectetur? Quę ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidēda esse censeo: illudque maxime videndum, ne in tua ista Philosophia, quam ceu sororem osculari vnanimem videris, longius progrediare, quàm vt pedem postea referre facile queas. Non ornat ea homines, sed contaminat: nec instituit ad virtutes bonum ingenium, sed corrumpit. Quòd si tu neque amicorum monitis, neque eis, quas suprà aduersus eā attulimus, rationibus facile cedis: etiam'ne spem tuorum, quę in te vno posita, & opinionē principum virorum, quę de teipso suscepta est, falli omnino sines? Habes optimum & clarissimum virum patrem tuum Ioannem, qui cum ingenii memorięque gloria, tum iuris ciuilis singulari quadam scientia cum pręstet omnibus, haud profectò tantum in te erudiendo studii & laboris impendisset, neque te à se diuelli fuisset passus, nisi huius vrbis, & curię commercio, honores domum te, & fortunę pręmia referre voluisset. Habes patronum, ad quem te applicuisti, summa grauitate, summa sapientia, genere, honore, existimatione, copiis, sacri senatus principem Oliuerium

Carrapham Pontificem Neapolitanum, qui admirabili qua est prȩditus prudentia, docere te possit, quȩ sit via ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendum maxime accommodata: vt tibi exemplum degendȩ vitȩ idoneum quȩrenti, grauior non sit autor requirẽdus: quȩ si valere cuncta apud animum tuum sines, neq; sanis eorum, qui te diligunt, & fidelibus consiliis obstrues aureis tuas, & auguror mecum certus, & tibi spondere non dubito, magnum in te ornamentum domui & familiȩ tuȩ, magnum amicis commodum, ciuibus tuis præsidium paratum fore. HIC ILLE finẽ cum fecisset, nosq; aliquandiu admiratione defixi silentium teneremus: GALLVS, Quid est, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phȩdrus videtur, non subita neq; improuisa, sed et accurata & premeditata oratione ad euertendam Philosophiam accessisse? Quantum in illo copiȩ, quantum neruorum fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus respondendi esse impositum, neq; adeò, quòd tam difficile sit pro Philosophia, quàm contra Phȩdrum dicere: sed tollendum id tamẽ, ne & nostra summa, quȩ nunc pendet cum maxime, per te destituatur expectatio, & tu eam, cui te totum dicasti, quã que ego etiam te autore complexus sum, hoc maxime necessario tẽpore prodas Philosophiã ac deseras. TVM EGO; Id, inquã, Galle, tacitus mecũ nunc meditabar: nã si aliàs vnquã in dicẽdo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi visus est se ipsõ longe fuisse superior: nec verborũ solum vbertate, & sententiarũ, quibus omnis eius referta & locuples redundauit oratio: sed quod earũ Philosophiȩ partiũ, in quas ĩuectus est omniũ mihi visus ẽ esse pitissimus. Itaq; aut desistamus aliquid cõtra, aut lõgius nobis spatiũ ad cogitandũ sumamus. Minime, ĩquit Citrarius, neq; egò à te patiar deteriorẽ in lo

cum,quàm nunc sit,Philosophiam tuam deduci : quę si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrentem orationis,qui modo ab ore Phędri profluxit, stabilis & firma retenta fuerit,erit causa, cur de illius grauitate & pręstantia ample existimemus : sin aliquid offenderit,ascribetur tempori & inapparationi culpa, non Philosophię. Quamobrem aggredere quęso, & da te in certamen, in quo tibi,vt ego quidem sentio,nec turpe est vinci,& perhonestum vincere. CONANDVM nobis est,inquam,quandoquidem vos ita vultis. VOLVMVS, inquit Gallus,neque est aliud quicquam,quod velimus potius.Sed quoniam ęstus increbrescit, nec satis iam nobis aduersus solis vim in harum arborum vmbra pręsidii est, ad villam censeo reuertendum : ibi inferiorem ad partem spatium est,locusq; opacior,& exędra,huic diei tempori, & nostro ualde opportuna sermoni. HOC sic omnibus cum placuisset, paucis sane passibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM Volaterranum de Laudibus Philosophiæ, Liber Secundus.

ON me præterit, Mari Volaterrane, fore non paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumque operæ in optimis artibus & studiis ponendũ putem: plusque statuam multo in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirẽdis opibus esse elaborandũ: grauiter hoc meum consilium institutumque reprehendant: ad eamque me curam atque cogitationem potius opinione suauo cent, vt cum in foro atque curia versari cum aliqua autoritate cœperim, iamque à summo principe consiliis fuerim interioribus adhibitus: eam vitę sectam studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarum munitur via, aditusque facilis ad amplissimam dignitatem comparatur. quæ quidem horum repręhensio vehementius me moueret, si nõ aut ab leuissimo autore proficisceretur populo: aut si viderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasque contentiones ad concupitos sibi honores tandem euecti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autẽ cùm intelligã id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorem honoris duntaxat sibi antę oculos proponunt, ad eumque vnum

studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus veri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber vulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateq; decedam, per quam neq; pecuniæ augendæ, neq; honoribus consectandis volo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè voluerunt attendere, perceptum planè, obseruatumq; est: eos esse plerunq; horum ambitiosorum exitus, vt neminem vel paulò temperatiorem, mediocris status sui, minusq; inuidiosæ fortunæ pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & sapientibus viris, qui in quoq; honoris gradu collocati sunt, & positi, nullam maculam vult afferre oratio mea: sed tamen illud euenire ferme cernimus, vt nullorũ sit quã istorum, qui domesticæ inanes & vacui dignitatis, externã aliam quandam & aduentitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum volubilitate, inconstantiaq; opinionum ac voluntatum, vita perturbatior. Mihi verò aliò rationes meas dirigenti, semper id verissimum esse visum est, quod est à sapientissimis proditum: re scilicet familiari antea commodè constituta, eisq; paratis fortunæ subsidiis, quæ & ad subueniendum necessitatibus vitæ idonea sint, & ab inuidia omni infamiaq; remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem sequendã esse vitæ rationem per quam adniteremur, non vt honorum insignibus è turba emineremus, sed vt ad Deum proxime adiungere nos possemus: quod tamen nobis natura est ita insitũ, vt qui in aliam partem ac rationem sua studia contulerunt, optimum hi sibi hominis statum inuidisse videatur. Etenim

quis est (modò idem sit qui ingenio vegetiore à natura prę ditus, animum quoq; habeat ab his terrenis sordibus liberum) cui cùm cœlum in conspectu sit, & hęc cœlestia, quæ tanta mente ordineq; geruntur, vt eorum solennem, ęquabilemq; in summa varietate constantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non pręclara ipse cupiditate accendatur ad cognoscendum, & considerandum: cumq; rursus aciem animi in hęc humana deflexerit, tumultumq; aspexerit vagę huius, ac fluctuantis, & cum tempestatibus omnium perturbationum ceu conflictantis vitę, non alium sibi potiorem viuendi ordinem, alia consilia rerum gerendarũ esse ineunda putet? quod quidem iam est proprium sapientię munus, cuius adipiscendę Philosophia sola magistra est, aut nullo alio pacto ad eam potest peruenıri. Quanquam de his quidem quę ad Philosophię officium pertineant, deq; eius artis diuinę ac pręcellentis vtilitate, atque præstantia, satis à me explicatum esse arbitror in hoc secundo libro, in quo illa à me defensa est, cum esset oppugnata, & repręhensa à T. Phędro. quem quidem ego hominẽ, Mari, ualde dilexi semper, idoneumque existimaui, cui hanc potissimum personam imponerem, atque eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinę nobilissimę accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optime omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio solebas esse coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenii: quibus rebus fiebat, ut nullum paulò facetius, idemque asperius & mordacius dictum facile posset continere: cęteris quidẽ partibus officii, suauitatis, diligen-

tiæ, cum optimo quoque erat comparandus. Quapropter nos, quando ipse agnosci ex suis scriptis haud ita iam poteſt: quę etſi multa, egregiaque confecit, orationibus maximè pangendis, quas antea pronunciaſſet: illa tamen neſcio quo pacto effuſa poſt mortem eius, diſtractaque euanuerunt: iucundum etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum vindicare ſumus conati. Quod idem, ſi vita ſuperet, de eis omnibus ſtudioſe faciemus, quorum nobis in amicitia ipſorum ac familiaritate & virtus animi cognita, & ſpectata erga nos voluntas fuit. Genus quidem orationis, Phędrique conſuetudinem dicendi, quantum aſſequi potuimus, in his libris expreſſimus: quos ad te, Mari, potiſſimum vt mitteremus, cùm ingenium tuum, ac virtus, excellenſque ſcientia artium optimarum, tum ſuauiſſimi mores tui, dulciſque illa coniunctio & ſtudiorum, & animorum, quę ſumma inter nos beneuolentia nos aſtrictos reddit, ſuaſit mihi vehementer atque hortata eſt: amo enim te in germanum modum, tuoque in nomine libentiſſimè acquieſco: teque in primis habere cupio meorum ſtudiorum & cognitorem, & participem. Quare attēde, quæſo, num tibi in his libris Philoſophię vis ac poteſtas ſatis diligenter à nobis videatur eſſe expoſita. Vt enim ad porticum ſub villa peruenimus, atque in Xyſto, loco ſanè amœno id temporis & ſalubri, aduerſi conſedimus omnes, cęteris in me vnum intuentibus, ſic ego exorſus ſum:

QVAE fuerit Phędri noſtri in accuſanda Philoſophia dicendi vis, qui orationis curſus, quę copia, nil me referre nec cōmemorare attinet: ipſi vos paulò antè iudicium feciſtis: quippe qui eius orationem nō voce laudeque verborum, quod ipſum admodum iam vulgare & vſitatum, ſæpe etiā temporis cauſa ſuſcipitur & ſimulatur: ſed admiratione po

tius tacita fuiſtis proſecuti. Nam, vt laus illorum ſit quę quamuis rectè atq; concinnè, ex communi tamen, & pene quotidiano more fiunt: ſic admiratio eorum, quę hominum vſu, ac facultatibus videntur ſuperiora. Sed quo huius vel oratio plenior, vel ingenii vis acrior, & uehementior uobis uiſa eſt, hoc mihi grauius onus reſpondendi eſt impoſitum. Ad eas enim partes repẽte defendendas accedere me ſentio, quas hic ut oppugnare atq; euertere facilius poſſet, aſſidua iandudum cõmentatione ſe inſtruxit: in quo neq; ingenium illius apparationi defuit, nec tempus ingenio: cùm ego utroque horum nunc quidem deficiar. Nam & tardior ſum ad excogitandum, quę ſint accommodata cauſæ, & propter ſubitam, improuiſamq; dictionem imparatior. Accedit illud prętereà incõmodum, quòd ei ſuccedo ſtatim orationi, quę non pręteruolauit aureis ueſtras, ſed in ueſtris animis & mentibus penitus inſedit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiã poſteaquàm tibię canere deſierint, gerere vſq; tamen illarum in auribus concentum, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quamuis tacente iam Phædro, tamen eius ipſius in intimis mentibus veſtris & vigeat adhuc, & loquatur oratio. Hanc vim dicendi fuiſſe in Pericle, qui princeps Gręcię habitus eſt, æquales temporum illorum pòetę deprędicant: vt cùm concionaretur, non ſolum tonare, fulgere, ciere fulmina: ſed poſt dictionem etiã aculeos relinquere in animis auditorum putaretur. Quid ergo eſt? prodam'ne cauſam, & deſeram? Minimè iſthuc quidem: non enim viri foret boni, & eius qui ſe iam diu Philoſophię addixerit, idq; certo iudicio atq; explorato fecerit: ſubitò ab illa diſcedere, atq; eam ſummo illius tempore deſtituere. Sed ſequar officium, opinor, veſtręq; vnà autoritati,

qui hoc me deposcitis, obtemperabo: cum præsertim sperem atque confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eosdem etiam esse subleuaturos. Nam si in aliqua populi concione, aut corona cuiusquemodi, dicendum mihi contra Phędrum esset, nę ego uerbo hiscere non auderem: nō quòd diffiderem causæ: quid enim uerius, quàm & laudare & defendere Philosophiam, cuius usus atque tractatio Deorum uitę est similia? sed quia concitatos iudices extimescerem. Nunc uobis duobus doctissimis, prudentissimisque iudicibus, in pace et silentio suum obtinebit locum ueritas. Itaque Phædro nostro eloquētię palmam dabimus, ut suum ueritati honorem non negemus: Est enim ueritatis tum noscendę, tum agendę, etiam atque nauandę studium profectò sapientia. Vtemur enim hoc in Philosophia uerbo, tametsi in eo Phędrus facete nos admodum, & crebro eluserit. Sed qui duas hasce res arcta naturę cognitione inter se coniunctas, eloquentiam dico & sapientiam, quando utraque res perfectio quędam, & altera mentis virtus est, altera orationis, diuellere primus & separare est ausus, siue Leontinus ille fuit Gorgias siue alius quis: maximam is profectò sementem malorum omnium in humano genere iecit. primus enim docuit, id quod omnium rerum est deterrimum, mentiri virtutem: aut si omnino virtus mentiri non potest, nec falsam eiusmodi personam sustinere, instrumentum certè primarium virtutis, ipsam interpretem animi & mentis orationem falsos suscipere vultus coegit: vt cùm à vera sapientia non esset profecta, assimulatione tamen, imagineq; sapientię, quàm plurimos in fraudem & in errorem induceret. Ex quo linguę cordisq; dissidio, ingens hęc, quam cernimus, in omni vita secuta est perturbatio. Fraudes enim & malitię, omnesq; fallendi & emētien

di artes hinc exortę, hinc sese in hominum studia, moresq; profuderunt: omnis inquã hinc falsitas, omnis circũscriptio, & insidię omnes, ab hoc primo erroris fonte manauere. Nã cùm ex duobus inter se quasi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum constituere nos oporteat: siue rationem velimus tanquã aliquem Deum, siue cupiditatem veluti belluam quandam: non tantum in eo mali est (quanquam nec mediocre illud est malũ) veruntamen non vsq; eò id pollet ad pestem, perniciemq; cõmunem, oppressam plerunq; et perditam meliorem iacere partem, insolentem autem cupiditatẽ in animo dominari: quàm illud est & horribile, & exitiosum, linguam sæpe instructam cupiditatum fallaciis, perferre foras mandata legationesq;, perinde vt à sancto & legitimo intus rege, ac non ab improbissimo tyranno, ipsa videlicet cupiditate, missa sit: quę ęquitatis & veritatis fucatis coloribus, callidas suas machinationes depingat: quo labefactatis bonorum consiliis, eorumq; fracta & imminuta autoritate, aditum sibi ipsa ad omniũ fortunas patefacere possit. In quo mirari satis non queo, non intelligere eiusmodi homines, cùm tantum virtutis simulatione proficere se putent, quanto se plus arbitrarẽtur vera virtute esse profecturos. Sed vt ad naturã redeamus: nil potest esse tam copulatũ inter se omni necessitudine, vinculoq; naturę, neq; tam consentiens, quã aut cum affectionibus animi vultus, aut cũ voluntatibus sermo: vt.n. lętitias mœroresq; intestinos frons, atq; oculi, sic volũtates & cõsilia lingua cõtinuo refert: quę si officio fungi ritè atq; legitimè, suũq; planè illud munus tueri velit, nõ solũ vere & incorrupte cõsilia mẽtis, atq; decreta reddat necesse est, sed qualia etiã illa intus sunt, talia ea foris proferat, atq; exponat: quod i vtro defecerit, dedecus ibi

statim existit, & claudicatio: hoc est, non integrum illa, sed mancum sui officii munus assequitur. Itaque & ampla magnifice disserere illa debet, & copiosa large, & alta sublimiter, tenuia subtiliter, misera dolenter: denique vt quo habitu intus ornatus animus, & quibus copiis instructus fuerit, talẽ eum extrà efferat, & repræsentet oratio. Hanc speciem eximiam perfectę, absolutæque sapientię, quę in potissimis vitę nostrę ducibus, mente, orationeque videlicet, & in eorũ inter se concordia conspiratioeque consistit, si quis facilem esse & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur: Omne enim pręclarum rarum: & quę communia cunctis esse possunt, nunquam in magno honore sunt habita. Sed est tamen in ea consectanda, & adipiscenda ordo quidam, ac modus: vt si ad summum perueniri non possit, in eo quod quisque adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeque versetur: neque se amplius ostentet, quàm quoad idoneus est præstare. Hoc enim qui sic egerit, vt totam sapientiam non possideat, non minimam is tamen illius partem fuerit consecutus: intelliget enim quid sit illud, quod in quaque re est decere: quod vnum est pręcipuè sapientię omni propositum: nosse enim, & tenere quid in quaque re deceat, maximè proprium putatur esse sapientis. Qui ergo ad summam sapientiam omni studio contendens, aliquo in inferiore gradu restiterit, & mediocritatem in ea fuerit assecutus: vel cum in alterutra illius parte se exercuerit, alterius factus sit expers: vt si quis in cogitando quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atque imperitus sit: aut contrà, cum abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem nõ teneat: is si finibus se suis continuerit, nec in ea parte studuerit se iactare, cuius sit imperitior: sapientis ille laude & exi

stimatione non carebit. Non enim exiguas in sapientię laude possidet partes illa virtus, quę à temperatione, et modo, prçclaro quidem vocabulo, est appellato modestia. Ac vt in ædibus atq; templis, etiam si magnificentia absit, sæpe tamē opere in paruo decor nihilominus elegantiaq; artis apparet: Sic angustioribus interdum hominum ingeniis, exiguisq; facultatibus, sapientię aliquis radius potest illucescere. Si qui non maximis fuerit ingenii opibus prçditus, is cohibuerit se metipse, nec vltra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verum vt horum numerus existat aliquis, qui mediocriter effecti sunt sapientes: ad illam quidem summam & absolutam laudem accedere sapientię, paucis adhuc est datum: quorum nimirum nomen colimus tanquam consecratum immortalitati. Ac vt omittamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Grçcę, & Latinę nobis indicant literę: vt de parente totius Philosophię Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, aliisq; compluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonem dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronē, & reliquos, qui ad horum principum emulationem studia sua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiusmodi vidētur? non'ne admirabiles, non'ne vndiq; atque in omni parte summi, atq; perfecti? An aliquid est in illis pręterea quod requiramus? quorum vt tabulę egregiè pictę luce atq; die, sic istorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè sit illustrior: qui ita implent sensus, animosq; legentiū docendo, & disputando, vt neq; ad intelligentiam rerum quicquam mens nostra, neq; ad iucūditatem animi amplius auris requirat. Sed, vt cœperam dicere, qui ad hoc fastigium

ascendere nequiuerunt, si iidem, in suo genere quisque, modesti prudentesque extitere, non caruerũt parte meritę laudis. Qui verò cùm totam sapiẽtiã persequi neglexissent, & ad captãdas magis opiniones vulgi, quàm ad veritatem doctrinę se exercuissent, maiores tamen quàm erant, videri studuerunt: hos video ferme in duo genera esse distractos. Alii enim rerum omissa & posthabita cognitione, in verbis tantũ ipsis, & in quodam loquendi artificio elaborauerũt: Alii prę studio pcipiendę doctrinę, excolenda oratione minus sunt exercitati. Quorum vtrorunque non mediocris error, & ad inspiciundam sapientię vim, obtusa atque hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitię, inscitię posteriores magis sunt arguendi: hi enim non tam astuti mediusfidius, neque tam vafri, qui diuinarũ rerum atque humanarum notitiam professi, à cultu & elegantia sermonis longissimè absunt, quàm incompte & ridicule in liberaliores cœtus sese dent, ipsi videtis: in eo quidem admodũ nobis odiosi, quòd libris quotidie edendis, & conscribendis, semetipsos nobis, & opinionibus nostris intrudere conantur, vimque quodammodo sensibus student afferre, quò de illorum bene ingeniis existimemus: in quo imprudentia labuntur: nõ enim vnquã mihi, neque cuiquam prętcrea (vt ego quidem arbitror) ingenue instituto persuadere poterunt, vt cum barbara & lutulenta vtantur lingua, genusque scribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeant Gręca aut Latina eruditione esse pręditi: cum neque id, quod sapientię proprium esse diximus, videre in re quaque quid deceat, in ipso primo aditu sui conatus intelligant. Nam quę horũ ista esse sapientia potest, quę prima egressione è penetralibus suis, vt primum in conspectum hominum preditura est, turpiter sese in

oratione ipsa dare, progredique indecore ne animaduertit quidem? Atque hi tamen, cuiuscemodi ipsi sunt, minus mal to sunt nocẽtes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu solo, copiaque verborũ, doctores se sapiẽtię populis sunt professi: maiore enim ii perfidię instrumento ad euertendas hominũ fortunas parati accessere. Rursusque hi dupliciter: aut enim cum se ad Rempublicã gerendam cõtulissent, propter vber tatem, elegantiãque sermonis fide sibi prudentię atque vir tutis in populo falso cõparata, ciuitatibus suis plerique exi tio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba veris sa pientię dotibus eloquentia, non illę modo tot præstantium ingeniorum eductrices Athenę sed cuncta olim Gręcia pla ne concidit. Aut qui non tantum habuerũt roboris, vt se re gendis & moderãdis hominum cœtibus iudicarẽt idoneos, ii sordidiorem etiã fallendi & decipiendi artem secuti sunt: vt cum per omnem vagarentur Gręciam, adolescentes ad se vanis pollicitationibus allicerent, quòd his se notitiã guber nandarum ciuitatum, & illam pręcipue artem dicerent tra dituros, per quam scirent illi & tenerent, quẽadmodum cau sa inferior (sic enim loquebantur) dicendo fieri superior pos set: hoc est, quemadmodum falsitas veritatem, ęquitatem au tem atque iustitiam iniuria ipsa superaret. Sophistę hi nomi nabantur: quorum quondam multitudine & cœtibus vetus Gręcia abundauit, nomenque eorum aliquandiu in magno honore est habitum. Sed cum iidem illi ciuilium rerum peri tiam, virtutisque & vitii profiterentur notionem: ipsi verò moribus atque uita à contẽptissimo quoque nil differrent, spreti postremo ab omnibus, atque illusi, dederunt locũ Phi losophiã uituperare uolentibus, ut id maxime secundo popu lo facere possent: in quos extrema in oratione, me quidem

perlubente, inuectus est Phędrus: qui si has huiuscemodi Philosophias falsa appellatione in nomen sapientię temere inuadentes, sumpsit sibi vituperandas, adscribat licet ad iudicium suum opinionem etiam meam: sin autem id molitur, & agit, vt omnino abiicienda sit, & repudianda Philosophia, non est nobis committendum, vt desertam illam et indefensam relinquamus. NANQVE hercule, inquit ille, hoc etiam restat, vt plureis iam provna Philosophias habeamus. NON ITA res sese habet, inquam: nec tu istam multitudinem artibus ipsis attribueris, sed facultatibus potius eorum, qui dissimiliter illas tractant, atque suscipiunt: omnis enim ars vna in sese, simplexque semper & eiusdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipsius arte potes, Phędre, perspicere: cum enim te oratorem nobis prębeas grauem, atque magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate permulti, quid causæ est, quòd te dicente concurrimus omnes vndique, attendimus, admiramur, tuęque eloquentię fulmina quasi extimescimus: quod sentimus idem vsu venire nobis in Camillo Porcio: est enim ille ex tua & disciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colatianum, & hunc stultissimum omnium hominum Pionem, qui obsoletis, & horridis consectandis vocabulis, laudem in his dicendi se assecuturum putat, etiã eludimus, atque aspernamur. Num tu hanc varietatem & discrepantiam arti, ac non hominibus ipsis? Omnis ars, Phędre, quę quidem digna hoc nomine sit, vna ipsa in sese, & sui vndique similis, dissimilitudine illorum qui eam tractant, dispares aliquando suscipere videtur formas: cum ita, vt fit, variè ex ea ingenia afficiantur, ab aliisque recte exerceatur illa ars, ab aliis perpe-

rant: & in his munus ipsa egregie tueatur suum, in illis minus id possit. Quod cum similiter in principe artium Philosophia eueniat, quid obstat, quin tollatur omnis controuersia: & cum ego Philosophiam veris laudibus extulero, tu malos Philosophos iure redarguendos ducas? NEQVAQVAM hoc sic abierit, inquit: ego enim illam ipsam accuso, quam tu necessum est confiteare, tot huiuscemodi nebulonum & nugatorum esse veluti matrem. HOSTIS, inquam, Philosophię es, Phędre, asperęque nimium exerces inimicitias. Sed quoniam video te nullam omnino vocem ęquis auribus admittere, quę nomē modò Philosophię cum honore aliquo pronunciet: aggrediar ad defendendum, si pauca ante de meo officio fuero pręfatus. Etenim ego cum plurimum te amo, idque merito tuo: multa enim signa vicissim tu mihi, neque ea obscura, amoris tui erga me tribuisti: et in iis hoc recens, quòd Curtianum meum carmen humanissimis verbis prosecutus es: Tum mihi illud in te vsu venire experior, quòd vllius vnquam vix familiaritate ęque sum delectatus, ac tua: nihil enim fieri te vno aut amabilius potest, aut salsius: quod si ita non esset, tuum tamē excellens ingenium, tua egregia virtus, humanitas, literę, non solū meā, sed omnium tibi beneuolentia facile conciliarent. Quòd autem me sæpe & multum monuisti, vt demisso Philosophię studio, ad grauiores res tractandas me conuerterem: probasti mihi in eo tu quidem studium & voluntatem tuam: consilium uerò & iudicium non ita: non enim si tibi omnia amicitię officia præstare debeo, quod faciam equidem semper, & faciam sedulò, icciirco tuis etiam opinionibus annuere sum obstrictus: assentatoris esset, non amici, sic agere: tibique ita obsecundare, vt cum meam recte ac commode tutari pos

sem, tuam potius sententiam sequerer, atque amplexarer. Illud cum dolore aliquo fero, quòd video esse in hac causa necessarium, vt mihi tu oppositus sis, quem refellere coner: in quo tu meliore multo cōditione vsus es, qui tibi Philosophiá quã oppugnares, non me ipsum proposuisti. Quamobrem si redarguendi causa acrius agere interdum fuero coactus, quæso vt bona tua cum venia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, sed eius confutandę rationis gratia, quę ex ore tuo modò Philosophiam vt euerteret, equis virisque connixa est: vehementius mihi nonnunquá erit agendum: quod tu in bonam partem accipies, mihique pro veritate, tanquã pro patria propugnanti, hanc curã, & hoc studium etiam ascribes laudi. Illud item peto, si contigerit aliquo loco, vt mihi de re quapiam interrogandus sis, id quod vides in tam graui causa fore faciendum, facilem te mihi in respōdendo, & clementē prębeas. INTERROGES *licebit, inquit, sed parcius: nam ego audire continētem orationem malo.* GERAM *tibi morem, quoad potero, inquã. Sed vt nonnunquá opus est in ea disputatione, quę ex contrariis partibus defendatur, inueniundi veri causa interrogare, et interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter sæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci potest: Sic illud nō solum Philosophia, verum hominis etiam mediocriter eruditi prudentia indignum, vtrumuis istorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero vnde ego nam potissimum ordiar? aut quod initium meę orationi sumam? an ab eo sapientię verbo, in quo tu omni cum sale, cum Priscos illos septem, tum Philosophiam omnem eludendo exagitasti? in quo etsi nos mirabiliter delectasti, vel varietate rerum earum, quę à te ipso proferebantur, vel lepore sententiarũ, tam-*

men, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: cursusque magis et copiæ, quàm aut distinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrẽs videbatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quę nam fuit ista fluctuatio? QVIA, inquam, cùm temeritatẽ illorum, & arrogantiã reprehendebas, qui primi sapientiũ sibi nomen, & professionẽ vsurpassent sapientię: nimiumque sibi eos, & quod ferri non posset, appetiisse dicebas: ea re quidem, quòd (vt aiebas ipse) nihil sit omnium rerũ neque in terra sapientia diuinius: mirabilẽ quandã rem profectò, & cęterarum omniũ longè maximã, huic sapientię verbo constituebas subiectam. Rursus vbi eorundem leuitatem et inscitiã irridebas, qui professionis sięę titulo inflati, & tumidi, præstare cęteris se arbitrarentur, propter illud vnũ sapientię nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes fabrorumque sapientiam in eo & Homerum testem adducebas, nihil huic voci relinquebas subiectũ, quod æstimatione vlla videretur dignum. Ita cum duabus disiunctissimis in rebus, vna eximia atque primaria, altera porro abiecta atque ignobili, eodem sapientię nomine vterere: quid mirum si fluctuare mihi oratio tua, nihilque stabile & firmum in animis nostris constituere videbatur? Atqui ignosco equidẽ: sunt enim ista rhetorum: pompã quęrunt & gloriã: nec tam exactã in audiẽtium animis earũ rerum scientiã, quas tractant, quàm exigui tẽporis postulant opinionẽ: non enim docere propositum illis est, sed mouere. Itaque nullis certis in dicẽdo finibus cõtinẽtur: quoque fusiores, & abundãtiores semper sint, vt litigiosi vicini terminos, sic isti vocabula, rerum notas confundunt cumque vnius verbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum est, vsi fuerint partem: tum vbertate & copia,

numeroq; bene cõpositę & iucundę orationis in auditorum animos influentes, vim sæpenumero afferunt veritati. Contra hęc omnia Philosophia, rem ipsam aperit, ãbigua distinguere vult, inuoluta euoluere: hoc ipso tamen imbecillior, quòd vt fere acerrimę inter sanguine coniunctos eueniunt dissentiones, sic ista ab ea, cui germanitatis vinculo coniuncta fuerat eloquentia, deserta, non modò minus habet splendoris ad illustrandam, virium ad confirmandam virtutem: sed eius ipsius eloquentię inimicissimos impetus vix ab sese potest propulsare. quo vtiq; dissidio (vt ante dixi) magna hęc, quam cernimus, in omni vita exorta est perturbatio. Quod si mea vox vnquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, vt omnibus suis partibus & numeris perfecta, integraq; sapientia, ingenuis mentibus restituatur. Ergo in nomine sapientię ambiguus Phędrus: quid in ipsa re? Descripsit enim ipse sapientię quoque formam verę illius atque eximię. Audio: Sed tamen eam totam è vulgi iudiciis esse aptam uoluit. Vnde tantum repente in uolgo autoritatis? Nam & hoc loco quęro, Dixeras illos septem, si populorum suffragio dicti essent sapientes, non habere eos causam iure gloriandi, propterea quod stultorum de sapientibus iudicium nullum existeret. Quo pacto igitur qui de sapiente nec iudicare quidem possunt, horum iudiciis niti & opinionibus, ea sola iudicabitur rite sapientia? Sic enim (si memini) positum abs te est: Quicquid in bonis numerarit populus, & quę studia cunque magni fecerit, in his necesse esse apprime uersari sapientem, si uelit esse sapiens: nec eum à populi studiis, & uoluntatibus uel tãtulum discrepare. Quid habet igitur pręclari ista sapientia, si nil aliud ipsa sit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidẽ cum notionẽ sapientis, quam

in animis nostris natura inseruit, ipsa nominis voce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longe præstantius quiddam, quàm quod assequi, quo'ue aspirare vulgus ipsorum facilè queat: speciemq; eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis insit, nihil festinationis, nihil inconstantię: quę quidem vulgi & populorum vitia sunt notissima. Neq; est quisquam versatus inter homines, & qui ipse modo sibi notus sit, qui aliam formam sapientis mente concipiat, quàm hominis grauis, atq; firmi, nequaquam pro temeritatibus vulgi sua studia regentis, sed ipsius vltro moderãtis, vltro cohibentis populum si populus autore eo vti ad capessenda rerum gerendarum consilia velit, sin minus, sententiam tamen suam præstantis, non populi. Quod de Phocione claro Athenis viro memorię proditum est: qui cùm reclamãte populo Atheniẽsi, dissuasor fuisset eius belli, quod post Alexandri mortem aduersus Antipatrum, & Bœotios, duce Leosthene, gestum est: resq; initio prosperè Athenas renunciarentur, essetq; ob eam rem in lętitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa sic cecidisse molestè ferret, quę contra eius sententiam suscepta essent? Nequaquam, inquit: veruntamen ego in sententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo responsõ uir prudens, non ex fortuitis euentibus sapientiam, neq; ex leuitate, iactationeq; populari, sed ex grauibus, certisq; consiliis pendendam esse. Et sanè quidem illius exitus belli Atheniensibus extitit calamitosus. Atqui talis nobis ob animum uersatur sapiens, qui frenis sæpe quibusdam quasi contineat populum temere ruentem in ea, quę concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipse, & auferatur à populo: qua specie quidem in sapiente, nihil nec cogitari potest indignius. Tu contrà, nouo de sapiente

iudicio vteris, nihilq́ neque rectum, neq́ graue existimas, quod non à populo prius probatum, adscitumq́ sit: vt tibi in hoc paulisper assentiar (nam quid verius sit, mox videro) Agè sanè, Sit munus primarium sapientię studia vulgi persequi: Rationem atq́ tempus huius fungẽdi muneris quęro: non enim semper (vt tu ipse inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cum vulgus semper varium incertumq́ sit, atque vt in euripis, & fretis vndarum assidua est conflictatio, fluctusq́ fluctum identidem & impellens, & reuocans: sic temeritas populorum incitata & volubilis, contrariis veluti æstibus frangat sæpenumero, impediatq́ semetipsam: quod erit populo tempus iudicii faciendi, ferundęq́ de sapiente viro sapientiaq́ sententię? Tum ne, cum repentino aliquo studiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid feretur effusius. An post, cum repręhenso errore, vel etiã sola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat. In hac inquam varietate, & in his errantibus populi opinionibus & studiis, vtrũ tandẽ quasi ęstũ sequens sapiẽtia, ius suũ et nomẽ rite obtinebit: vt de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale gessit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumures ante salutem:
Ergo magis magis atq́ viri nunc gloria fulget.

Atqui gloriam ille istam fuerat adeptus, quòd à populi voluntate dissentiens, fortunam Reipub. in discrimen prœlii non adduxerat, ob eamq́ rem ab eodem postea populo sapiẽs est iudicatus. Quęro igitur, quando sapiens: cum populi et militũ incitatis ad pugnãdum studiis obsistebat: et quia minus illorũ cupiditati obsequebatur, suę famę & dignitatis detrimentum accipiebat: At non hoc modo pendeat è vul-

gi opinionibus ſ pientia: An poſt, cum cunctorũ voce & cõcurſu maxime laudatus eſt, quòd leuia vulgi iudicia contẽpſiſſet, ſuumq; ipſe iudiciũ fortiter retinuiſſet: At hoc poſteriore populi iudicio, id quoque eſt ab eodem populo iudicatum, nequaquã eſſe ſapientis imperitę multitudinis ſtudiis obſequi, nec cõſilia ſua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnẽ partẽ ſapiẽtię iudex eſt populus: minimeq; idoneus, cui hoc tantũ munus cõmittatur: atq; id decretis non ſolum grauiũ atq; prudentiũ, verum etiã ſuis. Verũ hoc fortaſſe haud ita vult Phędrus, neq; omnibus ipſe populi ſcitis ſapientiã adiungit: ſed ea ſola in hanc laudẽ recipit, quę non mobilia & vaga, ſed firma cõſtantiaq; ſunt, nec vlla vnquã viciſſitudine permutãtur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat ſtabilia atq; rata, quę ſemper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, voluptates: huc enim cõuerſam omnẽ vult eſſe ſapientiã, ac in his potiſſimũ appetendis, cum populo eã ait cõſentire oportere: munuſq; ſapientis pręcipuũ eſſe, vt referat is ad ſeſe omnia quę cõcupiſcat populus, parteſq; ſuas in iis longè principes eſſe ſtudeat, neq; aliũ eſſe arbitretur, qui illis potiatur, ſe ipſo digniorem. Quod ſi ita ſit primũ, qui cõuenit, eundẽ populũ, quem temeritatis & incõſtantię plurimarũ rerũ arguas, atq; condemnes, repentè vna certa in re, & ea quidẽ maxima, idoneum ſtatuere ſapientię autorẽ? Quis hoc ſic diiudicauit? Quis diſtinxit? Quis has veluti prouincias ſic partitus eſt? vt ex eodẽ autore quę prodeunt, horũ partim ſapienter decreta exiſtimari debeãt, partim ſtultè. Deinde, ſi hęc ſemper fixa de diuitiis & voluptatibus populi eſt opinio: quomodo tu nõ fruſtra illã nobis imaginẽ ãte oculos effinxiſti, qua paratũ ad ſubitos excurſus ſapientẽ cõſtituebas: cũ qui

dem eum ueluti Scytham aliquẽ, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda colloca sti, ad prosiliendum attentum: ut simul atque populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiã, conflue reque cœpisset, eodem ipse pręcurrere et aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excu bandi, uigilandique negotio? & cur non protinus sapientẽ in ipso opum & uoluptatum regno constituisti, fruentem paca to animo eis rebus, in quibus fructus sapientię pręcipuè cer nitur, nulla eiusmodi ancipiti cura distractum, tanquam re scissurus aliquando populus decretum suum, & de huiusce modi bonis sententiam mutaturus sit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quęrendum in pri mis mihi statuo, Vnde tanta sit æstimatio hisce bonis: Ex ipsis ne? hoc est, ab ipsorum conditione atque natura, ut sint ipsa per se & sua ui æstimanda? An à populo? eo quod po pulus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipsis, quo nam sapienti opinione populi multitudinisque iudicio fuerit opus? An dubium id est, quin ipse melius & consideratius multò, quàm imperitum vulgus soleat, de eo quod bonũ est, constituturus sit, & iudicaturus? quippe cum sapientię in primis sit, non aliena eam subsequi, sed sua ipsam iudicia pro ferre, quę alii potius sequantur: aut ne nomen quidem suum ipsa retineat, si in iudicando aliis concesserit. Si verò bona illa magni iccirco facienda sunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum veritate neque natura, sed tantũ vulgi opinionibus bonum: ita in bonis existimatis & opina tis, non in iis quę verè bona sunt, egregia ista popularis sa pientia enitebit. Quid ergo illa, quę vera bona sectatur, & in illis appetendis vtitur iudicio non vulgi, neque imperito-

rum, sed suo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num ea quaeso indignior habebitur, quę sapientię nomen obtineat? & iccirco eam populus sapientia anteibit, quòd hęc veritatem bonorum amplectitur, illa ipsa duntaxat opinionem? nisi fortè nullum omnino re & veritate est bonum, omnisque boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio indicatur necesse est, nihil re ipsa videlicet, neque natura verum, neque bonorum esse: sed quale cuique quid videatur, id illi tale existere. quę positio Sophistę in primis (vt tum habebatur) nobilis, diu & multũ in Gręcia iactata, ad extremum doctissimorum disputationibus fracta, atque conuicta est. Etenim tum perspicuè est demonstratum, si ita se res haberet, primùm, contraria in eodem & repugnantia simul conuentura esse, quod nullo modo fieri potest: quippe cum contrariè diuersis de quaque re videatur: deinde artem omnino nullam neque scientiam habere locum posse: nihilque interfuturum esse inter doctissimos & imperitissimos, neque inter eos qui omni rerum prudentia vsuque se excoluissent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut considerandũ appulissent: Ita omni omnium rerum penitus sublato delectu, omnibus consiliis iudiciisque peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis disceptationibus omissis, quę latiores sunt, quã vt angusta & breui oratione concludi possint: ad ea quę nobis sunt propria redeamus: idque dicamus, quod reticentibus etiã nobis necesse est intelligi: si boni verique ratio opinionibus duntaxat pendenda sit, populum ipsum iure vnum appellari cõuenire sapientem. Quippe cùm plurium concors consentiensque opinio, singulorum sententiis sit anteponenda: Populus itaque solus sapiens.

Qui ergo nobis constamus ipsi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconstantiam, vanitatem populis ascribimus? verbaq́ stultitiam & temeritatem significantia, in genere sapientissimo vsurpamus? Num aut maiores fortè nostri aberrauerunt hi, qui rebus imposuere nomina? aut nos illa ipsa nomina perperam prępostereq́ accipimus, alienaq́ prorsus loquimur, cum ordinem, grauitatem, constantiam, cęterasq́ huiusmodi virtutes ab errore leuitateq́ disiunctissimas, vnanimes comites sapientię attribuimus? At enim ęquius multò est vnum concedere sententiis plurimorũ, quàm vnius plurimos: sic enim dicebas: Quid cum plurimi ex contrariis partibus dissentiunt, multitudinesq́ ipsæ inter se sunt discordes: numero'ne semper, nunquam autem pondere grauitateq́ disceptantiũ lis diiudicabitur? quid cum nõ hominibus solum, sed populis vniuersis diuersę sunt sententię? Lacedęmone furari ingenuis adolescentibus est permissum: Athenis nihil minus. Contrà, Atheniensibus lege ocii erat mulcta: at liberale vel maximè id apud Lacedęmonios. Ex quo illud legati Spartani dictum, qui Athenis quendã damnatum ocii duci cùm videret, quæsisse fertur perstudioseq́ quis esset ille, qui tam liberalem subiisset mulctam. In dissimilibus ergo duorum principum populorum opinionibus et sententiis, vtram tandem veriorem & sapientię congruentiorem dicemus esse? aut si non facile id est iudicatu, tuam scilicet, Phędre, sapientiam adsciscentibus: constituemus quidẽ hoc certè, quod est necesse, hominem vnum atq́ eundem Lacedęmone sapientem, Athenis stultum fore: vt cum secũ foras extollere domesticam sapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hospes, sic etiã insipiens introiisse dicatur. Verùm vt congrediamur propius, ac de eo ipso

genere bonorum, quò Phędri ista in primis aspirat sapientia, de diuitiis inquã, ac voluptatibus verba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipse attribuit populo: si varia existant hac quoq; de re populorum decreta, quid erit tandem statuendum? Lacedęmone durissimis Lycurgi legibus, quoad illę viguerunt, neque ad pecuniam, neque ad delitias aspirauit quisquam. Nemo igitur illis tot seculis in ea ciuitate sapiens: ne Romę quidem, qua tu e ciuitate exemplum omnis sapientię & virtutis in nostros animos trãscribebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitię admodũ in vsu, aut in honore vllo fuere: neq; publice id adeò, neque priuatim. Ac publicè quidem, Q. Fabio Pictore, L. Quintio Cons. nummus in hac vrbe primùm argenteus signatus est, annis quinque ante primum Punicum bellum: cum antea graui ære, inepto ad coaceruandum, ac seponendum, omnes vterentur: priuatim verò qui argentum possidere comperti essent, hi neque legum pœnas neque censorias notationes effugerent. Ita in hanc vrbem aditus omni illo tẽpore sapientię interclusus fuit: nisi forte tum populi Romani opinione & iudicio, ex alieno quodam genere sapientia extitit, non voluptatis & copiarum, vt nunc est sed abstinẽtię, frugalitatisq; magistra: cuius tamen moris ac disciplinę temporibus optimis Pop. Rom. non pœnitebat, tumcum ab aratris accersebantur homines, quibus magistratus, curationes, imperiaq; mandarentur, totaq; Respublica committeretur regenda: quorum quidem consiliis, fortitudine, iustitia potissimum effectum est, vt hęc ciuitas ex minima, ad summum rerum humanarum fastigium perueniret: nam ab hac quidem populari sapientia quotus quisque est, qui ad gubernacula Reipublicæ translatus, officium suum,

atq; operam valde probet populo? Quòd si populum quoq; velim in hac ratione defendere, non'ne id dicã, quod ab omnibus concedi necesse sit? nõ hosce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris positum bonum est: quique quò plurimum in sua ciuitate possint, anxii semper, atq; solliciti, omnes intendunt machinas, omni via moliuntur: sed abstinentes sed moderatos, sed graues, eos esse, qui à populis precipuè & probentur, & diligantur, quorum se fidei libens multitudo ipsa committat. Videtis cãpum, in quo exultare possit oratio mea. Sed mittamus: sitq; sanè & Phedro, & populo teste, opum & iucunditatum consectatrix sapientia: Illud quero: in quo vim & facultatem istius sapiẽtie ponitis? Vtrum si adipiscatur commoda fortune hec, que vos tãtopere extollitis: an si viã, rationemq; commonstret adipiscendorum? Hoc est, Vtrum in euentu adipiscendi, an in consilio duntaxat insit sapiẽtia: Si in euentu, atq; vt adipiscatur, qui iam distinguemus fortunatum à sapiente: aut cur non idem atq; vnum fortuna ac sapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in scena & à Comœdia cernimus Fortune datum, Centum doctum hominum consilia hec vna deuincit Dea Fortuna: atq; hoc verum est, perinde vt quisque ea vtitur, ita precellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Bene vbi cui discimus consilium accidisse, hominem cautum eum esse declaramus: stultũ autem illum, cui vertit malè. Nostis carmen profectò quo, scene vulgiq; iudicio, in sede sapientie fortuna constituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna secus sentit: Fortunam insanam & cecam, & brutam perhibent Philosophi saxiq; instar globosi predicant volubilem, qui enim ea poterit volubilis atq; insana esse, si cũ sapientia semper coniuncta sit?

Quanquàm Pacuuius (quod ita Phędro videatur necesse est) nequaquam satis idoneis testibus Philosophis, fortunã in crimen & in vituperationem videtur accersere. Sed per sequamur, vt cœpimus, hocq́ vrgeamus: si in adipiscendo et potiũdo vitę commoda sapientia tantummodo sit, nihil inter eam, interq́ fortunam interfuturum esse, casuq́ & fortuito quenq́ effici posse sapiẽtem: vt enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita sapientiam euestigio fuerit consecutus. Vbi circunspectio igitur, vbi consilium, vbi illa accurata & diligens consideratio, quę habita est semper propria sapiẽtis? qui se nunquam in pręcipitem locum committit, certa'que ratione dirigens appetitiones suas, diuitias & potestates sæpenumero pręterm ittit, quò se bona existimatione in populo communiẽs, veras vitę voluptates, quę ab honestate & innocẽtia seiunctę esse non possunt, trã quillo animo consequatur: nihilq́ vnquam molitur, in quo subductis calculis non plus consilii & rationis insit, quàm fortunę. Quòd si non tam in adipiscẽdo, quàm in acutè acriterq́ peruestigando quibus ad fortunę pręmia itineribus veniatur, sapientia magis elucescit: equidem non negarim hoc sapientię munus magis congruere. Adest enim, iam consiliũ & cogitatio, quę sunt cognata & familiaria sapientis. Sed quid, si, omnia ipsa cum egerit, vehementerq́ elaborauerit (quandoquidem euentum atq́ fortunam præstare nemo potest) spe et conatibus suis fuerit decepta: retinebit'ne sic elusa atq́ irrita sapientię nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falsum erit in explorando, & indagando spectari sapiẽtiam: rursusq́ omnis sapientis approbatio à casu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit poterit iam certè esse aliquis sine fructu vllo & sine emolumento sapiens. Quod neq́ tu

Phędre ita vis, & ego maxime alienum à sapientia statuo. quid enim, rem'ne vnam omnium pulcherrimã & maximã, ad quam nostra vota & desideria pręcipue contendunt, possideri sine fructu, atq; adeò sine maximo fructu, in animum inducere poterit quispiam? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, nostręq; id mentes penitus respuunt: potius quicquid vitam exornat atque excolit, facitq; vt pacate & splendide, & cum voluptate viuamus, totum co silio & sapientię refertur acceptum: vt cui sapientia ipsa a sit, ea illi inutiliter & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquitur igitur, vt iunctum vtrunq; & copulatum sapientiã constituat: hoc est, vt vera germanaque sapientia sit, cum potiri fortunę bonis, tum studio iis nostro, industriaque potiri. Quod sic recordor abs te fuisse positum, iucundiora esse munera fortunę, quę aliquis labor antecesserit & molestia, quã ea quę sua sponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipsa molestię percipiatur uberior. Si inquam ita sit, suauioraque sentimus, quę cum labore quodam & solicitudine animi, nobis ipsi expugnauimus, quã quę ultro accepimus oblata: optãda est mala ualetudo, ut eius prospere atque bonę lętitia amplior nobis adueniat. Falsò igitur est in communibus uotis usurpatum rem esse optandam nobis, non partam labore, sed relictam. Quanquã ista quidẽ leuiora sunt: illud porrò graue, grauiterque animaduertendum: quòd si ab industria cõiunctę & à fortuna efficiatur sapientia, neque alia conditio quęuiam modúsque alius apponatur: hoc est, quo cuique ordine, qua temperantia, qua etiã à malis facinoribus abstinentia, ad opes & imperia peruenire sit licitum: nil causæ fuerit, quin quę ad pecuniam appositę fuerint artes, eæ potissimum nomine sapientię ornen-

tur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudem uocandi, erũt circũscriptores, erunt testamentarii. Denique quotquot sibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiã quęrunt, modò assequãtur id, quod cõcupierint, prouidi hi, & solertes, & sapiẽtes esse iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet cõstitui sapientiã, & talem eã in hominũ conuictus, cõmerciaque produci, quę populatoribus humanę societatis non solũ impunitatẽ, sed gloriã etiã nominis sui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quisque ad opes, honoresque peruenerit, & qua ad fortunę bona nitatur uia: Nam qui iuste & caste id egerit, idẽque ea fuerit constãtia prędi tus, ut maius sibi bonũ in uirtute atque honestate, quàm in uoluptatũ, opumque affluentia cõstituat, eũ sane nos uirum bonum appellabimus, maximãque illi fidem rerũ omniũ habebimus: sapientẽ uero etiam, si cum integritate unà et cum iustitia, mẽtis prętere ingeniique acumẽ habuerit coniunctum: quod oĩno sapientiã in actione mẽtis, & quasi ingenii uigilia quadã cõstituimus: quę si à uirtute & innocẽtia disiuncta sit, suisq; proprie cõsiliis absq; iustitia ueritateq; nitatur, non iã sapiẽtia, sed malitia sit nominãda: ut quę celeres quidẽ animi motus, et ad uidendũ quid expediat acutos: sed eosdẽ prauos & incõstantes & perfidiosos habeat. quapropter decuit abs te, Phędre, sapientẽ tuũ ex hoc genere cõsilii tui, qui polleret quidẽ mentis intelligentiã, cõsiliis, uerum idem omnia tamẽ ad uirtutẽ, ęquitatẽq; referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæso, & quo ex genere nobis effinxisti: occultũ quendã & cautũ designasti artificẽ simulãdi, dissimulãdiq;, qui cũ specie quadã splẽdida & liberali oculos nostros quasi pstrinxisset: intus aũt capi pectore (vt ille inquit) arcana continuisset studia malitię suę: tũ vt sese vlla aperi

ret occasio reiectis inuolucris dissimulationis, ad illa fortunę bona prorumperet, quorum adipiscendorũ gratia, nec violare ius fasq;, nec cęteros supplantare indignum arbitraretur: qui si non vaste ac prȩruptè, vt de Philosophis ipse dicebas, at elegantiore quadam improbitate magisq; concinna: prȩriperet cęteris adipiscẽdi palmam. Vafrum inquam nobis hominem, & astutum, plenumq; doli ac perfidię descripsisti: atq; eum qui cũm nullam veram speciem sapientię nosset, virtutẽque ac dignitatem vtilitate sola metiretur, præstare semper arbitraretur pudere magis, quàm pigere: multoque plus doleret non adeptus, quod concupiuisset, quã in impuritate aliqua facinoreque deprȩhensus verecundaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & splendidis ac sonantibus verbis vmbram illi appingnere virtutis contendebas. Sed facile patebat, totamque se indicabat oratio tua: Dum enim inobseruatis vestigiis aiebas curaturum esse sapientem, vt quò intendisset expeditius perueniret: non mediusfidius lucem neque diem, sed noctem & tenebras quęrebas sapientię. Quòd si huiuscemodi sapientiam esse placet, quę eos quibus ęmulatur, tyrannos imitetur: vt quemadmodum illi segregatos ab sese habent omneis bonos, seruorum autem & facinorosorum & barbarorum circum se comparãt manum: sic ipsa veris virtutibus eiectis, fraudum insidiarumque comitatu, ad opes sibi acquirendas stipata incedat: nimirum nobis prȩtereà nihil est dicendum: quãdoquidem non parte aliqua, sed tota sapientię ratione dissentimus: nã ego illam ex alieno longe genere, prorsusque contrario esse statuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc vereare, Sadolete, inquit, vt quisquam nostrum (nam pro Citrario tibi etiam spondeo) sapientiam cum scelere, & cum perfidia

putet iungi: neque verò Phędrus hoc perspicue posuit: videbatur quidem interdum oratio eius abundans & concitata, labi huc, atque effluere. Sed nosti Rhetorũ morem, mihi quidem ratio illa vehementer probatur, nec sine veris germanisque virtutibus sapientiam, nec sine sapientia virtutes ipsas existere: sapientiamque ingenii & mentis actionem, non fortunę euentum esse dicendum. Sed quid si iccirco plurimi sapientia fit, quòd ea nobis bonę fortunę effectrix, atque administra est: nõ malis insidiosisque artibus, vt tu modo improbabas, in quo tibi plane assentior: sed virtutũ choro nixa comite, fidemque & veritatem ad omnia adhibens: vt sapientis sit honestis rationibus vitę copias consequi: sapientięque effectus fortunata vita sit: num hoc quoque fuerit eiusmodi, vt alienum grauitate sapientię esse videatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo insculptam de sapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorque occurrit, si sapientem omnibus subsidiis fortunę florentem atque ornatum esse videamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profecto decori dignitatique permultum. DICVNTVR ista, Galle, speciose, inquam, & aliqua ex parte etiam probabiliter: sed videndum tamẽ est, ne conturbemus. Etenim si hoc ita intelligatur, vt sapientię fructus omnis in fortuna sit, & cum fortunam adepta erit sapientia, tum demum nomine illo digna censeatur: aut nihil ipsa omnino per sese fuerit: aut, quoniam fortunam præstare nemo ne sapiens quidem potest, sine vllo commodo & emolumento adesse nobis sapientia poterit: hoccine igitur tu ita vis? MINIME, inquit: Sed ego cũ maximas per se utilitates in ipsa sapientia inesse statuo, tum arbitror uberius illam fore ornatã, si fortunę quoque benignitas accesse-

rit. FACILE hoc tibi concesserim, inquam: dum ne illud ita sentias, omnem vim sapientię huc intentam esse, vt fortunę ea nobis conciliatrix sit. Sequitur quidē firme fortuna sapientiā: rarumq́ admodum, & difficile factu est, vt sapiēs idē & infortunatus sit. Ex quo dictum ab antiquis, Suę quenq́ fortunę sibi fabrū esse. Sed tamen fortunarū consecutio appendix quędam bonorum consiliorū est: modicaq́ semper est, ritè ęstimantibus ad sapientiā fortunę accessio. Namq́ ipsa sapientia maiores sibi multo opes, & præstātiore ex genere in se paratas habet: neq́ ex alienis generibus bonorum, sed ex se, & sua vi cōmendat nobilitatem suā: quę si domesticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere se cogatur, non iam neq́ libera ipsa iuris'ue sui, nec vllius compos dignitatis fuerit: seruiet enim necessariò fortunę, totamq́ sese ad illius nutum finget, atq́ conuertet, vt suum bonum, quod habet in illa repositum, illius ipsius beneficio possit consequi. Quare si huiusmodi sapientia sit, quibus ea quæso, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit esse prædita? Nam vt seruire hominē homini dicimus, non eum solum qui emptus pecunia & mancipio acceptus sit: verumetiā illum, qui cuius ipse rei egens est, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortunam sapientia expetenda sit, iam non ipsa domina rerū sed pedisequa fortunę existimanda est. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipsum appetitur per sese, sed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atq́ contenditur: vt postea finem, atque extremum quod optabamus consecuti, horum quę adhibuimus tanquā adminiculorū ad potiundum & consequendum, iam ne reminiscamur quidem: eorum enim consumpta

opportunitate, nulla reliqua in ipsis remaneret dignitas, quæ nostros animos teneat. Sed nostrum omne bonum in illo summo agnoscimus, ad quod de principio iam tum tēdebamus: sic vt portu adepto, nauigio non amplius opus est: & victoria constituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę opibus cōparatis, inanis de cętero sapientia est. Igitur in hoc ordine, & tanquā curriculo quodam interuenientium rerum ad aliosq́ fines properantium, sapientia si constituatur: non ea spoliata solum suo decore, seruiat & ancilletur fortunę necesse est: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neq; æstimationis obtineat. Quod est rursus illa sapientię notitia indignum, quam in animis nostris natura ipsa descripsit. AGE AGE, Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione assentiri fortunā non esse sapientię dominam: quę videretur fore, si ad eam vnam sapientia tota pertenderet: Sed quin sit sapientia ex comitatu bonę fortunę splendidior, hoc'ne inficiari quisquam, & deterere dicendo ex animis nostris poterit? QVID possit, inquam, alio loco videro: Nunc hoc sic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduersurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque industria quotidie efficit: nihil in eis rebus inesse dignitatis, quę ad propulsandū incommodum duntaxat, & ad necessarios vitę vsus repertę sint: quòd huiuscemodi quę sunt, seruiunt omnia necessitati: neq; habent in se quicquam soluti, & liberi: sed alienis astricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incōmodū atq; malum à natura ipsa cogimur, iccirco sunt ista vi et necessitate expressa, vt naturę præsto sint, vitāq; ac salutem hominis custodiant. Nihil autem coactum suapte natura est laudabile.

Vbi ergo existit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quę necessitatis soluta uinculis, ipsi nostrę uoluntati sunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut subsidiis fortunę conquirendis fulciamus, & tueamur uitã nostram, quoniam id non sponte, sed naturę lege atque imperio facimus, hactenus sumus & laudis, & criminis expertes. quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidem nulla in hoc animi nostri neque ex virtute, neque ex vitio declaratur affectio. At cùm superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarũ copia, & fortunę quasi quędam vbertas, materiemque habemus ampliorem, in qua liberè versari voluntas nostra, & suo se arbitratu gerere in ea possit: tunc si rectam rationem, consiliumque bonum administrandis fortunę facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiam: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaque dispositio, tractatioque opum & fortunarum, sapientię tota est: atque eadem sapiẽtia ea est, quę in potestatibus et opibus, omnibusque bonis muneribusque fortunę, lumen illud accẽdit pulchri atque decori: cuius nõ solùm oculi hominum ad aspectum, sed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipsa quidem fortunę bona, si per se illa spectes, quid habent in se pręclari atque magni? quę iacerent penitus inanimaduersa, & mortua, nisi actum tanquã animam à ratione vtentis acciperent: perinde autẽ vt quis vtitur, ita efficiuntur & laudis participia, & vituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius: si per inconsultam, cęcamque cupiditatem effunduntur, nihil fieri potest turpius: vt cùm ad homines indignos delata sunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem,

quàm

quàm quicquã illis splendoris aut ornamenti afferant. Igi-
tur quicquid ex fortuna est, quod superfluat, vltraq; vsus vi
tę necessarios sit, totum supellex est, & instrumentum libe
rę voluntatis: particepsq; hactenus & virtutis & vitiis
ex alio genere vtile, quàm quomodo ea sunt, per quę necessi-
tatibus vitę subuenitur: illa enim ad incolumitatem dunta
xat vtilia sunt: hęc ad amplitudinem, ad gloriam, ad digni
tatem: cuius quidem pulchrioris, præstantiorisq; vtilitatis
amore & studio, liberę in primis mẽtes & ingenuę excitã
tur: plusq; multò sibi statuunt in honestatis decore, quàm
in salutis incolumitate esse repositum. An vos aliã esse cau
sam, & rationem putatis, quamobrem non solum erectiori
bus animis qui sunt, verùm ignauiores etiã alii et demissio-
res, nisi illi similia brutis mancipia omnino sint, flagrent ni-
mis acriter interdum studio rerum gerendarum: sese q; ad-
hibendi in aliquod opus illustrius, suiq; ingenii periclitandi
cupiditatem habeant insitam: nisi quòd amplitudinis splen
dore illo ad amandum arrepti, cupiunt sese in illa luce consti
tuere, & nobilioris fieri naturę participes: vegetiore verò
qui sunt animo, vt requietem nullam inueniant, vt tãquam
œstro quodam exagitati & perciti, Themistocleo exemplo,
nihil aliud noctu interdiuq; cogitent, quàm quemadmodũ
queant maiores atq; honoratiores cęteris existere: atq; ardo
rem animi sui, quem compressum, atq; retrusum ferre non
possunt, in illustribus actionibus exponere, ac patefacere:
hinc honorum ambitus, hinc magistratuũ, hinc omnis opum
pecunięq; cupido, suscepta quidem illa primò honesti deco-
riq; causa, vt in oculis hominum splendidi incedamus, vt
aliquid ipsi esse videamus: verùm post ob inscitiam veri bo
ni, erroremq; ignarę mentis, ad inanem oculorum ostentatio

nem, improbioresq; exaturandas cupiditates, quæsita atque translata: quam nunc quidem sectandę sapientię rationem; frequentiorem nimirum magisq; in populo vsitatam, Phędrus omni sua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum volumus esse, quod rarius quidem est, verum multo prętantius: quodq; amore diuinę pulchritudinis incensum, dignitatem sibi pręcipue proponit: ferturque omni studio ad illud potiundum bonum, quò naturę ipsius instinctu fere omnes, certo iudicio sane quàm pauci nouerunt niti. Si Philosophiam nobis ducem adhibemus, quę se effecturam ampliter pollicetur, ut sine errore ullo, sine offensione, optatum animi nostri ualeamus consequi: quis hoc nobis iure ascribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid statim nobis expetendum occurrerit, sed certam consilii & rationis regulam, cuius quidem sola Philosophia magistra est, in dirigẽdis nostris opinionibus persequamur? HIC CITRARIVS, Probe loqueris, inquit, & contineamus sane nos, si modo quod pollicetur, pręstare idonea Philosophia est: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS admonet, inquam, & res ipsa eò iam me uocat: nam adhuc quidẽ uelitati magis inter nos sumus ego atque Phædrus, quàm iusto pręlio cógressi. Nunc quoniá legibus iam, & ritu Philosophorum disserendum mihi est, qui captiones uerborum excutiunt, nihilque obscurũ neque ambiguũ in oratione esse patiuntur: nomẽ mihi primò sapientię non definiendũ nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendũ locus) sed in qua ponatur re, peculiariter est indicandum. Etenim cum duo sint à ueteribus illis uerborũ & linguę repertoris

bus facta uocabula, quę ad duas res in tota hominis natura multò præstantissimas, significandas ualeant prudentia uidelicet, & sapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum usum ab optimis interdum autoribus promiscue fuisse sumptum: quod (ut mihi uidetur) & sæpius, et liberius facere solet Plato: Aristoteles quidem, & prorsus cęteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, sic distinxerunt: ut prudentiã eis rebus humanis præficerēt ratione consilioque gubernãdis, quę in motu & in uarietate semper essent, nullãque certam haberent in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturū quicquã esset, causam aut necessitatē: quam illi partē rerum opinabilem omnem uocant, habitūque animi illis imperantē & moderantem, prudentiam: Alteram uero partem diuinarum rerum & immutabiliū, quarum perpetuus semper & uniusmodi esset status, sapientię uoluerunt esse subiectã: ut in iis cernēdis contēplandisque duntaxat, nullo alio munere, districta sapientia teneretur. Hac diuisionis & nominū ratione, Gręci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus et cõsiliis floruerent: quę in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in communibus moribus minus firmitatis, maior autē uis in subitis populorū scitis, quę pséphismata appellãt Gręci, extitit. Qua de causa plures Athenis prudentes fuisse memorãtur: quàm fuerint Lacedęmone: quod ualidę illic leges Lycurgi, atque firmę, minus ingenio loci & callidis cõsiliis dabant. In rebus autē incertis, & uarie se habētibus, maxime existere uideatur prudentia. Quod etiã Phędrum nostrū similitudine induxit, ut consiliorū hanc uarietatem, mutationēque actionū sapientię ascriberet. Sapientia porro est, ut ex commun,

hominum sententia constituamus hoc nomen: siquidem verborum vsus & significatio à populo, rerum autem intelligentia à sapientibus est petenda: Sapientia inquã est, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentię expertes & essent, & haberentur, in astrorum cœliq; & rerum illarum sublimium ac mirabilium aspectu, contemplationeq; versatos, sapientes nominando Gręcia censuit: cuiusmodi septem illos cõsensu populorum vocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbarię è Gręcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerum nominumq; distributionem, acceptam à Gręcis, secuti sumus. Quòd si ratio quoq; reddenda huius distinctionis sit, nimirum ea esse intelligatur, quę etiam est in communibus hominum sensibus posita: decreui enim, quoad quidem potero, nõ difficiles aliquas vobis neq; cõtortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquisita quadam doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus insitum, vt vnus sese quisq; ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: si sibiq; persuadeat, si ad rectionem Reipubl. ipse adhibeatur, facilè se & magnitudini rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaq; nemo est ferme tam imbecillo animo tamq; abiecto, qui non aliquã partem prudentię, sua sibi ipse opinione arroget: vsq; eò quidem, vt in genere illo non facilè alteri cedat: & si alium viderit honore atq; autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet vinci & saepe rari: qua rursus populari confusaq; existimatione, in idem videtur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia qui-

dem, vt videtis sic sentiunt omnes: animiq; habitū hunc communem & vulgarem esse putant: hoc est, in communibus quasi principiis naturę, omnibus hominibus insinuatum & traditum. Sapientiam verò, cuius est nomen positū in altissimis rebus, quarum rerum cognitio à vulgo est longè remota, cuiusmodi cœli illa, & cœlestium rerum indagatio est: illis attribuerunt, qui in sola mentis atq; animi exercitatione versati, res in natura abditas, ad quas populus ne aspirat quidem, inuestigare sunt conati. Itaq; sapienti vnusquisq; de populo, in facultate illa & cognitione rerum sublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarū haud ita cedit. Quoniam autem ars ista indagandę speculādęq; naturę in suo munere occupata, curam rerum gerendarū non sæpe admodum appetit: suisq; oblectationibus cōtenta, quas & plurimas semper, & maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne cōmittit quidem: iccirco & totum sapientię studium tanquam inane, atque iners à Phædro conuitiis agitatum est: & priscis item temporibus, sapientes in societate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuosiq; sunt existimati. Ex quo et Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniensi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à suis ciuibus iure lusi videntur. His sic demonstratis, accedamus propius ad declarandam Philosophię vim: quę cum harum duarum rerum præstantium & singularium, sapientię, prudentięq; videlicet, siue eas facultates quasdā, siue scientias, siue habitus animi pręclaros atq; diuinos, velimus intelligere, notitiam & adeptionem, si se sequi velimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inspiciunda ipsa à nobis est, & vndiq; excutienda, an quod profitetur, præstare parata sit. In quo sensim tamen no

bis & considerate est progrediendum: ut quoniam excelsum fastigium constituere uolumus, habeant fundamenta soliditatem stabilem. At ut quemadmodum cœpimus, ab insitis in animis nostris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hærentes, sed longa forsitan dissuetudine obscuratas, aliquantū opus est extergere, & illustrare, quo facilius mentibus nostris illucescāt: agnoscimus sic natura comparatum esse, ut omnium rerum, quæ gignuntur, & fiunt, præstantior semper sit usus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli causa: Fabrica æraria, quæ lebetes, & cacabos, & labra, uasaque eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deseruiat, & famuletur, opus est, quæ uasis illis utatur: siue ea ars coquinaria, siue balneatoria sit: atque usque eo quidem deseruiat, ut suum in excudendis illis iudiciū ipsa adhibeat nullum: sed tantummodo eius quæ his usura est artis lege ac præscripto moueatur: formā enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neque hoc solū, uerū id quoque euenit, ut si æneis uasis, ars quæ utatur nulla existat, ne ærariæ quidem fabricæ in natura rerum sit locus: tanta est uis & potentia ipsius usus, non solum ut præcipiat, et imperet efficienti arti: sed in numero etiam rerum ut illa sit, tribuat: quod una in arte demōstratum, ualet idem in cæteras: Etenim si non sit qui maritimis cursibus utatur, quæ sese ars pangēdis nauigiis addicet? Et si equitandi peritia nulla sit, quis frænorum et ephippiorum fuerit artifex? Deniq; vt in vnum omnia cōprehendamus, perspicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earū quæ vtantur non solum ancillas existere, sed hoc ipsum omnino, quod sunt, & in natura locum & partē ipsæ habent, ab illis totum obtinere. Hoc similiter & eodem modo in natura totā est, in qua nihil est non ad aliquē actum vsumq; creatum:

sed est fortasse consilium naturę in plerisq́ obscurius: reuelemus igitur illud quoad potest & proferamus: atq́ ita, vti planè queat conspici. Etenim *si esset aliquid in natura rerũ quod nihil ageret, neq́ vllum sui exiberet vsum: cum causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitũ quidem fuisset: Siquidem nil absq́ causa aliqua gignitur: quocirca esset id omnino nihil. Cur quicq́ autem gignatur, causa ea est, quę in fini extremoq́ generationis, vel gignenti arti, vel naturę ipsi est proposita:* V*t si dicamus, baccas arborũ propter eam causam genitas à natura, vel vt ex illis pastus animãtibus sit, vel vt arboribus plantisq́ ad perpetuandã speciem suę cuiusq́ naturę sit progressus: verè quidem dicamus alterutrum, & vtrunq́ etiã simul: nam & ad propagandum genus cuiusq́ suum, & ad animantiũ vitam sustentãdam, fruges & poma à natura creata sunt: sed hic tamen est finis naturę aliquãtò remotior: quod sic intelligi volumus, vt naturę quidem consilium & procreãdi ratio, ad hęc vlteriora extremaq́ perueniat: labor autem & operatio eiusdem non perueniat: vt enim primum ad speciẽ suam quęq́ res à natura perducta, & naturalẽ facultatẽ agendi ex sese, & operãdi nacta est: tunc conquiescẽte ibidẽ naturę opere, sua vi ipsa, & sua spõte deinde cętera molitur: quod in feris manifestissimè cernimus: hę enim catulos cum genuerũt, eosq́ nutricatu, & multa assiduitate cõfouerũt, vsq́ ad eũ terminũ, quoad illi ꝑ sese niti, & sibi cõquirere vitę subsidia possint: tũ destrũt ac derelinquũt illos, atq́ ad alia ipsę sibi naturalia munera cõuertũtur.* Ex *quo patet, naturã, cũ in quaq́ re speciẽ illius rei propriã finxerit atq́ ĩsignierit, ad peculiarẽ aliquã agẽdi facultatẽ finxisse rẽ illã & genuisse: quę si nullũ sui vsũ pręstaret res aut haberet propriũ, vel nulla ipsa specie ĩsignita,*

nusquam etiam locorum existeret, vel illud frustra retineret insigne. Quid ergo referret, esset ne insignita, nec ne esset? volo enim per hoc insigne accipi, illud suum cuiusque & singulare, quo differt à cęteris, vimque & naturam habet sibi vni congruentem: quòd si nullam ad peculiarem actionẽ natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidem potest: quẽadmodũ de materia intelligimus, illa vltima loquor, in quã & intereunt omnia, quę dilapsa occidunt, & ex eadem cuncta rursus efficiuntur: hęc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidem vsquiam esse, nullamque suam habet actionem propriam: sed tantũmodo efficientibus causis parata est, vt ex ea concrescat aliquid, atque gignatur: vbi verò aliqua iam impressa forma, suum & certum genus in numero rerum accepit, statim ad actiones cõuertitur suę naturę proprias: quòd omnis est vis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandique facultas, ex specie cuique rei sua peculiariter insita. Quamobrem, hoc quoque constituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum sit, ad aliquem vsum esse genitum, vsumque rei semper effectione potiorem existere, ipsumque in causa esse, cur quęque res & gignatur, & fiat: videamus dehinc, inter ipsos vsus num discrimen aliquod sit, & differentia eiusmodi, vt alius alio debeat duci pręstantior: quod quidem dupliciter necesse est ita esse: nam et rebus vti nobilitate imparibus, ad eandem actionem possumus: vt ad procurationem rei & priuatę & publicę, vel liberis hominibus, vel seruis: ad militiam iis, qui aut stipẽdia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non vsus, sed res adhibita ad vsum, discrimen habet dignitatis & indignitatis: Et sæpe in ipso vsu per sese, cùm res illa, qua vtimur, eadem vnaque sit: ea differentia inest, quod & bene vti & malè ea-

dem re possumus: sed quoniam nihil est neque ab arte, neque à natura ad eos fineis effectum, vt peruerse & præpostere in vsum adhibeatur, sed vt aptè & conuenienter sit, quod paulo ante dicebamus vsum rei effectione semper præstantiorẽ esse, nunc sic nobis interpretatum, vt de laudabili & recto vsu dictum intelligamus: hoc est enim id ipsum, quo contendit natura, & in eo vim suam omnem positam agnoscit: vt quodcunque gignitur ab ea, atque sit, id ad exequendũ munus sibi congruens sit procreatum, atque factum: Quod si & rei, qua vtimur, nobilitas, & vsus illius rectius id efficit, vt quę illo modo aguntur & geruntur, bene, pręclarè, sapiẽter, vtiliter dicantur geri: nulla nobis potest esse præstantior actio, neque ad naturam vitamque accommodatior, quàm nobismetipsis, qui in ordine rerum, summum propè & nobilissimum genus sumus, rectè & commodè & conueniẽter vti: in quo & naturę nostrę perfectio maximè inest, & vera vitę felicitas. Ac nos quidem vocabulis abutimur, si quid fortè pronũtiamus in rerum natura se ipso posse vti, nisi quod ratione preditum sit: nã quę inanimata sunt, nullo modo ipsa se ipsis, sed illis alia vtuntur: quę autem vitę & sensus sunt participia, vt videantur vtentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & semetipsis ad conseruationem sui uolucres, atque ferę: itemque in aquis quę demersa animantia sunt, suos rerum sibi congruentium usus habent: non tamen usus illiusmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à soluto, & libero animi iudicio, sed tantum ex instinctu naturę proficiscuntur. Qua etiam de causa, eodem semper propemodum fiunt modo: non enim uisis & imaginibus rerum, quę occurrunt, atque offeruntur, resistere bruta possunt: sed permouen-

tur, & cedunt, eoque necessariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atque mirabili, à natura ipsa locupletati sumus, non in appetitu potissimū insistimus, quęrētes quid vel delectet duntaxat, vel prosit, quę duo nobis cum brutis cōmunia sunt: sed sequentes nostrę naturę diuinū ducem, ad illa expetēda in primis ferimur, quę sunt ipsorum vel pręcipua bona Deorū: vt decus, vt laudem, vt dignitatem, vt amplificationē quandā nostrimet, & quasi ex hominibus in Deos conuersionem, potissimum persequamur: quorum quidem bonorum, neque participes nobiscū vllo pacto bellue sunt, & nos in his versando ac proficiendo, id certè assequimur, vt perficienda ac perpolienda natura nostra, cognationē nostram cum Diis arctiorem faciamus. Proprium igitur naturę nostrę munus tum maximè obimus ac fungimur, cum ad ea quę sunt laudabilia & honesta, vsum nostrimet adhibemus. Et est hic quidem rectus nostri vsus, ad quem sumus facti à natura atque geniti. Sed quoniam ea ipsa ratio, quę, vt tanti boni consequendi facultatem habeamus, vim nobis prębet: eadem etiam dat menti nostrę libertatem, & consectandi huius boni, & aspernandi: neque vlla ad alterutrum necessitate nos astringit: iccirco ad vtrā partem nos dederimus, iure nos insequitur laus, aut vituperatio: Quorum neutrum, si ad alienum praescriptū agere omnia nobis esset necesse, ad nos ipsos pertineret: sed eò potius referretur, vnde illa nobis inuecta esset necessitas. Quamobrem, vt concludamus: cum in solis nobis iure possit pronunciari & asseri, nos esse vnos, quibus cōueniat nobis vti, quòd soli ex libera voluntate id agamus: sit autem vna quęque res nata ad id agendum, quod ipsi est rectissimum: vel in primis confitendum est, nos ad vsum nostri rectum & lauda-

bilem esse natos. Verum ista laus non simplex, neque vniformis, sed in duas partes principales distincta: suos deinde vnius cuiusque partis & varios habet gradus: non enim in iis quę ratione recta geruntur, pulchrū & conueniēs in omnibus idem est: sed plurimū interest, vt semper cōsilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finiū enim diuersitas, differentiā quoque actionū facit: in quo illud accuratè est animaduertendū, omnium rerum quę sint, fiant, atque gerantur, bonum in fini atque in extremo esse positum: quò cum peruenerit, res quęque conquiescit. Porrò bonū cum dicimus, id volumus intelligi, quod cuique naturę potest esse optimū: siue illud splendidis & magnificis verbis exponendum sit, vt quod pulchrum, decens, honestum: siue cōmodis & voluptabilibus, vt salutare, iucundū, vtile: sunt enim omnia hęc vocabula cum bono ipso tanta cognatione constricta, vt diuelli non possint. Sed ad nos vt reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quę recta à nobis ratione geruntur, in fini semper inest. Interest igitur, cuiusmodi sit ipse finis: qui prima, vt dicebamus, diuisione est duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipsis est situs. Etenim cum quid suscipimus & molimur, si alterius cuiusdam rei extra nos efficiendę causa id agimus, non in nobis, sed illa ipsa in re quam effecerimus, bonum omne hęrebit: si verò nostra actio nihil spectabit externū, sed in se ipsa conuersa, finē suum et vltimū intus cōtinebit: tunc erimus nos iisdē qui agimus, totius boni ac decori cōpotes. Superioris generis artes ferè sunt omnes, quę in subiecta aliqua materia, corpore & manu operādo versantur: cuiusmodi statuaria est, & ędificatoria: quarū quidē artium & similiū cęterarū, facultas omnis et apparatio, nō se ipsa finita est, sed ad aliud extra se tēdit, et elabo

rat extremum, in quo ſuum bonum poſitum ſibi ſentit. quæ vero ex virtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniam ſe ipſis terminata ſunt, ſuo ipſa, & eo inſito fruuntur bono: neq; id in alio, quid ſit à ſe diuerſum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito ſuo, parũ quidem in vulgus notato animaduerſoq; iudicio, natura ipſa: quę in templis et ædificiis magnifice ſtructis, ſimulachriſq; affabre factis, facit nos nec opinanteis, oculos mentéq; defigere, opuſq; ipſum intueri: ab eo vero, qui fuerit operis artifex, auertere, atque amouere: quod ratione ea fit, quia bonum artis in opere ipſo, tanquam in extremo & fini, non in artifice ineſt: incredibile autem eſt, quantopere nos & amore boni natura ardeamus, & aſpectu delectemur. Itaque nemo vnquam fuit, qui non Iouem Phidię multo magis, quàm Phidiam ipſum ſit admiratus: at vbi actum aliquid eſt magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiuſq; hominis talibus actionibus referta vita ſit, in quibus pręſertim adhibita fuerit cõſtantia: quod non ſubiti animorum impetus ſed liberum, cõſideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatem: tunc, quoniam bonũ omne in eo ipſo inhęret, qui ſeſe in his ſæpenumero probauit, concurſus in eo fiunt, & ſpectationes, & admiratio eiuſmodi, illa vt dicantur, Hiccine eſt Telamon ille, quẽ ſpectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant ſua? Themiſtocles quidem poſt explicatã maximis è periculis, & ſuo vnius cõſilio liberatam Gręciam, cum ad Olympia acceſſiſſet: ac multitudo, quę ad ludos frequentiſſima cõuenerat, dimiſſo certaminum ſpectaculo, ad eum vnum intuendum conuerſa omnis eſſet, maximum tum ſe laborum ſuorum pręmium percipere dixit. Et re vera, auerſis etiam nobis, & aliud cogitantibus, tacite inſinuat ipſa natura, vt eas potiſſimum

actiones appetamus, quarum splendor & dignitas in autore ipso permanet: non in alio extra opere quopiā est spectanda. Sed quorsum hęc tot & tanta? Nempe huc vt veniremus, quod iam breuiter cōpręhendendum est: summam esse hominis praestantiam ac nobilitatem, rectè semetipso vti, ad eos quidem vsus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, sed in eo ipso, qui vtitur, hęreat & constituta sit. Hoc *si aliena lege, praescriptoque gereretur, & ad tenendum vitę ordinem hunc atque cursum, sine errore vllo natura sola sufficeret: non esset, opinor, causa, cur disciplinam aliquā agendę vitę quęreremus: principiis enim naturalibus abunde suppeditati, superuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si vero hoc lumine obscuro atque occulto, naturę quidem ipsius instinctu, ad magnas quasdā res appetendas agi, & stimulari nos sentimus: quę vero illę res & cuiusmodi, quo'ue in loco positę, & constitutę sint, propter ignorantiam minime sępe animaduertimus: nobisque tanquam in tenebris errabundis, aliud pro alio frequēter accipitur: ex quo offensiones, & peccata, & pręcipites lapsus, scopuli denique vitę penè innumerabiles existunt.* A *mabò si qua est ars, aut scientia, quę se nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterque rectam demonstraturam polliceatur, et ad eos fineis nos deducturam, qui maxime è natura sunt, & in queis summa & absolutio vitę nostrę contineatur: erit'ne quisquam tam abhorrens ab ęquo, & bono, qui ad hanc vocem occludere aureis suas, tantique promissi magistrā despicatui ducere, & pręterea exagitare contumeliis audeat?* A*t qui hoc promissum, hoc munus, hoc officium* P*hilosophię est: illaque nobis hanc doctrinā pollicetur, vt nobis quam optime vti, & dirigere actiones nostras sine errore vllo possimus.*

Quid ergo est? Nihil'ne hoc vobis videtur: an cęterorum omnium longè maximum? nam reliquis quidē rebus cum vtimur, agro, veste, ædibus, equo, mācipio, neq; omni tēpore illis, & cum eis vnà nobis quoq; ipsis vtimur: nostri autem vsus, cum plurimus vbiq; est, tum nullo vnquā vel minimo tēporis momento intermittit: siue enim laboramus, siue requiescimus, siue rusticamur, siue sumus vrbani, siue publicā agimus rem, siue priuatam, siue cum aliis, siue soli nobiscum, siue in seriis, siue in ludicris sumus: nulla vnquā est intercapedo tēporis, quin assiduè, perpetuò, sine intermissione vlla, nobis ipsis vtamur: quod, cum in omnē prorsus vitā permanet, atq; pertineat, si prauè perperàq; agatur, miserā mehercule & infelicem necesse est à nobis degi vitā: contraq; si bene, ac prudenter, beatam atq; felicem. Hoc totum igitur est, quod Philosophia profitetur: daturā se nobis viam & rationem, qua nobis ipsis quàm rectissimè vtamur: quod cū promittit, eadem nobis opera beatam vitam se daturam promittit. Atque hęc est illa vna omnis sapientia, quę nos similes Deorum immortaliū, & eorum vitę ęmulatores esse facit: quę sola constituit beatam vitam atq; confirmat, si nobismet ipsi aptè, decorè, commodè semper vtamur. Quam quidem ad excellentiā cognationemq; diuinam, nisi lumen nobis Philosophia præferret, non modò aditum non inuenire, sed ne vestigio quidem vllo duci ad indagandum possemus: vt sine sensu, sine gustu, sine sapore vllo præstantissimę vitę, futuri semper fuerimus, nisi ducem nobis ad viuendum adhibuissemus Philosophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm vellem, communis hominū vita: quę vulgo ignara sui met, seseq; in vsum quemadmodum adhibere debeat, parum attendens: in tantis versatur errorum, & ignorantię tenebris, vt

non incredibile modo sit, tantā vim mentis atq; ingenii, quantam in hominibus natura inseruit, cęcamq; & propè amentem aberrare rationem: verum etiam miserandum. Quotus enim quisq; est, ex eo genere etiā hominum, Phędre, qui sapientię illius tuę pręceptis instituti, diuitias & potestates sibi potissimū asciscunt: qui cū sibi optimè cōsulere credat, dum bonum illud occulto naturę instinctu appetit, cuius formā & faciem propter ignorantiā nesciat, non ruat pręceps in aliquod dedecus: eosq; æstus animi, atq; angores contrahat; qui vitam efficiunt amarissimam? Neminē nominabo, *neq; sanè necesse est: obruimur enim exemplorū copia. Sed certe cōmunis vita vsq; eò veris bonis, & recta viuendi regula, ac ratione orbata est, vt neq; in cupiditatibus modum, neq; in aduersis secundis'ue modestiam sciat retinere. Cuius quidem erroris tā late diffusi, tamq; vniuersi, correctionē, sola Philosophia pollicetur, si qui reperiantur, qui se illi curādos instituendosq; permittāt. Sic igitur hęc à nobis, tanquā primis ducta lineamentis, simplex adhuc, & inchoata Philosophiæ descriptio: esse eam scientiam videlicet, semetipso recte conuenienterq; utendi: atq; ita utendi, ut totius hominis usum, & uniuersam in homine rationem ipsa complectatur.* Nam *cęterę artes atque scientię, quę nominatim alicui certo generi addictę præfectęq; sunt, & in eo uno uersantur, non sunt hominis proprię ut homo est, sed talis hominis, puta geometrę, aut statuarii, aut musici. Philosophia autem totum illud ipsum quod est homo, perficit, atque exornat: id porro integrum quiddam est, & uniuersum, e quo ceu fonte ex amplissimo, deducti riuuli, in singulares deinde, & limitibus certis circunscriptas diuidūtur artes: in quas singulas tantum de homine ingreditur, quantum*

de ratione, quod multo quidem contractius, angustiusque est, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quę vniuersam rationem scientia perpolit, ea meritò ars artium nominăda est, & scientia scientiarum. Sed quando primā Philosophię quasi formam delineauimus, ducendi nunc colores sunt, singulaque illustranda: & omnes eius pulchritudines, quę innumerabiles pene sunt, in suo lumine collocandę. Diximus Philosophiam scientiam esse bene & laudabiliter semetipso vtendi: in eoque munere, si quis id apte riteque exequatur, beatam vitam pręcipue contineri diximus. Nunc istud ipsum munus pręclarum atque eximium, quibus ab initiis nascatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei vsum tenere possumus, nisi prius cognouerimus, quid illa res sit, & quā vim habeat, quisque ad res agendas à natura sit parata. Itaque primo inceptu, statim ad pręceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inscriptum, quia superius ingenio videbatur esse hominis, vni omnium Deo prudentissimo est attributum: Nos videlicet ipsos vt noscamus. Et nimirum si commode vti nobis ipsis volumus, ab hac cognitione proficiscamur oportet: qui enim poterimus rectum tenere iter, si neque naturam nostram ipsi, nec quę naturę consentanea sunt, percepta habuerimus? Noscendi igitur nobis nosmetipsi, & in id curriculum vitę inducēdi, in quod natura ipsa nos immittit. Quę sane nostrum cognitio, non ab exquisitis & abditis primò rationibus, sed à communi hominum intelligentia petenda est: fit enim postea increbrescente studio, & progredientibus rationibus, vt nostri nobis notio in dies reddatur certior. Quę ex his quidem in præsentia quę sunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis est, in conspectuque ponenda. Perspicuum enim est, idque plane extat, treis

esse in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim viuunt duntaxat, idq; alieno munere, nihil ipsa afferentia ex sese, quam ob rem hoc magis, quàm illud sequi, & appetere velle videantur: quam vitam degunt cuncta ea, quę tenentur solo infixa, eamq; vegetabilem vitam appellamus. Partim iam sensibus prędita, & suum aliquod nacta viuendi iudicium, vim habent à natura insitam discernendi quodcunque oblatu illis fuerit: idq; vel appetendi, vel asper nandi, vel insequendi, vel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum est; quod cum ambo ista contineat in sese, vt & viuat, & sentiat: habet pręterea prępositam hisce omnibus, & antecellentem honore, atque imperio, rationem, supra quam nullus iam est vllo ex genere vitam hic degentium, nobilitatis ascensus. Atque hęc tria simul copulauit in genere humano, intexuitq; natura. Sed duo hic animaduertenda sunt, vnum quod patet ex se, manifestumq; est, in his tribus scilicet naturę quasi generibus, quod maximè necessarium ad vitam sit, id cęterorum esse indignissimum, maximeq; ignobile: quod iam cum superioribus nostris sermonibus congruit, quibus dignitatem à necessitate nunquam non segregatam esse diximus: & re vera seruum semper est natura id, quod obnoxium necessitati est: liberum enim ius suum nullum id habet, sed ad alienum imperium præstò est semper, nec vllo dignitatis suę honore censetur: hoc itaque vnum non tam nunc quidem positum à nobis est, quàm à natura omnibus propositum, animam illam quę vitę soli sit attributa atque addicta, quam vegetabilem appellamus, in toto animali genere longè subiectissimam atque ignobilissimam esse, infimumq; eam locum obtinere. Alterum verò duorum, quę diximus, diligentius aliquanto nobis

est attendendum: omnem videlicet naturam, quę non solitaria simplex'ue sit, sed ex pluribus quasi rebus conflata consistat, genus habere suum, propriamque generis appellationē, ex illa parte sui, quę in quaque re eiusmodi princeps sit: quòd in coniunctione plurimum, uni semper naturę traditus principatus est. Quòd cùm ita sit, & in nobis longe dominetur ratio, principatumque ipsa teneat: quicquid sumus ipsi, totum id accipimus & possidemus e ratione, ut sit ratio illud ipsum plane, quodcunque est homo: Sequitur deinceps, ut distinguamus quę harum partium cuiusque vis, quęque facultas sit, seorsum primum & per se, deinde in iugatione cum aliis partibus copulatuque exposita: Etenim aliud est, quòd vnaquæque animæ pars per se singulariter agere nata est: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturę simplicis, simplex est actio: conflatę, mixtęque coniuncta. Sed de mixtis mox: nunc simplicia illa munia atque officia singularum animę partium videamus. Ac illius primum quę sine cura vlla nostra, sine rectione viuit in nobis ac viget, quam vegetabilem animam nominamus: ea enim est qua alimur, & sustentamur, & extenuamur, & augescimus, accipimusque habitum hunc, & figuram corporis quę in nobis est, & fingimur carnibus, ossibus, neruis, cute, sanguine, & ad gignendum quod in eodem genere simile nobis sit, natura proni sumus: cui sunt animę quędam membra attributa, quę sine nutu nostro, & considant, & excitentur, eaque est vna fundamentum & stabilitas animarum reliquarum: quę nisi adesset, neque sensus in nobis, neque ratio esse posset: & tamen ipsa ita est necessaria, vt sit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animę pertinet potestas. Illa verò sentiens, quę aliquo iam co•

gnoſcendi iudicio prędita eſt, vim habet ſibi peculiarem videndi, audiendi, tangendi, olfaciendi, guſtandi: atque inter hęc ſenſilia differētias notandi, contrariaq; in ſuo cuiuſque ſenſili genere diſtinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudineſq; percipiendi, oculis quidem & aſpectu quã maximé, ſed cęteris quoque ſenſibus nonnihil. Eiuſdem eſt animę officium, ea quę ſenſibus ſemel compręhenſa ſunt, etiam poſtea quàm illa abierint è conſpectu, interiore nihilominus animi facultate quadam, imaginibus repræſentare, & tanquam in theſauro in memoria recondere, aliquantumq; ibidem temporis ſpatium cuſtodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur. Tertia eſt ratio peculiaris generis noſtri, quę nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus pręfecti ſumus, cuius munus proprium & primaria facultas eſt, intueri quidem illud primò, & per ſe, quod ſemper idem eſt, atque eodem modo ſe habens, quod neceſſariò immortale eſt, atque diuinum, in eoq; tanquam in familiari & cognato genere verſari, veritatiſq; ibidem paſci cibo, ſuauiore multo, quàm ambroſię & nectaris. Quandoquidem in eis ſolis, quę ſibi perpetuò conſtant, & vſquequaq; immutabilia ſunt, habitat ipſa veritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam ſimulachris, & ſimilitudinibus illuditur. Sed ſi ad hęc quoque, quę non vniuſmodi ſemper ſunt, ipſam conuerti rationem oporteat, in iis eius ſit officium pręſcribere, ordinare, dirigere, imperare: quòd huius naturę pręcellentis ac diuinę ſolius eſt imperandi, & pręcipiendi poteſtas. His ſingulatim de vnaquaque partium animæ à nobis ſic expoſitis, veniendum deinceps eſt ad functiones

eas, quę ex partium coniunctione inter se, copulatú que existunt: quarum mediusfidius incredibilis est multitudo: nec numero ea solum, sed modis etiam, & conditionibus, multiformis, ac varia. Sed nos genera duntaxat ipsa perstringemus: ad minutissimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur sentiente, & vegetante, ambarumque inter se iugatione, atque complexu, primum cura & studium custodiendę salutis, deinde voluptas, molestiaque exoritur. De ea voluptate nunc loquor, quę maximè sentitur in ipsa coniunctione molestię: vt sitientis est ideo cum voluptate bibere, quia cùm molestia sitiat: cuius quidem molestię ea est vis, vt cum primum desierit sitis, simul item desinat bibendi delectatio: hoc genus voluptatis (nam est aliud quoddam purius, atque præstantius, quod nulla omnino admixtum molestia est, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquam mixtę voluptatis genus, quod etiam vehementius videri solet, propter appositionem, adiunctionemque contrarii. Dicimus ex hac copulatione sensibilis, & vegetabilis animę primò nasci, ut in ipsa quidem uegetabili situm, fundatumque sit, à sentiente autem percipiatur, & iudicetur. Verum habet id terminatas in animantibus cęteris uarietates: in homine uerò si rationalis anima huic curę se submiserit, & ad sectandas huiusmodi uoluptates sit conuersa, crebrius idem multò & multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipsa passimque discurrere ac tumultuari sentimus. Hinc irę, hinc reconciliationes in gratiam, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc ambitus, hinc suspiciones, obtrectationesque, hinc alacritates, consternationesque animorum, & quę quasi capita omnium huiusmodi perturbationum sunt, spes, metus, letitię, doloc

res. Sed nos his breuiter percursis, ad illam alteram complexionem, temperationemque rationalis animę cum reliquis duabus naturis; accedamus. Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò quam ex cęteris effectus proueniunt: etsi ex alieno hi tamen sunt genere. Nanque ipsa ratio, quę si pura sit per se, atque simplex, in eo, quod idem semper est, contemplando, perpetuò inhęreat: neque sponte se usquam à diuina illa disiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adstricta, comitatu importuno sensuum & cupiditatum, desciscat à semetipsa necesse est: & ad hęc infirma, instabiliaque consideranda torqueatur: quorum primo obtutu tanquam caligine occęcata atque conniuens, ut quę ex illo illustri ęternę ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare sibi cogitur communes quasi administros & suos, & sensuum, per quos item commune opus cum illis unà peragat, atque exequatur, fidem, opinionem, consilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animique est assensio, asser tioni credentis, quę sine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta existimatio est, non sine ratione quidem, sed tamen infirma ratione subnixa: quę rem aliquam arbitratur aut esse, aut non esse, aut huiusmodi eam, aut alio modo existere. Ac in his duobus ratio consistit tamen, & requieta est, quòd eo est contenta, quod quoquo modo sibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, consilio, cogitationeque iactatur adhuc, positaque est in motu: necdum eo peruecta, quo affectat & tendit: est enim consilium, quasi itineris & uię inuestigatio quędam, conquisitioque adiumentorum, quibus id queamus, quod designauimus consequi: cogitatio uero eiusdem ferme modi est indagatio: uerum non ea efficien

di quidem quippiam, sed tantum intelligendi causa suscepta. Hactenus informata nobis sit, & tanquam leui ducta penicillo agnitio nostri met: quę etsi propria Philosophię consideratio est, non maxima tamen videtur indigere admonitione ad spectandum & percipiendum. Nunc hoc rationale animal, quod vocatur homo, tribus ex naturis cohęrens, atque conflatum: quod fungi debeat actiones, & singularum naturarum proprias, & omnium communes: fungiq; ratione, & ordine, si vitam eam velit degere, quę felix & beata sit: tradamus Philosophię instituendum, ac poliendum: vt videamus si dictis eius atque promissis, facta etiã consentiant. quid promittit illa autem? nempe scientiam se, & facultatem homini prębituram, quã is semetipso commodè vti, & ad omnia rectè exhibere se possit. Atqui nihil omnium rerum melius, neque præstabilius profectò est: neque ego solus hoc dico, sed tu quoque Phædre, & quicunque educti liberalius sunt: nemoq; potius omnium mortalium tam abiecto animo, tamq; infima & sordida conditione vitę est, quin si diligentius consulat semetipsum, & cogitationes suas expendat, hanc huiuscemodi scientiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis: quippe qui ex ea se assecuturum omnia optata sua confidat, & ad suorum votorum summam peruenturum. Veniat igitur in medium promissum hoc magnificum, & graue, vt excutiatur à nobis, & consideretur, in quo sic primum ordietur Philosophia. Etenim fingamus sisti illi à nobis & commendari, ac de manu in manum (vt aiunt) tradi hunc eum ipsum, quem cupimus huius tam eximię facultatis, & pręclari sui met vsus fieri compotem: illa enim, credo, vt primum aspexerit adolescentem, nostrosq; sermones audierit, hac initio statim oratio

ne vtetur: Equidem præstabo (inquiet) quod pollicita sum, viamque bene & beatè viuendi sine vllo errore tradam: sed opus est animo non repugnante: quanquàm hoc fortasse non satis sit: ingenium adsit oportet & veluti oculi in corpore, sic in mente luminis acies, ad intuendam formam veræ pulchritudinis à natura parata: quam postea ego quocunque fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atque cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam causam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas secum è vulgo opiniones, quas nulla nostra ratio potest euellere: aut enim in aliqua populari sententia statuti atque firmati, velut expetendas præcipuè esse opes, honores ambiendos, voluptatem sequendam, ad omnem deinde vocem veritatis obsurdescunt: aut etiam si rationi se præbeant dociles, vno aliquo vitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atque imbuti, permulta secus faciunt, quàm vera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neque illis magna ex me vtilitas, & mihi grauis ex ipsis calumnia conflatur. Videor enim postea ob hanc præcipuè causam sapientiam tradere, non rerum, sed verborum: quod tamen secus est: mea enim disciplinæ institutio, ad res potissimum, & ad facta ipsa spectat: formatrix autem orationis hactenus quoque sum, vt sine fuco & fallaciis, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus velim congruere. Quòd si tu (ita enim prosequetur ad adolescentem conuersa) ita ad nos paratus venis, vt te nobis totum sis permissurus, eiicias è te ipso oportet omnẽ opinionem alienam constantis & firmæ rationis: animumque tuum mihi purum & purgatum præbeas, quo possim ego in eo diuinam illam speciem, quæ à me vna fingitur, atque exprimitur magnanimi viri & verè præstãtis inscribere. quid re

ſpondebit adoleſcens & primum pudore credo deiiciet oculos; poſt nouis quibuſdam ardoris ſtimulis, ad ſpem magnarum rerum intrinſecus excitatus, quod de Alcibiade ſcritum reliquit Plato, flens ſeſe & ſalutem ſuam Philoſophię commendabit. Sequetur itaque primam illam noſtrimet, quam diximus, cognitionem, altera pręceptio: ut conſideremus attenteq́ intueamur, cum trium illarum partium, ex quibus conſtituti ſumus, ſingularum proprii & ſui fines ſint, in queis cuiuſq́ earum ſit poſitum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem conflatos, non poſſe unius tantum partis extremo & fini contentos eſſe: ſed quemadmodum treis animę habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere propoſita bona, quorum ſingula partibus ſingulis, coniunctè autem omnia uniuerſitati ipſi conueniant. Perſequamur enimuero quod cuiusq́ partis extremum, atque idem bonum ſit: quo melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aſpicere. Illi igitur parti & animę inferiori ac ignobiliori, per quam ſuſtentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas propoſita eſt, quę eadem ſalus & uita eſt intelligenda, genuſq́ illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animę pręcipuè eſt fundatum: utile enim potiſſimum id uocamus, quod ad ſalutem & incolumitatem uel dandam, uel conſeruandam, uel reſtituendam etiam pertinet, quod inter reliqua bona maximè neceſſarium eſt: etenim eſt cęterorum tanquam ſolum, fundamentumq́ bonorum, quo ſubducto, atque ſublato, reliqua non uideantur bona uſpiam poſſe conſiſtere. Atque huius quidem etiam boni participia illa ſunt, quę omni carent ſenſu: ut ſtirpes, arboresq́, & cętera eiuſdem modi, quorum eſt natura in toto animāti genere longè ſubiectior:

nihilque in se continens, nisi quod necessitatis sit: ideoque honore nullo, nec nobilitate prędita. Altera est natura iam sentiens, uimque & facultatem habens huiusmodi insitam, ut affici quodammodo rerum appulsionibus, idque ipsa sentire, ac propterea moueri ad appetendum, vel ad aspernandum, possit: cuius finis & proprium bonum intelligitur voluptas: certè enim nisi aliud quid præsit, quod moderetur, & corrigat, semper vt ad suum summum, summeque expetitum bonum, sensus ad perfruendam rapientur voluptatem. Tertium porrò animę genus, quod rationis particeps, vel ea ipsa potius est ratio, cœleste atque diuinum: cuius prę nobilitate ac præstantia, reliqua genera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui sint momenti, vt ne comparāda quidem sint: finem suum & vltimum propositum sibi habet, si ipsum per se solum spectes, scientiam & veritatem: si cum reliquis coniunctum, decus atque honestatem. Est enim honestas, quā eandem dignitatem, decentiam, amplitudinemque appellare iure possumus: si acutè inspiciamus, nil aliud profectò, quā veritas, cum reliquis aliarum partium finibus, vtilitate videlicet, voluptateque coniuncta. Vt enim luminis natura candens ipsa per sese, & suo quodam splendore lucida, si illustrandis rebus admisceatur, colores eos excitat, qui varietate & pulchritudine decentes sunt: Sic veritas adiuncta hominum studiis & affectionibus, cum in agendo, regendo, communicandoque expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuę mentes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omnium, & dignitatem. Atque his tribus finibus propriis trium partium iam cognitis, in quorum vnoquoque suum cuique parti bonum est: videamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod est homo, quos ad fineis à natura dire

ctum sit, & quam vitam agere debeat, quoque modo semetipsum in usum sui adhibere, si ad extremum et ultimum suę naturę bonum sit perventurum. Atque horum quidem triũ; primum illud Philosophia duntaxat docet: reliqua autem duo pręterea etiam tradit. Quid est autem quod doceat? Nempe sicut nos coniuncti, & temperati ex tribus naturis sumus, sic tria illa bona in unum miscenda nobis esse, & capienda, si beatam, & expletam suis omnibus numeris vitam velimus consequi. Quid ais Zeno? Quid novas verborum contechnationes implicas, quibus nos captare, & illaqueare coneris? Bonum esse quod honestum sit: Assentior, & ex pręstantissimo quidem genere confiteor esse bonum: At id solum bonum, prorsus nego: nisi aut unicum tantummodo bonorum genus in natura rerum sit: quod cuinã quęso queat probari? cum omnibus rebus natura & specie inter se plurimum differentibus, suum cuique earum in fini atque extremo sit positum bonum, quod esse idem diversorum non possit: et ni ita sit, frustra pleraque creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligantur. Aut si alia quoque bonorum genera sint, quoniam de hominis bono nominatim nunc quęrimus, ex unica natura nos, hoc est, mente duntaxat & ratione, oporteat esse factos. Atqui alias pręterea naturas in nobis obtinemus: Ubi ergo repente deserimus illarum bonum? quod si assequi possimus, intelligamus id certè ad aliquam partem nostri pertinere: Nisi fortè reliquarum partium bona stare, atque coniungi cum rationis bono non possunt: quod usque eò falsum est, ut in illis pręcipue sibi accommodandis, & concordibus secum faciendis, enitescat & elaboret nostra ratio. Sumus ergo ad ista tria bona & appetenda, & consequenda à natura facti: quorum quidem communio bonorum, in ipsa

partium nostrarum coniunctione spectatur. Sic enim debemus exquirere, & consectari singula, vt ad communitatem tamen omnia referamus: atque hic illud peruidendum est, vsque eò congruere tria hęc inter se bona, & velut conflata esse, vt quanquam vnum quodque illorum suo & proprio genere censeatur, societatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod vtile cui est, id suapte etiam natura conueniens illi est, ac iucundum: & honestas suam vtilitatem ac iucunditatem secum adiunctam habet: & cum voluptate, quę è natura sit, sua est vtilitas, conuenientiaque coniuncta. In quo perspicuè natura contra Stoicorum rationem decernit, illud verè perfectum, & cumulatum hominis bonum esse, quod fit ex his tribus in vnum quasi temperatum, atque mixtum. Sed nos cum suos cuiusque naturę fineis appellauimus, illis nominibus singulos indicauimus, quę pręcipuam, & principem in vna quaque natura rationem boni declararent, ad quam cętera adiuncta bona pro accessionibus ducerentur: quemadmodum in sequentibus fiet manifestum. Etenim notatis iam, & constitutis finibus ad quos hominis vita, naturaque contendit, aperiendus dehinc est cõmunis pene cunctorum hominum error: quos ignaros, quatenus quicquã conueniat, illamque partium in nobis consensionẽ violantes & distrahentes, stultitia in vita, quasi furia quędam, incitat, atque perturbat: vt neque placati sibi ipsi, neque cum cęteris concordes esse possint: quos cum ab hoc tanto malo se abducturam Philosophia polliceatur, & in possessionem summi boni inducturam, perspiciamus, quæso prius aliquãtum magnitudinem mali: vt quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoscamus. Etenim si qu si quam est, cui

hęc tanta communis vitę confusio curam aliquam iniiciat noscendi, & contemplandi, vnde illa & quibus quasi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingrauescat: is reperiet primum ignorationem sui in vno quoque, deinde prauum vsum, qui nec rectius esse ignoranti semetipsum potest, hanc tantam errorum syluam profudisse, per quam exclusa luce veritatis, totum fermevitę iter nobis impeditum atque cęcum factum est. Nam aut fines eos, ad quos natura generati sunt, nequaquam homines mente, & intelligentia compręhendentes, feruntur fortuitò, & temere: & vt ad vnum aliquod studium, quasi fluctu, delati sunt, ita inhęrescunt in eo, cęteraque nosse & vestigare contemnut: ex quo statim diuellitur in nobis naturę illa consensio, maiorque pars nostri neglecta à nobis inaccurataque relinquitur: Aut qui plureis fineis tenere constituunt, ignari quid postulet illorum vnusquisque, & quantum cuique tribuendum sit: inepta & dispari compositione, non illos conciliāt inter se, sed committunt: ex quo seditiones graues, & pręlia in animis intus excitari necesse est. Ac vt rem exemplis notiorem faciamus, diximus vtilitatem, voluptatem, dignitatem, humanorum esse desideriorum vltima, copulata ipsa inter sese, quando & nos conflati ex triplici natura sumus: vt cuique naturę suum vltimum sit, non illud quidem adiunctum omnino, & separatum à cęteris, sed proprium tamen cuiusque, atque pręcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cum vtilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam sunt, aut consuetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut ęqualium hortationibus adducti, paruam voluptatis eius quę alieno ex genere sit, nullam omnino dignitatis ducūt rationem: sed ambo

haec genera reliqua in una sibi utilitate constituentes, uni il li seruiunt uitae, quę animātibus quoq; reliquis & stirpibus communis est: cuius fundamentum, & sedes in parte animae ignobilissima consistit: reliquas uerò naturae partes, deserunt, atque despiciunt. Itaque rei faciundae maximè addicti, & mancipati, nullum sordidum, neq; turpem iudicant quaestum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie magis pecuniae cupido adnascitur. Atque hi sunt, qui solliciti semper, & anxii, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati esse videntur ad omne perferendum dedecus: litigiosi, difficiles, scrupulosi: qui ne irrisi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere possunt, quàm misera conditione viuant: tantumq; illud pertimescunt, ne quid ab iis petatur, aut auferatur: itaque & fugiunt bonorum coetus, & à consuetudinibus hominum abstinent: nec audent quicquam facere, aut dicere vnquam fortiter. Hos tu homines esse statuas, infimę illi vitę, & ignobilissimo generi bonorum addictos: ac tanquam spongias lapidi, sic ipsos auro affixos, & pecunię. His è regione alii, nulla neque vitę, neque vtilitatis habita ratione, ad voluptatem vnam toti sunt delati: in eaq; exquirenda vndique ac perfruenda, summam sibi vitę constituunt: cuius quidem voluptatis, eius nimirum quę populo & nota, & nominata est voluptas, regnum in parte naturę sentiente constitutum est: nam neque voluptas est, nisi sentiatur, sensusq; perfunedantur, & deliquescant ex ea: Et memoria pręteritorum, expectatioq; futurorum, quę ambo in solis sentientibus sunt, productas tempore & spatio, facit sentiri voluptates: quas sola instantis breuitas temporis inanimaduersas, & imperceptas transire cogeret. Ergo ad voluptatē qui sunt omni stu

dio conuersi, cum genus eius nullum repudient, nec prętermittant: in eo tamen genere plurimũ adhęrescunt, quod ex sentiente ac vegetãte anima coniunctũ est: quando id quidẽ omnium est acerrimũ, & ad concutiendũ totum hominẽ maximè vehemens: est autẽ id positum in eo, vt cũ pars illa vitalis & vegetabilis, quę cęterarũ partium rudis & corporea maximè est, defectionẽ naturę suę, & maiorẽ aliquẽ discessum à temperamento patitur, in quo molestia iam inest, & quasi naturę tristitia quędam non mediocris: si subleuetur, ad naturamq; restituatur, incredibili quadam videatur sibi perfrui suauitate: quòd vt in cõparatione nigri color albus, sic in adiunctione molestię voluptas acrior sensibus nostris appareat. Atq; hę huiusmodi in primis plebeię & sordidę sunt voluptates, quę ab hominibus nequã, atq; ignauis potissimũ expetuntur: quarũ vim conditionẽq; cunctarum, in vna si placet specie, eademq; notissima, parumper consideremus. Est enim morbus vulgaris sanè, & omnibus notus, quẽ psoran Gręci vocant, nos vertimus scabiẽ: cum sanguis intus biliosus & acescens sparsim è cute conatur erumpere: & quacunq; funditur, propter acumen, stimulis pungit, insicitq; corpus, & inficiẽdo pruritus acreis ciet, qui sunt quasi fermẽta quędã & nuncii appropinquãtis doloris. Huic malo, et molestię subuenimus scalptione, atq; vnguibus, vel asperę rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite vobis nunc ante oculos formã atq; imaginẽ huius prurientis: videtis'ne vt misere ipse se exerceat, mixtãq; ex voluptate et ex molestia, indignãtis simul & lętantis, exibeat faciem? cumq; intrare eò digitis plane non possit, vbi maxime fodicat, & stimulat vis morbi, quẽadmodum cutem suam dilaceret, vocibusq; inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirãdum in

modum corpus, vultum, membraque iactet, atque distorqueat: qualem hunc, quæso, & quo ex genere hominem esse statuetis? Atqui talis fere est, attente si inspexeritis, vniuersa eorum vita qui se potissimũ dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alii enim in epulis, & ebrietatibus hoc idẽ efficiũt: alii in congressionibus corporũ, turpitudineque libidinũ: nonnulli etiã sitim medicamentis colligunt, ut sit potandi maior quędã iucunditas: plures sine fame & siti, & sine uehementi aliqua cupiditate, sola recordatione suauitatis adducti, uino, gulę, libidinique inseruiunt: qui semet etiã inuitant ipsi, excitantque languẽteis: nihilque prorsus pręterire earũ rerum uolunt, quas aliquãdo nouerint afferre delectationem solitas. Quod quidem propriũ & pręcipuũ falsæ atque corruptę in nobis rationis malũ est: idemque nõ necessarias suscitans cupiditates: Nam cętera animãtia quoquo pacto se gerant, cum contrariis molestiis ad appetendas illiusmodi voluptates cõpulsa sunt; naturę tamen plerunque finibus continẽtur. Homo solus corporis uoluptatẽ, non necessitate (nã ea quidem faceret sibi ipsa modum) sed ratiocinatione falsa demetiens, in eiusmodi genere cupiditatũ, insatiabilis prorsus, et infinitus efficitur. Atque horum duorũ generum quę memorauimus, auari illius dico, huiusque uoluptarii, tãta est à ratione recta animi & uoluntatis auersio, ut nulla bestia sit, quàm utrunque est istorum, aduersus uocẽ ueritatis agrestior: nam neque castigatores ullos hi perferunt, & recte suadẽtibus semper sunt inimici: ipsi uerò ultro eludunt etiã cęteros, suaque cuique alibi studia, quã in corporis uoluptatibus collocanda esse negãt, propterea quia quicquid nõ manu et corpore teneatur, inane ad totũ, & superuacaneũ iudicant esse. Sunt alii, nimis cupidi illi quidem, & studiosi uoluptatũ, sed tamẽ in eo ui-

tio aliquanto leniores, qui voluptates potissimum eas consectantur, quę sensuũ proprię sunt: nec ita magnã habent cum illa corporea parte contractã rationẽ, vt qui musicis & cantibus assiduè dediti, personare aures suas vocũ, & fidiũ, & tibiarũ cantu semper volũt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatẽ, vt signorum, tabularũ pictarum, argenti vestisq́ stragulę, gemmarũ quoq́ & margaritarũ studio propè infinito ducãtur, domos autẽ suas ita refertas habeãt atque exornatas, vt nil festiuius, neq́ cõcinnius ne cogitari quidem possit. Sunt etiã qui odoribus pręter modum delectentur, & eorũ innumerabilẽ vndiq́ conquirant varietatẽ. In queis tribus sensuũ voluptariis generibus, luxuria pręcipuè ea inest, quę etsi libero homine putatur esse dignior, frangendis tamẽ et viri, & virtutis neruis, vim pmagnã habet. Restat vt de genere illo tertio & pręcellẽte dicamus, quod si peculiari suo solũ munere fungatur, et in vna contẽplatione veritatis positũ ad reliquas partes aspectũ nullũ referat: homines efficiet squallẽteis & mœstos, nil ferè habentes cum humanitate cõmercii: & ad omnia quę occurrerint quasi obstupescẽtes. Sin autẽ cum sensibus sociatũ atq́ iunctũ, illis vt ministret, & subseruiat, adductũ fuerit: eò maximè adnitetur, vt popularẽ gloriã, & potentiã in primis assequatur: vimq́ aliquã vehementiorẽ nactum, vrbes, populos, regna sæpenumero euertet. Sin autẽ animo fuerit infirmiore, et tenuioribus opibus, ad illa cõuertetur, vt nimio vestitu cultuque corporis, aut alio quodã ostentationis artificio, cogat se spectari. Sed quid ergo? sanus ne sum, qui tantã errorũ molem, quantã omnis vita fert, euoluere me posse atq́ explicare sim ratus? Hic CITRARIVS, *Imò fecisti tu planè operępretiũ, inquit, qui ista nobis ante oculos adduxisti,*

ex quibus

ex quibus facile deinde sit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iā plane, et cum animo meo cogitās intueor: non hos solum, qui in vnius partis fini pręcipue insistūt, sed istos etiā qui cunctarū fines partiū, atq; extrema cōsectantur, nisi apto cōmensu quodam, & bene examinata ratione id faciāt, inęqualē eos, & confragosam vitā ducere, conficiq; semper solicitudinibus & molestiis: vt nō minutissimis corpusculis Democritiū inane, quā huiusmodi dissidiis & cōflictationibus animorū, refertior vita sit: quibus quidē rebus lumē afferri, atq; ordinē, pręclarissimā rem esse, intelligere mihi videor: si tamē hoc præstari à Philosophia ipsa possit. A T-Q V I, *inquā, pollicetur illa hoc quidē: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinē istum, atq; lumen, de quo narras, sine cognitione certa earū rerum, ad quas adhibituri nosmetipsos sumus, haberi plane nō posse.* Q V I D N I *intelligā: inquit: an quisquā rerum earū, quas minime nouit, prudēs director esse potest?* Q V I D S I, *inquā, homo eiusmodi est, vt si se totū præstaturus sit, cuius rei disciplinā, vt antea diximus, Philosophia profitetur, oīa illa intelligat, & noscat necesse est: quibus cū, cōmercio, aut vsu, aut cognatione aliqua est implicatus, nū tibi videbitur quicquā in rerū natura pene esse, quod nō illi cognitū, et pceptū esse debeat?* V I X *videor hoc posse inficiari, iquit.* A T Q V I *cōfiteare hoc quidē necesse est: oīa enim prorsus illi noscēda, & cōpręhendēda sunt: verūtamen modo quodam singulari atq; suo: Est.n. duplex rerū cognitio: Altera, quę in partibus explicat se, atq; dispertit: Altera, quę in genere summo, et q; vniuerso est collecta. Primā illam artes & opificia, & circunscriptę terminis, limitibusq; sciētię: secundā verò cognitionē Philosophia sola cōplectitur: atq; vt dicebamus, talem*

præstare hominē, aut talem, huius esse, vel illius artis: ipsum autem hominem pstare quicquid ipse est, propriū esse Philosophiæ. Item dicimus nunc in cognitione talē esse rem, aut tantā, aut huiusmodi ad scientias artesq; peculiares: id aūt ipsum simpliciter, quod res quæq; est, ad Philosophiā vnam vt cognoscat, pertinere. Quid est ergo quod vehementius homines in errorē inducat & fraudē, quàm inferioribus niti notionibus, superiores aūt illas et primas non tenere? Vt puta, diuitias sibi bonū arbitrari, cum quid bonū sit, & quæ sit eius rei vis ac natura, in vniuersum nō intelligatur. In quo quidem vno principe bono atq; summo, eiusq; cognitione & scientia, omniū deinde bonorū, quæ ex illo effluunt, posita & collocata est veritas. An tu aliū fontem bonorū vllum et noscendorū & tenendorū existimas esse, quàm veritatem? Veritas est lumen illud atq; ordo, quē modo adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cū animi oculus cognitione, intelligentiaq; cōprehenderit, idq; & actionibus suis proponere, & præferre sibi ipse cœperit: tū tutò vestigia ponere, tū vanos illos terrores, inanesq; blanditias falsarū opinionū, quæ totā improuidam vitā perturbant, deprehendere, atq; discutere, & se in arce veri boni poterit cōstituere. Veritas.n.est, quæ instruit nos & docet, quid quæq; res, quantiq; sit, & quantum eadē nobis conferat ad viuendum. Veritas est, quæ nos nostrimet gnaros & prudētes esse facit: nec solum primam illā & inchoatā, quam supra diximus, sed absolutā, & integram nobis dat nostrū cognitionē. Veritas, cū res nobiscum, nosq; cū ipsis rebus cōparat, atque cōponit, modū ipsa vna & dimēsum illū tradit, per quē res nobis, nosquemet rebus ipsis ita applicamus, & adiūgimus, vt neque obruamur nimia copia earū, neque remaneamus ipsi vsqiā inanes. Quid

est, quod uerorũ bonorum & intelligentiã monstrat nobis, & adipiscendorũ tradit facultatẽ? Quid nos ipsa via et explorato itinere ad optatos fineis ducit? Quid potissimũ facit, vt sine metu, & sine pœnitẽtia rectis cõsiliis vsi, pacatã, ac iucundã traducamus vitã? Nimirũ omniũ huiusmodi bonorũ, et aliorum ẽt maiorũ, ac pstantiorũ, quę à notione vulgi magis remota sunt, origo nobis, & caput, & stabilimentum, est ipsa veritas. Vt ambulare in tenebris sine lumine, sic periculosum, & pręceps est peragrare, & conficere vitę viam sine veritate: & mehercule, si alterutrũ è mundo tollẽdũ sit, multo minore incõmodo diurno sidere, quã veritatis luce careamus. quis. n. falso bono potiri voluit aliquãdo: aut quis vnquã extitit, qui duros, et graueis in vita cũ exãtlasset labores, eo ad extremũ pręmio cõtentus esse posset, quod inanis & falsa vtilitas attulisset? quapropter, Phædre, cũ sapientię omne iudiciũ ad multitudinis opinionẽ contulisti, hanccine spreuisti Philosophię vocẽ, quę veritatis studium primariũ esse oĩbus uult: rectasq; ẽt opiniones, si quę aliqñ absq; certa ueritatis cognitione existũt, cęcis cõparat, casu rectũ iter insistẽtibus? an est quod proferri indignius possit, quã sapientiã nescire se ipsam, sed tantũmodo quadã opiniõe de se niti? quis hoc è uulgo infimus hõ non facit? Ergo satis erit nobis, non quidẽ scire beatè uiuere nos, sed solum opinari uiuere nos beatè. Quot multos enimuero hominũ, quotidie ista opinio decipit? Non est hac opinione cõtenta, non in hoc nostra conquiescit Philosophia: Scire nos id ipsum ac nosse apprimè uult: Itaq; tradit uias noscẽdi, et intelligendi, neq; beatã uitã, nisi scienter illa aiaduertatur, & agnoscatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, esse momẽti putat: non plus quidẽ quã stipiti aut arbori, quę ramis pomisq; in

signiter adornata, suam ipsa viriditatem feracitatemq; non attendat. Quòd si veritas quoq; definiēda est, & tanta res tā paucis in cōspectu quasi ponēda: Dicimus, veritatē aliam in ipsis rebus inesse, aliā autē in nobis. In rebus veritas est, primū illud ipsum, quod quęq; per se res est, quod tantū habet vna quęq; res de natura, quantū habet de veritate: Deinde, rerum ipsarū inter se cōsensio & cōcordia, cū responsus quidā in his fit, aptaq; cōpositio: secunda quodā modo naturę veritas est: orta illa quidē ex supiore illa, & simplice: sed nobis, qui ab humilioribus scandēdo ad alta nos attollimus; anterior, & primò obuia. Ad has porrò naturę percipiēdas veritates, cū se applicat nostra intellectio, ad easq; sese cōponit, atq; exęquat: tūc naturalis illa veritas, tanquā in speculo, relucēs in anima nostra, imaginē diuinę nobilitatis in nobis cōstituit: si & noscamus opera, atq; consilia prępotētis Dei: & quoad homini licitū est, in cōsiliis item nostris illa imitetur. Ac vt pręclaro hoc ab auspicio, & veritatis tanquā fundamēto, proficiscamur ad reliqua: pcipiendū vobis illud est, trinas illas in nobis facultates animę atq; partes, ex quibus nostra omnis natura cōpacta sit, nō posse ritè præstare cōmune omnibus munus, nisi in suo quęq; peculiari munere priuatim prius instructa & erudita sit: quod in illa infima parte statim fit manifestum: ea enim sola à cęteris partibus abiuncta, opus tueri suū potest: in sensibus quidē, quis non videat, nō posse hoc albū atrum'ue, quod ad functiones vitę ptineat, appeti aut vitari: nisi prius atrū cognoscatur, atq; albū? Quāquā de cęteris minus negotii fortasse sit: ratio quidē nostra, quę illud ipsum est, quod sumus nos, domina et rectrix humanę vitę, per quā habemus, atq; obtinemus, non quod viuimus dūtaxat (id enī potuit vegetabilis pars,

quę infimi generis et muneris est, præstare) neq; verò etiam illud, quod cũ voluptate & suauitate viuimus: Est enim sensilis in nobis facultatis in primis hęc oblectatio: Sed quòd decorá, et splendidá, & cũ dignitate agimus vitá, pręcipuũ est in cõmunitate rationis munus, atq; officiũ. Hęc igitur in quam ratio, nosse ipsa prius, & apprimè tenere debet, quid pulchrũ sit, quid honestũ, quid splendidũ, antequá illud in cõmerciũ reliquarum partiũ deferat: Et deniq; princeps omnis veritas rerũ illi pcipienda est, antequá eam exprimat, ac referat in veritate actionũ. Quę cum totá ratio vitá hominis cõtineat, parteśq; illi cęterę pareát, eamq; consequátur: nimirũ de ea nobis potissimũ sermo habendus est, vt videamus primũ, qui rectus illi vsus suimet per semetipsam & separatim à reliquis sit: deinde qui in reliquarũ partium comitatũ & cõiunctione. Quod his duobus rite expositis, cũctam vim Philosophię, vt opinor, explicatá & perspicuá habituri sumus. Est igitur rationis, cuius nomẽ à rato deductũ est, discernere ea, quę rata esse debeát: hoc est, vera firma, constátia: quam facultatẽ profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipsa nequit. Quocirca ad ea cõuertat se, & conferat oportet, quę sunt perpetua, & immortalia: quò si etiá in his, quę gignũtur passim, & intereũt, aliqua imago existeret perpetuitatis, qualis fortasse in ipsis generibus inest, quorũ vniuersum semper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamẽ, & constátissima parte naturę illa quęrenda est, vt vbi maximè lucet, ibi potissimũ veritas exquiratur. Est enim eiusdẽ scientię & facultatis, cũ tractare de re, quęcunq; illi res subiecta sit facultati, tũ de ea summa absolutissimaq; tractare. Cùm igitur peculiare officiũ rationis sit, indagare veritatẽ: in diuinis autẽ & sempiternis ma

ximè existat veritas: diuinarum indagatio in primis ratio ni est proposita. Hic me recēs ista Academia nō pmouet, quę percipi & cōprehendi negat posse veritatem. Neq;.n. illi ne istud quidē ipsum esse perceptū potest. Non est oīno de singulis argumētandi locus: Tantū contrà dico, si ita res se habeat, quēadmodū autumat illa, & perstrepit: frustra & in nobis, & in natura ipsa factā & constitutā esse rationem: Vt enim suprà demonstrauimus, quod vsum sui nullū habet, id non modò frustra est, sed neq; vllo pacto esse potest oīno. Vt si intellectio non sit, ne ratio quidē existat: cuius officiū cum sit intelligere, solū autē quod verū est id intelligatur: adempta veritate intelligendi, funditus tollitur è natura, et exterminatur ratio, cui conclusioni constanti et firmę quàm multa incōmoda absurdaq; sequantur, profectò intelligitis. Sunt alii agrestiores, negantes vtilē homini esse diuinorū cognitionē: quos patet nullam vtilitatē agnoscere, pręter eam, quę tactu & corpore percipiatur: At ea maxime bruta & aspernabilis præstantibus animis iudicatur vtilitas. Sed vt redeamus, vnde digressi sumus: Ratio semetipsa volens vti, & separatim exequi munus suū intuendę veritatis, sensuum quidem adminiculo primū nixa est: initiū enim illi primum aīaduertendi, deinde pertēcandi, ac paulatim altius erigēdi se, atq; attollendi à sensilibus factū est: ex admiratione.n. eorum, quę in natura sensili maxime spectabilia sunt, primum orta esse dicitur Philosophia: post verò vbi satis his instructa, & adminiculata rō esse cœpit: cū ad principes naturę causas, illasq; generales notitias, rerumq; rōnes inuestigādas se datura esset, ne simulachris sensilibus distraheretur, quæ varia & multiformia, sæpeq; inter se repugnātia, mentē, cogitationēq; obturbant: necesse habuit subsidio sibi aduocare

artes alias quasdam, tanquã puriores exercitatiões sui metz quarum vsu tractationeq́ assuefacta, possit paulatim extollere se, atq́ eminere, vt Arithmeticã, omnẽq́ mathematicam cognitionem: cuius ea vis est, eaq́ exercitatio, vt mẽtibus nostris rerũ in corporibus iacentiũ, atq́ insitarũ, naturam speciemq́ proponat, sine vlla corporis mixtione. In primis aũt & maximè adsciuit Dialecticã, quę ars nulli nominatim rei naturę'ue p̃fecta: ipsas tantũmodo ratiocinationes per sese, & mentis quasi ex vno in aliud trãsitiones ac pgrationes, metiri, & perpendere, & æstimare nata est: quę cui videlicet ratiocinationi rõcinatio conueniat, aptaq́ sit: quã quę antecedat, aut consequatur: quid sit repugnãs in illis, & ambiguũ: quid distinctũ, & illustre: quę sit plurimũ inter se ratiocinationũ contextio, aut ẽt disparatio: & quarundã insociabilitas, aliarũ ita arctè hęrens cõnexio, vt diuelli non possit: his enim ipsa rõ in se prius examinatis, ac ppensis, vbi vires suas domi iã perspexit, explorataſq́ habere cœpit, tum demũ sic egredi in aciẽ, & ad contẽplationẽ naturę tutò ausa est accedere. Ac prĩo quidẽ ortu Philosophię, antiquitus (sicut monumentis literarũ est mandatũ) ex rerum illa cœlestium aspectu excitata ad cupiditatẽ cognoscendi, cũ Solis & Lunę, errantiũq́ syderum, nec non eorũ quę semper cœlo inhęrent motus, formas pulchritudinesq́ spectasset, vicissitudinesq́ notasset anniuersarias, & cũ admiratione maxima tantarum descriptiones rerũ contemplata esset, ex ratis ordinibus eorũ, perpetuisq́ cursibus, eadẽ semper interualla lege certa seruantibus, suspicari cœpit, esse autorẽ, & principẽ huic mundo quendã, cuius ĩperio et nutu mouerentur cũcta, & regerentur: Neq́ sola hac suspitione cõtenta: ad pueſtigãdũ se dedit, si quid posset de eo firmi, certiq́ con

cipere. Amoto igitur oculorum sensuumque adminiculo, ipsum motum in sese, ipsumque tēpus, & quę horū duorum cōside rationi adiuncta sunt, infinitatē diuisionū, ęternitatē seculorum, diuersitatē naturarum, inquirere est conata: cumque viderit nil tam cognatū esse cuique naturę, quàm motum proprium illi & congruentē, quòd in eo primū natura rei cuiusque ostēditur: perspicere cępit, ex dissimilitudine naturaliū motuum, dissimiles itē rerum naturas indicari: itaque & cœlum propterea ex alio genere esse intellexit: atque ista inferiora corpora sunt quatuor, quę generationi suppeditant: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipsa hęc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus esse possit, rectus aūt nequaquā: distincta à terrenis cœlestia mortalitate esse, & immortalitate intellexit. Porrò autē cum motus omnis aliquid quęrat, quod non habet in se: idque cupiat assequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectū, nec cumulatū omni bono esse intelligatur: ipsum autorē & principē vniuersi, vnde omnis ista tantarū rerum, motuumque descriptio ortū atque ordinem suum obtinet, vnum & sempiternū, eundemque pręporentē & prorsus immutabilem necessariò esse cognouit: Ad quem intelligendā, riteque cōpręhendendū, quando quidē sine eo nec veritatis, nec ordinis, nec conueniētię vllius, ipsiusque decori notio vlla firma & stabilis haberi potest: cum in primis vocet nos, & acuat Philosophia: vtinā eò tam facilè aspirare possent mētes nostrę, quàm nos id auemus, & cum ardore maximo expetimus. Sed si minus nominatim, & directè, aliqua tamē circuitione, & exēplo, informāda nobis nūc est pręclara hęc, & admirabilis Dei summi cognitio: cuius similitudinē in ea re capiemus, quę sensibus nostris vna omniū maximè aperta patensque est. Siquidē hoc Sole, qui fons diur

ni luminis est,nihil nec cogitari potest illustrius. Quoniam autem sicut omnis cognitio mente atq; intelligentia nobis est cóprehendenda:sic sensum quendã habemus,qui simili ferè modo naturã luminis percipiat: noscẽda huius ipsius sensus vis,actioq; est,vt eã deinceps cũ mente & actionibus mentis cóparemus. Nã cum omniũ sensuum facultas,ad ea quę cuiq; sensui subiecta sunt,pcipienda,nata sit:in sensibus reliquis satis est adesse subiactã rem vt sentiatur:in oculo & visione non est satis: tertiã enim quandam naturã adesse oportet,& eã quidem multo præstantiorẽ,splendoris,luminisq; videlicet,quę ad hanc rem eã ipsam facta,creataq; est,vt visioni ipsa sit adiumento:tãtoq; fabricator ille cunctorũ sensuũ Deus,vim videndi cęteris pretiosiorem finxit:iugauit enim facultatem & videntis rei,& visæ vt ad videndi actũ veniri posset splendidissimo naturę genere:nisi forte vile et abiectum est in natura quod nominamus lumen. Atqui huius tam ampli,tamq; pręclari muneris, quod lucere est: itemq; eius,quod effluit,manatq; ex isto, quod est cernere,atq; cerni,vnum in cœlo dominũ autoremq; agnoscimus, per quem optimè ista,perfectissimeq; fiunt:quem nũcupamus Solem: nempe quia solus cœlum atq; terras lumine suo cópleat,reliquaq; ab eodem astra mutuentur lucem eam, quã possidẽt: porrò oculus ad Solem,tanquã ad suum bonũ natura est cóuersus:non quod oculus quidem,nec quod ipsa visio efficiantur Sol:sed quia sensus hic vnus maxime est solaris,visq; ea omnis,quę ad videndũ sit, ex hoc sidere tota hauriatur,& perfluat, vsq; eo quidem, vt & quod intuemur Solem eum ipsum, & quod pręterea reliqua cernere omnia possumus, totum ab illo cœlesti lumine teneamus. Hunc igitur ipsum Solem,diuinę illi essentię & vnitati, quę cunctorũ summa,

& princeps causa est, fonsq; bonorũ omnium, & verum ipsũ solumq; suapte vi bonũ, imagine quadã cõparamus, similẽq; ostendimus: vt eodem mõ illa in intelligibili loco: Sic.n. cõuertimus, quod Græci νοητὸν: Et sanè necesse est, fidentius vti verbis in summis rebus explicandis, & declarãdis: quod ẽt modò factũ à nobis est, cũ essentiæ nomẽ, græco nomini, quod οὐσία est, Latinũ reddidimus: faciemus in eo quoque, si necesse fuerit, vt uerbũ infinitũ, sine psona & tẽpore, nominis loco ponamus: quod cũ Græcis ipsis perquã usitatũ sit, uidetur quoque nobis interdũ esse concedendũ. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta & longè eminens rerum omniũ ratio intelligibili in loco, ad mentem habet se, & ad ea, quæ mente percipiũtur, quẽadmodũ in hoc uisibili sol sese hẽt ad oculũ, & ad ea quæ oculis cõprehendũtur: oculi.n. si ad eas intuendas res conuersi sint, quarũ colores non diurnũ sidus, sed nocturnæ luces offundant, hebescũt quodammodo, & retũduntur: similesque fiunt cæcutientiũ, & hallucinantiũ oculis, ea re quidem, quòd pura ipsi uisione minimè tunc fruuntur: Si uero eò se moueant & intendãt, quà sol illustrat: tũ & clarè, liquidoque cernũt, & eadẽ quoque claritas in eis ipsis inest. Igitur in aĩa eadem proportione est noscenda rõ, atque attendenda: Dum.n. aĩa ad id percipiendũ intendit se & adnititur, in quo ueritas et ipsum esse è regione refulget: quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id plane atque noscit, mentẽque sibi ipsa habere in se & possidere tũ uidetur. Cum uero eò se conuertit, ubi tenebræ admixtæ sũnt: in id quod generatur scilicet, & quod corrũpitur, quodque simulatis & fictis obtũditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirũ, & quasi somniat: uariisque ultro ac citro iactata opiniõibus, mẽtis sibi ipsa, ac intelligen

tię uidetur inops. Hoc igitur summe pręcellens ac diuinum,
quod & rebus cognitis p̄bet ueritatē, & cognoscētibus uim
cognoscēdi: caput ipsum naturę totius, & absolutissimā spe
ciem omnis boni, in Sole nobis similitudine propinqua, reprę
sentari cernimus: quod idē omnis sciētię et ueritatis est cau
sa: ueritatis, inquā, in rebus quidē factis, quatenus illas ut
sint facit: nostra aūt in aīa, quatenus eā lumine illo intelligi
bili, & ex sese, & ex rerū essentiis ab eodē ipso manantibus,
informat, atque illustrat: qua quidē ex ueritate generatur
scientia, quę est rerū eodē mō semper se habentiū firma men
tis intelligentięque cōphensio. Sed ut in natura uisili, ocu
lum & lucem, solares quidē virtutes, & facultates cōuenit
appellare: Solem aūt nequaquā, quòd Sol vtrisq; his multò
p̄stantius quiddā, atq; eminentius in sese habeat: sic in ītelli
gibili genere, sciētiā et veritatem, res nimirū bonas atq; di
uinas, non tn̄ Deū ipsum atq; illud supremū bonū existimare
debemus: quippe quod admirabili quodā interuallo uirtu
tis, amplitudinis, potestatis, his oībus antecellat: magnificen
tiusq; multò sit, quā ut ueritatis, & sciētię finibus possit in
cludi. Atq; ut p̄gamus ēt ad ulteriora, in eadem tn̄ similitu
dine insistentes, Sicut Sol iis, quę cernūtur, non solū facul
tatem hanc p̄bet, ut queant cerni sed generationem ēt, et accre
mentū suppeditat, & educationem: quòd horū omniū geni
tis rebus atq; alitis, Sol causa est, neq; ipse tn̄ uspiā est gene
ratio: sic his quę cognoscuntur & intelligūtur, non hoc tan
tū ab summo adest naturę bono, ut intelligantur, sed ut sint
ea ēt, atq; existant, et ut suā quodq; illorū obtineat essentiā.
Sed ut aliqn̄ abeamus à similitudinis cōparatione, quā pre
ferti uel leuiter ī dicasse affatī uobis sit, dico hoc munus essē
mēti nostrę peculiari ipsius officio attributū, ut in ītelligibili

percipiẽdo genere, et inquisitiõe veritatis se exerceat: q̃ am si in æternis, & sibi semper constantibus non perspexerit, neque in illis veritati familiarẽ se effecerit: nę illa in his variantibus semper & diffluentibus, nunquamq́ in eodem permanentibus statu frustra venari illam, & indagare conabitur: infirmisq́ semper nutabit assensionibus, & ambiguis opinionibus distrahetur: viã vitę certe nullam vnquã inibit, quo ęquo animo vsq́ ad extremũ patiatur se deduci: sed reuocabit crebrò se, & retexet, sæpeq́ in pœnitentias graueis, & mærores, tanquã in scopulos saxaq́ delata, faciet veterũ suorum consiliorũ naufragium. Quod in illis magnis & prępotentib s viris, qui in hac vrbe & Repub. quondam, aliisq́ item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerũ gestarum florere visi sunt, ferme omnibus contigit. Sed, vt sint, qui hanc pręcipuę, summęq́ veritatis absolutã notionem ad cõmunem hanc peragendã vitam haud ita multum esse necessariã putent: in quo etsi imprudentia labuntur, habent tamen paratã ex hominũ quotidianis moribus, & studiis, erroris sui defensionem. Nos qui verã hominis pręstantiã, ac dignitatem è Philosophia quęrimus, summumq́ ex ea bonum nitimur consequi: si rerum altissimarũ cognitione nos esse instructos volumus, num sumus propterea iure repręhendendi? Atqui dicimus plane, sine iis, ordinẽ recte viuendi teneri nullo modo posse: nisi enim prius ratio ipsa explicuerit semet, totamq́ perspexerit, & domestica sui primũ, ęternęq́ secum veritatis scientia erudita, tum demũ accesserit ad considerandum hęc humana, eaq́ tractandũ, ac dirigendum, ars bene viuendi perpetuo constare nulla poterit. Sed cũ rerum earum, quę in mundo & natura sunt, causarumq́ quibus illę effectę in lucem prodierunt indagationẽ omniũ, & curam

cognoscẽdi Philosophia profiteatur: singularũ est explicatio in suis libris atq; locis, cũ ab autoribus cęteris, tum vero in primis ab Aristotele petenda: non.n.nobis propositum est in præsentia singulas res ꝑsequi. Illud propositũ, vt quoniá ratio nostra nõ ad intelligendũ solũm, quod ipsa per se & seorsum facit, uerum etiá ad agendum atque imperandũ, quod est illi in cõmunitate cum cęteris partibus officiũ, genita fuẽ. Itaque est: istud ipsum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, cõsideret prius, & intueatur, quod regere est et imperare: ut illius deinde exẽplo & imitatione erudita, diuinam quandá illinc magnificentiá, & administrandis rebus facilitatẽ, ad hęc humana & inferiora transferat: quod est totum illarũ actionum, quę positę in consiliis sunt, non in operibus manu factis: quarũ quidem actionũ splendor omnis, & pulchritudo hęret in ipso homine, penitusque insita est. Etsi.n.cœlum hoc, totusque iste mundi ornatus, pulchritudine & decore pręclarissimus sit, diuinique ordinis conuenientiá & uenustatem, cũ admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostẽdat: ut quod undique effulgeat pulcherrimorũ luminum distinctione & copia, cursibusq; prope immensis, et non enarrabilius torqueatur, usque eo quidẽ, ut satiari mentes humanę non queant spectãdo illud, atque mirando: tamẽ pulchriora multo sunt, & magnificentiora Dei consilia, quibus editum id in natura, & eiusmodi factũ est. Videndũ est igitur hoc consiliũ, et tantę gubernationis ratio est noscẽda: quò nos, qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationẽ eandem deinde, similemq; consiliũ, nostra & cogitata, & acta accõmodemus. Nec uero dubiũ esse potest, quin decor, & dignitas, & pulchritudo, in summo Deo, omnibus rebus ortum causamq; prębuerit. Est.n.pulchritudinis, maxime conciliare

amorem, appetitũq; gignere congrediẽdi, & potiundi: quo quidẽ appetitu ex illa Dei specie honestissima in natura excitato, cunctus iste mundi, & corporũ omniũ apparatus, ad conquirendũ Deum, ut suum bonũ, se erexit. Pulchrũ porrò est, quod & in semetipso decens est, & cómodum, atq; utile cęteris. De illa pulchritudine nunc loquor, quę mente intelligentiaq; cõprębenditur: hoc cuius umbrã quandã fert, hęc quę in corporibus descripta est pulchritudo, tantã ipsa quoque uim possidens, ut non absurde de illo rege videatur dictum, speciem primũ dignam esse ĩperio. Sed ut ad pulchrũ princeps, illud quod est rõnis & intelligentię, redeamus, Nemo unquã ueriorem, digniorẽ, appositiorẽ pulchri ac decori speciem rõnem'ue exp̃sserit, quã hanc, quę sit in eo, quod est prodesse cęteris, sibi sufficere, & cõueniens esse, quod utrũq; in pulchro inesse est necessariũ. Nam ut in corporũ formis uidemus, quarũ omne oculorũ est iudicium, si qua pars corporis, à cęteris partibus sui demensus, portione discrepet: nõ uerè illũ, in quo insit uitiũ hoc, formosũ posse appellari, propterea quòd species in eo à cõueniẽtia discessit, egetq; alioquopiã, ut expleatur & p̃ficiatur: iccirco & amabile minus est, & minus appetitur, quòd neq; delectare admodũ potest propter incongruentiã, neq; adiuuare propter egestatẽ: eget enim & ipsum aliunde adiumento: sic illud simplex, & menti propositũ pulchrum, quod oẽs congruentias honestatesq; in se continet, nulla ipsum parte sui imminutũ, nec indigens, contraq; omni bono ac decore cumulatũ, atq; completũ, concursũs omniũ rerum excitat ad obsequendũ, & obediendum sibi, ut quęlibet res ad nutũ pręstò sit, cupiatq; illi nauare operã suam: quippe quę experiatur et sentiat pro eo, quantũ illi se dediderit, & ad accipiẽda illius imperia se subiecerit,

tantum se et iucunditatis, & cõmodi ad suam explendã naturam esse reportaturã. Hac igitur imperiũ ratione Deus, et hac facilitate regit uniuersa ac ꝓmouet: quòd semper agit id, quod se ipsum primũ deceat: deinde sit utile cęteris: & cum aliis bonũ utilitatis impartiuerit, ipse suũ retinet, quod est decori, dignitatis, amplitudinis bonũ. quò ẽt fit, ut in effectionibus naturę et opibus, nulla uerior rõ, neq; constantior reddi possit, quã ob rem quicq; sic effecerit Deus, quã hęc, quòd ita eũ facere decuit, & quia rei effectę illud fuit optimum: ut & à dignitate illius qui agit, & ex eius, quod agitur, emolumento ac cõmodo, ualida in primis fortisq; sit argumenti conclusio. In quo tñ ipsõ ubiq;, & ꝑcipuè, decorũ illud elucet, quod pręclarũ in se atq; munificũ, dupliciq; hac de causa amabile cęteris, facit, ut facilè imperiũ sit in uolẽtibus, nulloq; nisu conatu'ue laborioso, omnis rerũ molitio gubernatioq; transigatur. Et hactenus quidem Philosophia hominis rationem in suo et proprio munere continet, ut in speculandis naturę operibus illam exerceat, eaq; eã edoceat, in quibus origo est, & sedes, & domiciliũ ueritatis. Quę quatenus in sũmis et sempiterna ĩmutabilitate cõstãtibus uersatur rebus, iure ac merito dicta est sapientia: fontes.n. in illis sunt & scientię oĩs, & prudentię. Qua uero ad mutãtia genitabiliaq; confertur, scientia naturalis, eadem gręcè Physice est appellata. Moralis aũt, cum humanis dirigẽdis actionibus adhibetur. qua trimẽbri diuisione in Philosophia exposita atq; monstrata, ꝑclarè illa definitur rerum esse scientia, & diuinarum simul, & humanarum. Nunc quando iam satis, quod ad praesentem quidem nostram disputationem ꝑtinet (nam ad rem ipsam, plenioremq; doctrinã non satis) de officio seorsum & per se humanę mentis est dictũ: quod in

prioribus duabus illis Philosophiæ partibus, sapientia uidelicet, & naturali scientia, positũ est: Restat cõmunis totius hominis, non iã partis in eo separatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis scientiæ propria: ad quã eum nunc Philosophia deductura est: rectũque suimet in ea usum, ita illum edoctura, ut nulla neque uirtutis, neque officii pars, quæ ad beatam consequendã uitam pertineat, in hoc quoque genere prorsus relinquatur. Etenim ab illis altissimæ ueritatis consiliis, & rerum æternarũ speculãdis rationibus, in quibus tanquã cognata illarum, atque eiusdem cũ illis nobilitatis consors, semetipsam mens præcipuè agnoscebat: fruebaturque tũ uero, et suæ naturæ munere, et sapiẽtiæ nomine: deflexa ad animaduertendũ conditionem necessitatis suæ, quòd cũ alienis & longè dissimilibus sibi generibus conflata, permulta obire simul cũ iis, atque unà agere cogeretur: primo quidem aspectu uehementer perturbata est: assueta.n. tranquillitati, & ordini rerũ sibi constantium, & nusquã ab eo, quod idem est, digredientiũ: ut uidit motus sociorũ partium incertos, & uarios, nullum neque modũ, neque ordinẽ suapte sponte retinere, eosque cũ importunos sibi, ac sæpenumero molestos, tum inter se ipsos quoque rixari dissentiẽtes: defleuit quidẽ illa primo conditionẽ status sui: quod à beata illa cura fruendæ, & contẽplandæ ueritatis direpta, in turbã sese & in factionẽ impediuisset: ueruntamen celeriter ad officiũ conuersa, cum intueretur consiliũ & uoluntatẽ summi Dei, non solum æquo, sed alacri etiã animo ad obediendum illi se dedit. Quid.n. faceret secus, in illa serie rerũ, ex quibus nexus est mundus, exercitata atque alita: quarũ admirabilis, cõtinensque cõplexus, paratus ubique ad obediendum Deo, apprimè eam instruere potuerat, suum cuique rei bonum, in ordine et

obedientia huiusmodi, maximè quęrẽdum esse. Igitur in hác deliberationẽ se contulit, vt quos diuina sors sibi dedisset comites, cum eis statueret pacatè & concorditer viuere. Atq;, vt in re ꝑdifficili & ardua, ad Philosophię, quo solebat, confugiens opem, admonita ab ea ipsa est, vt agitatioris & incertioris agendę vitę disciplinã, ab eis rebus acciperet, quas stabiles & certas in natura cognouisset: regendiq; & imperãdi ordinẽ totum atq; exẽplum, illinc huc trãsferret. Quod quidem sic agere constituit: primũq; illud aïaduertere cœpit, expressam esse in sese, & in corpore eo, quod ipsa rectura esset, imaginẽ quandã tum prępotentis Dei, tũ eius mundani operis, quod creatum factumq; à Deo, eiusdem etiã imperio & numine regeretur: vt quẽadmodum Deus in summo omniũ consistens, rebus incitatis et mobilibus imperat, ĩmotus ipse, & semper ꝑmanens in eodem, globisq; corporum cœlestium alias prępонit mentes, quę in eũ ipsum intuentes, ac nusquã ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipsas vero varias et multiplices elementorũ concursiones, conflictus, illisiones, quoniã minutatim sub ordinẽ certũ redigere nõ licebat, illa vniuersa lege coercuit, qua paribus oĩa librata ponderibus, & vim inter se ęquã obtinentia, finibus se suis singula continent: neq; aliud alii supgredi, aut viribus & potentia ꝑponderare est licitũ. Sic mens ipsa, tanquã alter in corpore humano Deus, stabili veritate semper nitens, reliquas aĩę partes mouendo corpori appositas, suapte spõte ordinis finiumq; expertes, ad intuendum eum ordinẽ, quem vera in sese descripsisset ratio, reuocaret: formãq; illis decori pulchriq; offerret, qua specie diuina illectę illę ad amorẽ, studioq; accensæ eiusdẽ imitandę pulchritudinis, & participandę, cum suum etiã præsertim in eo cõmodum sentirent, atq;

experirentur, facile rationi imperium, & nulla impeditum controuersia, relinquerent. Itaq; mens stipata egregio comitatu illarum cognitionũ, quas in cōtēplandis rebus ęternis antea pcepisset sapientiam primũ deuocauit de cœlo, eamq; nō nihil hęc quoq; inferiora vt aīaduerteret, cōpulit: vocauitq; eo nomine prudentiã: quòd hoc verbũ à peruidendo ductũ, voce ipsa indicat, in res obscuras et suapte natura perspicuę lucis expertes, aciē esse ingenii, & mentis intendendã. Porrò autē sapientia in eo aliquandiu cōmorata, vt cupiditatũ, et affectionum, omniũq; earum appetitionũ, quę multiplices, ac varię in animis nostris concursant, causas, fineis, naturãque cognosceret, cũ uideret eas temeritate quadã pręcipites, subitasque ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quę per sensus interpretes, lętabilia, formidolosa'ue oblata essent, fine modo discurrere: intellexit harũ rerum causam esse comitatũ illum, quo sensiens aīa, cum uegetante cōiungitur: quòd ex huiusmodi coniunctione plus illi parti abiectę & ignobili, ab aliis sæpe partibus tribuatur, quã sit ęquũ. Itaque prudentiam quã ab se instructam cōsiliis, & rōnibus ad res gerendas iã adhibebat, rectionēque illi rerum humanarũ in diuinis ipsa resistens, per manũ quasi tradebat: admonuit, ut notaret, animũque aduerteret, primã directionē humanę uitę, & fundamentũ uniuersæ salutis, potissimũ in eo consistere, si singulę in homine animę partes, suum unaquęque & pensum, et preciũ obtineret: neque alteri altera de eius quicquã iure, honore'ue decerperet. Hoc enim uno modo demōstrauit, concordiam, & pacē in animis constitui, uiãque ad beatam uitam posse inueniri: si, quę regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis necessaria est, pria in ipso homine iustitia extitisset: quòd ea uirtus: uirtutũ est sedes, & funda

mentum reliquarum:per quam quiſque ſuarum rerum diligens curator,atque cuſtos,aliena minime appetit:neque munus interrũpit alieni officii : quod ubi fit,ibi cum lętitia,& cum trãquillitate maxima uita degitur.Hoc igitur primũ ſuſcipiens prudẽtia,idque exprimere ac proferre in agendis rebus ſtudens,penſitatis cunctarũ in homine partium conditionibus & meritis,ſtatuit parti illi uitali & infimę tantũ eſſe tribuendum,quantum ad uitã,& ad incolumitatẽ ſat eſſet: cumque ea pars conſilio omni orba,legem,lumenque rationis non modo nullũ habeat ipſa in ſeſe, ſed ne aliunde quidẽ poſſit accipere: quo etiã nomine contẽptiſſima eſt partium reliquarum,& obſcuriſſima:quãdoquidẽ, quòd nec ſua,nec aliena ſplendeat ratione,ordinis & elegantię totũ eſt expers:tamen quia neceſſaria ad conſiſtendum eſt,ſtabilitatẽque,et ueluti ſolum,reliquis partibus animę prębet,non mediocri ſtudio à nobis cõſeruanda eſt:ut illo tanquã firmamẽto innixi, ad potiora obeunda uitę officia nos attollamus. Quã ob rem primum illi tẽpus,& prima curatio , ſuppeditantis uitę neceſſitatibus attribuitur.quo nomine ea etiã ſit alicuius honoris particeps:ut ſi nobilitate cęterarũ poſtrema eſt,anterior ſit tẽpore:uſque eò mirabilis ille prudentię cõtextus, in temperando,ac conſtituendo concordi homine,omnia inter ſe uinculis amabilibus illigat,atq; conſtringit.Sentientem verò animam,quę non omnis penitus neceſſitate deuincta eſt,ſed habet aliquid in ſe liberale & ſplendidũ : nã & voluptatibus fruitur purioribus , & intelligibilẽ pulchritudinẽ illam,in aſpectabiles oculis ſpecies,& ſenſilia ſimulachra quodãmodo transfert:eadẽ mens à prudentia inſtructa,vt ſociã,ęqualemq; complexa, eius rationis , quam ipſa in ſe inſitam,atq; innatã continet,& veritatis eius, quę ex intelligẽtia rerum

ſemper in eodem manentium, illi percepta eſt, participem fa
cere conatur. Qua ex cõmunione mentis atq; ſenſus, ritè &
ordine per prudentiã facta, dignitatis ſpecies illa, quę vna
omnium rerum humanarũ pulcherrimũ eſt oculis pclariſſi-
mumq; ſpectaculum, in vita & moribus & actionibus homi
num exprimitur. Vt. n. alio loco me recordor dixiſſe, in copu
latu & cõpoſitione rerum plurium, conſenſus ille, atq; ordo,
& ęquabilis omniũ inter ſe conuenientia, intelligentię atque
menti veritas eſt: oculis et ſenſibus pulchritudo ac dignitas:
vt dignitatẽ definire ſi velimus, rectè ſic dicamus, tranſlatã
illã ad ſenſum & ad oculos, eſſe veritatẽ: quę dignitas aſpe
ctibus ſubiecta, cũ tantos amores ſui in omni hominũ gene-
re concitet, cunctumq; orbẽ propè terrarũ irrequietũ, & ſol
licitũ ſemper habeat: intra eos fineis eſt ingeniis liberalibus
permittenda, vt ne vnquã prodat, neq; deſerat veritatẽ: hoc
eſt, concentũ & concordiã animę partiũ ne diuellat: in quo
& ambitioni, & populari glorię, & huic imperandi cupidi
tati, qua homines proiectè nimirũ, & pręter modum efferun
tur, poſita lex erit. Vult igitur mens partẽ hanc ſenſilem ita
ſuis frui voluptatibus, vt aliena cõmoda non pręterrũpat: et
neq; illud inferius animę genus, ſuis defraudet vtilitatibus:
neq; rurſus menti ac rationi ad conſtantiã, & veritatem oĩa
reuocãti intẽpeſtiuis ſuis interpellationibus officiat: eadẽq;
ratio, quę totius hominis rectrix eſt, cũ ad ſua munera fun-
genda ipſa ſe confert, habet tñ ſemper alieni quoq; tẽporis, et
opportunitatis rationem: vt, vbi ſociis, & cognatis partibus
optimè proſpexerit, tũ libera & vacua, diuinis illis iucundi
tatibus ſeſe impleat: ita ęqualis omniũ officiis, per ẽſiſq; mu
neribus, cũ vnicuiq; datur parti quod eſt illi conſentaneũ, ne-
que alia de alia pars parte quicquã detrahit: regnatq;, quod

ad regnandum natum est: paret, quod ad parendum: tum iustitia primũ in interiore homine per prudentiã existit: Deinde ex iustitia oritur tẽperantia, ordo quidã vitę, & ornatur, ac moderatio appetitionũ omnium, non voluptatũ illa penitus contẽptrix, sed ingenuis ex eo genere, et liberalibus voluptatibus modestè dedita. quarta verò & difficilima omnium virtus, quę est fortitudo, oritur quidẽ illa ex superioribus, sed non tã optabilis ea viro forti est, quã interdũ necessaria: non.n. labores, ęrumnę, pericula, mortes, ipsa per se appetuntur: neq; libens quispiã vitam & salutem proiicit: sed vbi in discrimen venitur, vt aut ista suscipienda sint, aut honestas amittẽda, sine cũctatione vlla vir magnus atq; pstans, honestatem sibi mauult, quã vitam retinere. Quod contingere nequit, nisi in animis ita & virtute, & disciplina constitutis, vt in illis maxima sit autoritas rõnis: quę cum pscripserit aliquid, quod rectũ esse, ac decere decreuerit, iusseritq; id agi, reliquę ad obtẽperandũ partes præstò sint, imperiũq; rationis nauiter exequãtur. Verum cũ virtutes oẽs reliquę, tum in primis hęc, de qua loquimur, fortitudo, maximè alitur & corroboratur rerum ęternarũ scientia, & cognitione. Nam; nec qui infinitatẽ temporis mente cõpręhenderit, is ob cupiditatẽ vitę paululũ propagandę, aliquid indignũ forti viro admittet: nec qui immensitatẽ mundi, orarum, regionumq; fuerit aïo peruagatus, regnũ vllum tanti ęstimabit, vt eius assequendi causa, iusiurandũ violare, arbitretur esse fas: deniq; pulchri ac decori illa cognitio, cui firmè & probè fuerit mente concepta, hic cœlestibus opibus scientię & veritatis locuples factus, atq; (vt heros noster Plato inquit) natiuum in anima aurũ possidens, nunquã profectò pecunię gratia sordidum quicquã, & illiberale efficiet. Ex quo intelligi

potest, virtutum omnium semina, quę à natura in animis nostris sata sunt, ex vna ritè ali, excoliq; Philosophia: neq; sine ea vnquã ad bonam frugẽ posse adolescere: cũ, qui naturalibus virtutibus tantũmodo, aut etiã more opinioneq; cõparatis, nixi sunt: hi, vt vnã in partẽ aliquam p̃clarè se dederint, in alia tamẽ parte nõ mediocriter sunt prolapsi. Plena exemplorum est historia: sed mihi properandũ necessariò est: inclinat.n. iam ad vesperũ dies. Talis ergo iste vir, quẽ Philosophia instituerit, recteq; eũ semetipso edocuerit vti, constitutis p prudentiã partiũ singularũ terminis, vt aliã alia pars non suppgradiatur, nec opprimat, regnũ ciuile & patriũ obtinẽte intus rõne: placatus sibi ipse atq; cõcors, tranquillã et felicẽ deget vitã, diuinãq; illam regendi artẽ adhibebit, quę quidẽ omniũ est potẽtissima & maxima: vt q̃d in eo p̃stat, eminetq;, mens & rõ videlicet, suũ decorũ ipsa in rebus oĩbus agendis, p̃cipuè atq; semper, alienum aũt procuret bonũ. quo vno mõ potissimũ, & inferiores partes sua sorte contentę, traquillè se habebunt: et propter decori illius in principe parte pulchritudinẽ, amore sũmo & studio ad parendũ adducẽtur. Verũ ita institutus hic quidem hõ est, vt secũ solus ipse possit, aut cũ familia sua cõmodissimè viuere: qui iã in publicũ producẽdus est, & in cõmunes consuetudines deducendus: non cõmẽtatus antea in tenebris, vt modò Phędrus dicebat, sed in lumine illo cœlestiũ veritatũ, & ad exẽplar illarũ conformatione suimet exercitatus, atq; prudẽns: qui cũ dictãte rõne, & gubernatiõe illa summi rectoris Dei sic monstrante, intellexerit, nõ se sibi soli natũ esse, sed & patrię prętereà, & ciuibus suis, partẽq; sui non minimã cognato quoq;, & ciuili generi esse debitã: cumq; se ipse sociabile in primis esse animal attenderit, virtutẽ videritq; eã, quę maximè na

turam hominis contineat, ſine exercitatione, atq; opere imper fectā exiſtere: neq; efficere poſſe beatā vitam ſi non promo tur ad res gerendas, & adhibeatur: quod iam & hoēs, qui bus cū verſetur, & inſtrumēta ad agendū, quibus vtatur, requirit ac poſtulat: in quo nonnulla pars nimirū attribuēda eſt Fortunę. Cum, inquam, iſta oīa noſter Philoſophus cogno uerit, ſine tergiuerſatiōe vlla ad obtēperandū rationi ſeſe de det: prudenterq;, & accuratè oīa circūſpiciens vbiq; prǫeun te eius conſiliis Philoſophia, inſtrumentū primariū conuiuen di & cōmunicandi, quo prīā interni hominis effigies oculis ſpectantiū obiicitur, atq; proponitur, formabit aptè et cōpo ſitè orationē: eamq; tanquā alterā perſonā perinde excolet, vt ſi totū ſeſe in illa ſit exp̄ſſurus. Curabit igitur vt cōmodè, vt diſtinctè, vt propriè poſſit loqui: verbiſq; vtetur lectis, ex cōmuni quidem ſumptis loquendi vſu: ſed tñ viuidis magis, quàm ſonantibus: copiam aūt orationis hactenus adhibebit, vt aptè, & rotunde ſenſa animi ſui, cū ſignificatione medio cri interiorū motuū, explicet atq; exponat: nā oratorios qui dem illos animorū impetus, forenſibus cauſarū patronis de relinquet: ipſe verò ſedate, & grauiter, leni geſtu atq; vultu, omnia perſequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudentię atq; virtutis, ad conuictus hominū, ad cō mercia, ad cōſuetudines ītromiſſus: cū quacūq; ſe intulerit, quicquidq; geſſerit, illud in ſemetipſo exēplū ſummi et prę potētis Dei ſecū deferat, vt cuſtodiat ſemp decorū ſuum, & alienum procuret bonum: quęro à vobis, et abs te in primis, Phędre, num huiuſmodi cum ſit, videatur cœtibus hominum regendis, & gerendę Reip. autor fore idoneus? cum præſer

bus conflatum est, idem notari in ciuitate et distingui posse. Quam igitur vim prudentię edoctus à Philosophia, & in illis altissimis causis eruditus, in semetipso prius exercuerit, eandem transfert ad hominũ, vrbiumq; rectionẽ: ac plebem quidem infimã, quę maximè necessarias in ciuitate obit partes, vt versetur in agris colendis, oneribus vehendis, materia cędunda, opere faciundo: infimę illi in homine parti genitabiliq; collatã, pastu contentã, & coniugio, procreationeq; liberorũ: curabit, vt sit suis opportunitatibus instructa, omnẽq; ab illa iniuriã remouebit, diligẽtia adhibita, vt ne illa vnquã opere tamẽ vacet; sed tẽpestiuis aliquibus semper laboribus distinguatur. Eademq; rõne, si quid illi fortè exuberare senserit, et supfluere, relicto semper quod satis sit, reliquũ in publicas vtilitates conuertet: neq; secius tñ vrgente aliqua calamitate, eidem egenti atq; oppressæ, de publico opitulabitur. Genus aũt alterum ordinis medii, quod sensili in nobis aiæ comparatũ est, vt magis honoratũ, quàm primũ, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq; consiliorũ ac dignitatis, quoad licebit, efficiet. Sed tñ quoniã sensilibus id oblectationibus maximè est addictũ, inter quas dominantur hę, quę oculorũ sunt, in externas illud & peregrinas mittet regiones: quò varias in illis species rerũ intuendo, mercesq; coemendo, patriã, vrbemq; suam, rerum spectabiliũ, & earundẽ vtilium, cõmoditatibus refurciat: luxuria tñ semper, pręcipueq; amputata: ne fortè sublatũ studiis inanibus insolẽsq; effectum, dũ suis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere, veriores impediat vtilitates cõsensionis publicę. Nobilitatẽ vero, hoc est, ipsos optimates, qui non tã ex fortuna sint aut genere, quã ex virtute pendendi, mentis in homine & rationis instar, vniuersæ ciuitati præficiet: quorũ erit curatio,

prouidere ac pręcipere, vt omnia gerantur in Rep. rectè atque ordine: partesq́ in societate & concordia teneantur, nihilq́ cuiq́ desit, quod necessariũ sit ac legitimũ: quos vbi vacare ipsos operibus publicis contigerit, tũ eos maius illud in se bonũ atq́ prę stantius quod obtinent, in rebus itẽ præstantioribus collocare disponereq́ pcipiet: vt mentẽ, animumq́ videlicet, ad diuinarũ rationum speculationẽ: opes vero ingenii, autoritatis, fortunę, conferant, & conuertant ad liberalitatem ac beneficentiá: omnibusq́ modis nitantur et elaborẽt, vt virtutem vberrimè atq́ amplissimè exerceant: in cuius vnius studio atq́ vsu, fructus beatę vitę, nec solũ princeps illa & propria optimatũ ordinis dignitas, sed vtilitas ẽt honestiore multo ex genere, & voluptas ea quę purissima est omnium voluptatũ ac suauissima cõtinetur. Atq́ hactenus quidẽ illa in Deo pstans, & eminens diuini rectoris effigies, à Philosophia cognita, in homine impressa, in cunctá postremò ciuitatẽ inducta, & translata est. Sed, vt ad eũ, quẽ Philosophia hoc modo instituit, docuitq́ semetipso recte vti, reuertamur: aliquádoq́ poremus: Cernitis profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimũ, ac magnificentissimũ, id totum in hac vna specie hominis vere Philosophi, mentibus vestris expositũ esse. Nam primũ diuinum illud & longe dominans, quod vnitatis, & veritatis, & sapientię summę est compos extat preclare in hoc Philosopho ...

dispersas, & in lucem producit, vt videri: & in vnitatem colligit, vt mente cóprehendi possint. quodq; in Principe & Rege totius naturę Deo maxime pręcellit, eximiũq; est, quòd il le diuinis bonis oĩbus confertus, ac redũdans, neq; alienas o-pes fortunę expectat, et suas ipse in aliorũ large effundit cõ modũ: suaq; id solũ interesse indicat, vti quicquid agit, maxi me ipsum deceat, cęteris idẽ iucundũ vtileq; sit: quòd in hac pulchri & decori perfecta absolutaq; specie, omne imperiũ, omnis maiestas, omnis verę dignitatis atq; potentię inest rõ. Similiter id in nostro, qui cœlestiũ diues bonorũ, mentemq; insignibus donis veritatis illustratus, nulla effrenata cupidi-tate animi ad ea fortunę bona appetẽda proripitur, quę prę-ter subsidiũ necessitatemq; naturę, extraordinariis pręterea cu piditatibus sunt proposita, magisq; id sibi studio & curę ha-bet, vt aliis sit ipse adiumento, & cõmodo, quàm vt aliorũ opibus augeatur: solum aũt suum & propriũ bonum ipse id existimat, quod est aptũ, conueniens, decorum, pulchrum. Ac quẽadmodũ propter decori eiusdem dignitatẽ atq; præstan-tiam, facile est Deo in omnẽ naturam imperiũ: vt illi, sponte sua ac volentes, cœlestes primũ globi, siderumq;, & stellarũ ęterni ignes: deinde propiora quoq; nobis, elementa, stirpiũq; & animantiũ cuncta genera, sedulò, libẽter, enixeq; obediãt: quòd amore pulchri illius incẽsa atq; correpta, quod in Deo præstantissime elucet, proxime se ad eũ conantur adiungere, illiq; quoad licitũ est, cupiunt inhęrere. Item hominis ratio pulchritudine simili prędita, nempe quoad imitatio assequi primigenum & summũ exemplar potest: eiusdẽq; honesti ac decori Philosophię beneficio particeps, primũ interioris ani-mę partes studiose sibi habet obtẽperantes: vt amoris impe-rio, quod fortissimum est, & vehementissimũ, non vi, neque

metu, in firmis imperii custodibus, facilime omnia & regat, & tueatur: deinde in cõmercia & societates hominũ trans lata, vbi Rempublicam & ciuilem statuerit ad se pertinere (non enim Philosophum nos patre operario, neq; rursus ex stipite aut lapide natũ esse volumus: sed ex eiusmodi sangui ne, in quẽ liberaliũ artium cogitatio, & studia humanitatis, videantur aliquando cadere potuisse) quos nã progressus vo bis videtur habitura? Non'ne qui ab hac preclara discipli na profectus fuerit, vt primũ agere cœperit secus, quàm ab egregia illa Phædri sapientia est preceptũ, vt non sequatur, nec imitetur populum, nec se inconsultis ferri opinionibus si nat: tantumq; absit, vt preripiat aliis opum adipiscendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuãtibusq; ceteris, solus ipse stabili, & quieto animo ꝑmaneat: neq; se vlla eiuscemodi cupi ditate permittat trahi: conuertet in se primo aspectus popu li, deinde multorũ sermones excitabit, mirantiũ & percõtan tium, qui nam sit, & vnde, qui tã robusto, & alto sit animo, vt non eisdem rebus ipse, quibus vulgus, moueatur: quod si quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, ma la cupidine incitati se proiecerant (vt sæpe fit) spes, aut fortuna grauior fefellerit: non'ne hic, qui se continuit, ac re pressit, plus multum vidisse, quàm ceteri, sagaxq; in primis & prouidus esse existimabitur? Et quoniam vita fert, re rumque & temporum exigunt inclinationes, vt periculum

curam, fidemq; pertinebunt, cõmoda in primis, ornamentaq; prouiderit: maximũ ipse sibi ornamentũ retinuerit dignitatẽ: postremo in tota vita, in suis dictis, consiliis, factisq; oĩbus, similis sui vndiq;, & semper sibi cõgruens, ęquabilisq; constiterit: quod nemo planè, nisi idẽ sit, qui è Philosophia sit eruditus, atq; instructus, probe potest & ad amussim facere: verẽdum credo erit, ne non omniũ in se amores, atq; studia, omniũ mentes aĩosq; conuertat. Admonebũtur (mihi credite) homines specie illa honesti, quę in graui viro & considerato eximia est: cõmouebũtur, impellentur, primũ, vt oculorũ animorumq; contuitus in illum vnum cuncti coniiciant: deinde, vt ament: postremo, cũ tota illius vitę iam rõ deliberatioq; patuerit, ac perspecta fuerit, vt se & sua oĩa illius fidei, vigilię, prouidentięq;, studiosissime pmittant: qui.n. poterũt agere secus, cũ viderint illum nil meditari aliud in vita neq; prę se ferre, quã vt Deum, pclara imitatione, in se ipso referens, suũ decorum honestũq; perpetuo custodiat: alienum aũt procuret bonum? Species hęc inquã pręstabilis, planeq; diuina, semper hominũ mentibus atq; animis dominata est: semper voluntates omniũ in potestate habuit. Quid deinde aũt, quid eueniet? Tantum'ne tu putas, Phædre, sapientẽ tuum per astutias & simulationes, vafráque illã gerendarũ rerum calliditatẽ, honoris et fortunarũ adipisci posse, quanta hũc fortunę & honorũ pręmia, non dico consequẽtur, sed plane obruent? Etenim quę vsquã natio est tã immanis, & barbara: quis tã crudelis, impiusque tyrãnus, qui non specie tali istius viri cõmoueatur? vt ẽt si eum diligere fortasse non possit, scelere ipse & feritate pditus: hac tñ perculsus tã eximię forma dignitatis, incidat in admirationẽ? Nam qui sensu humaniore prędití homines sunt, summi, infimi, ciues, externi, nequaquã

illi profecto se et sua fidentius cõmendabunt, quàm isti ipsis: nec quenquã cupidius ad suas fortunas regendas accersent, quàm hunc, quẽ uiderint in aliorũ bonis, cõmodisque procurandis, suũ ipsum omne bonum & cõmodum constituentem, itaque oĩa suscipientẽ ac gerentẽ, ut suorum laborũ & operũ, ad cęteros utilitas, ad ipsum aũt fructus uirtutis atque officii, qui maximus in uera uita & uberrimus est, pueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ipsiusque cõsilio et autoritatẽ gerentur plurima: neque ipse tamẽ alienis negotiis se offeret, neque expetet admodũ publicis procurationibus se distringi: sed quicquid eiusmodi aget, atque suscipiet, totum officio dabit atque humanitati: ipse uero in illa beatissima cura rerũ cœlestium & diuinarũ permanebit, quoad poterit, contẽplandarũ: vitamque eã in primis amplectetur, quę maxime è natura est, maximeque hominis propria. Siquidẽ non corpus, neq; animus reliquus, sed mẽs sola est id illud ipsum, quod est hõ. quapropter ueras idẽ etiam ac proprias hominis consequetur uoluptates: nõ illas animę infimę, quę et brutę maxime, & eadẽ falsæ inanesque fere sunt: neque rursus eas, quę in sensibus consistunt, uagas & errantes, & uarietate ipsa semper instabiles: sed cũ has utrasque modo rationeque finitas, tũ illas plene et cumulate, quę arcte, & cõpresse, & peculiariter attingunt hominẽ, inque eũ ipsum penitus se infundunt, & illique faciũt, suntque mẽti & iis, quę ex men

profit aliis: tum in perpetua animi lętitia, ac voluptate. Qui si pręter has cōmuneis Philosophię rationes, quę similitudinem & imitationē prępotentis Dei insinuant nobis, atq; proponūt, illa quoq; pręterea maxima atq; amplissima eiusdem Dei beneficia in genus humanū cognouerit: quę vni tantum generi, nominiq; nostro, qui CHRISTVM *filiū vnigenitum Dei colimus, et profitemur, propriè ac singulariter data sunt: quòd in hac vna religiōe et salus hoībus est, & vera beatę vitę in terris rō, in cœlo īmortalitatis adeptio: nedū per Philosophiā, à pura & ītegra religiōe nō deflexerit, quēadmodū tu, Phędre, dudū calūniabare: sed magis in ea te iā statuetur, & cōfirmabitur: ad eos.n.amores, qui cōmunibus bñficiis Dei summi debētur, accedent alii magis peculiares, & proprii, p quos fortissimè cū Deo erit colligatus. Nō enī de leuibus sophistis in pñsentia, neq; (vt opinor) de futilibus hoībus quibusdā: sed de cōsideratis, & integris, & constātibus, est sermo: qui oīa metiūtur cōsilio et probitate, neq; à maiorū suorū, de quorū integritate, & sapiētia optimè sentiāt, decretis atq; scitis vllo pacto recedūt: sed quò īgenio hominis, atq; doctrina perueniri nō potest, de eo patiūtur Dei immortalis numine, & veterū autoritate sanctissimorū hominū, facilè sibi psuaderi.* HIC *paulū cū requiessem, Exposui vobis, inquam, quēadmodū quidē potui, & vim vtilitatē q; Philosophię, et eius viri qui ritè, ac legitimè Philosophetur, speciē atq; formā: Quę mea expositio sic vniuerse facta, satis'ne respōdere Phædri calūnię videatur, vestrū iā est iudicium. Mihi quidē & magnitudo rei, & breuitas tēporis, & mehercule, rem, si, quo modo ea est, fateri volumus, mei ēt ingenii ad tantū tollendū pondus exilitas, vehemēter obstitit, quominus vobis oīa, quēadmodum quidē cupissem, potue*

vim exprimere: in quo non recuso, quin meę tarditati culpā, non Philosophię ipsi assignetis. HIC GALLVS, Sane quā probasti tu mihi, Sadolete, defensionē tuā, inquit: nec video, Philosophia quid possit esse diuinius. Itaque ego, qui in eam antea propēsione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, vt non sim eā vnquā è cōplexu meo dimissurus: illud aueo quā maximè et quàm primū, vt ista quę sunt à te disputata, in Cōmentariū referantur, quo ocyus queam exemplū Vrbinū mittere ad meos amicos, taleis viros, quaẟeis tu quoque in primis existimas. SVMMOS & singulareis dicis, inquā, quorū conuentu apud lectissimā omniū fœminarū Helisabetā reginā Vmbrię, illa ciuitas atque adeò Italia oīs ornata est. VERO, nec iniuria, inquit: non.n. vspiam alibi terrarū, neque nostra, opinor, neque antiquorū memoria, tot & taleis principes ingenii ac literarū, facilè vno in loco quispiā possit nominare, quot nunc Vrbini pręclarū cœtum constituūt: quippe cū illic adsit, & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine vir: quē pręter eximiā omnis virtutis & humanitatis laudē, vere parentē, cum Romanę veteris, tū recentis huius Italę eloquētię possumus appellare: & duo fratres Italię vel pręcipua lumina, Federicus & Octauianus Fregusi, nobilitate, dignitate, prudentia, literis maxime illustres: itēque spectatū ac nobile par Baldasarus Castillioneus, & Cæsar Gōzaga: qui militaribus ambo et belli

cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porcium, & Blosium Palladium: quorũ ingeniis, spectabiliq; morũ et sermonis elegantia, soliti sumus oẽs apprime delectari: Etsi, quanquã vterq; vtranq;, tamen aliter eorũ oratoriam magis laudem, alter poeticam est prosecutus: Tum aũt Camillũ Paleotum, & Philippũ Beroaldum, hunc iuniorem dico: Nam ille senior haud sanè vsquequaq; doctorũ iudicio idoneus est qui probetur: hi aũt duo suis ingenii et virtutũ ornamentis, non municipio Bononiensi modò, vnde oriundi sunt, sed huic vrbi tantę, non exiguũ decus potuerunt afferre. Nam Euãgelistam Mathalenũ, tuum familiarissimũ, Sadolete, quẽq; nos omnes plurimũ ipsius merito, & quanquã doctus admodum vir est, humanitatis tamen ac liberalitatis causa pręcipue diligimus: quo ego gaudio sublatũ iri puto, cum te operã hanc nauasse Philosophię, laudemq; ex eo cõsecutũ esse intelliget? VTINAM quidẽ, inquã, talibus ingeniis, mea hęc opera et voluntas iure probata sit. Sed quid ait nobis Phædrus? EGO'NE? inquit: te alieno quodam in hominũ genere tuum istum sapientẽ, tanquam in somniis constituisse. Nam his quidẽ hominibus, quibus cũ viuimus, mea sapiẽtia ad manũ semper futura est paratior. quę cum essent dicta, surreximus oẽs, aliquotq; deãbulationibus vltro & citro factis, reliquũ cõuiuio, variisq; sermonibus, Phędro in primis multa facete, vrbaniterq; dicẽte, hilarẽ et lętũ consumpsimus diem.

FINIS.

Venetiis per Bernardinũ de Bindonibus Mediolanensem. Sumptibus vero D. Melchioris Sessæ. Anno Domini.

M. D. XXXIX.